

22587
sign. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

2

1 9 5 4

САДРЖАЈ

Стр.

Генерал-потпуковник Ђоко Јованић : <i>Циљ и значај Сейтембарског маневра ЈНА</i>	1
Генерал-потпуковник Михаило Апостолски : <i>Нека зајажња са маневра ЈНА</i>	5
Пуковници Спасоје Шогоровић и Љубо Вујчић : <i>Организација припрема за маневар</i>	12
Генерал-мајор Петар Томац : <i>Карактер рата у новој историји</i>	23
Генерал-мајор Рајко Танасковић : <i>Рад штаба на припреми, доношењу и спровођењу командантове одлуке</i>	38
Пуковник Урош Крунић : <i>Нека искуства са извођења ратних игара</i>	51
Пуковник Михаило Шкондрић : <i>Планирање и документи железничко-пловидбене гране саобраћајне службе</i>	60
Пуковник Др Јаша Романо : <i>Рад ветеринарске службе у маневарској одбрани</i>	67

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковник Душан Брстина : <i>Место и улога начелника штаба и начелника II одељења за време борбе</i>	73
--	----

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

<i>Još nešto o poukama iz rata u Koreji</i>	80
---	----

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Severoatlantski pakt i odbrana Evrope	
<i>Isporuka municije za zemlje Atlantskog pakta</i>	82
<i>Organizacija Severoatlantskog pakta i evropske komunikacije</i>	82
<i>Naftovodi kroz teritorije država-članica NATO-a</i>	82
SAD i zemlje Američkog kontinenta	
<i>Da li će se SAD opredeliti za novo oružje?</i>	83
Zemlje Britanske Zajednice Naroda	
<i>Novi britanski laki protivpodmornički avion</i>	84
<i>Smanjenje jačine zvuka avionskih motora</i>	84
<i>Kratke vesti iz Australije</i>	84
Francuska i zemlje Beneluksa	
<i>Unutrašnja odbrana francuske teritorije</i>	85

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Fridrih Avgust fon Meč : <i>Istorija 22. nemačke pešadijske divizije</i>	89
General Karpantje : <i>Pešadija i njena borba</i>	93
Gerhard Ros : <i>Problematika stalnih utvrđenja u svetlosti Drugog svetskog rata</i>	97
E. Raus : <i>„Puzevlja ofanziva“</i>	101

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковник **Михаило Апостолски**, генерал-потпуковник **Љубо Вучковић**, генерал-потпуковник **Душан Кведер**, генерал-потпуковник **Иван Рукавина**, генерал-потпуковник авијације **Зденко Улепић**, пуковник **Бранко Боројевић**, пуковник **Милутин Шушовић** (одговорни уредник).
Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, Немањина 9, телефон 20-421, локал 873. Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 2

ФЕБРУАР 1954

ГОДИНА VI

Генерал-потпуковник **БОКО ЈОВАНИЋ**

ЦИЉ И ЗНАЧАЈ СЕПТЕМБАРСКОГ МАНЕВРА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

Војни маневри, као највиши степен мирнодопске обуке старешинског кадра и армије у цјелини, могу се изводити са разним циљевима. Начелно, њихова основна намјена састоји се у томе да се провјери обученост и борбена способност ангажованих јединица и старјешина, да се кроз то испита како су извршене мирнодопске припреме, да се уоче организациски и формациски недостаци и тешкоће које се у свакодневном мирнодопском раду не могу уочити, да се стекну многобројна искуства под условима који су најприближнији ратним и да се старјешине и јединице навикну на заједнички рад у оквиру већих здружених јединица. Другим ријечима, на маневрима се провјерава читава припрема војске, а они истовремено претстављају и најбољу школу за даље подизање и усавршавање те припреме.

На маневрима се могу провјеравати и извјесне оперативне или стратегиске концепције, затим испитивати неки важни операциски и стратегиски правци, испробавати ново наоружање и његов утицај на карактер борбених дејстава, итд.

Међутим, маневри се могу изводити и из политичких разлога, било са циљем да се армија што боље репрезентује, било да се врши неки политички притисак у самој земљи или ван ње, што је својствено земљама са агресивним намјерама, као и оним земљама у којима се војска појављује као средство за одржавање на власти бирократске владајуће класе.

Септембарски маневар јединица Загребачке војне области — како се то види из наредбе Врховног команданта за организацију маневра — извођен је „у циљу даљег јачања одбранбених снага ФНРЈ и провјере бојне готовости јединица ЈНА“.

Да би се тај циљ постигао, руководство за организацију маневра имало је основни задатак да створи све услове за најреалније

и најобјективније провјеравање бојне готовости Армије, како би се на маневру стекло што више искустава за даље јачање наших оружаных снага. Том организацијом требало је ријешити слиједећа основна питања:

Прво, одредити састав и наоружање јединица на маневру. Познато је да се ратна армија састоји већином од обвезника и од резервног старјешинског кадра (официра и подофицира), тако да између резервног и кадровског састава Армије нормално постоје знатне разлике у обучености, дисциплини, издржљивости, итд. То значи да је требало формирати дио ратне армије да би се што реалније могла испитати њена борбена готовост. Због тога су јединице, које су учествовале на маневру, имале око 75% резервног борачког састава и преко 20% резервног официрског кадра.

Иако наша Армија има богата ратна искуства, ипак су њена искуства из руковања савременом техником била много скромнија. А пошто је наша Армија сада наоружана новом техником, израђеном у нашим фабрикама или добијеном са стране, и пошто добија све новију и савременију технику, то је за провјеру готовости требало испитати њену способност руковања том новом, савременом техником. Због тога су јединице које су имале главне задатке на маневру биле потпуно наоружане новом техником.

Друго, требало је створити такве услове за дејство јединица на маневру у каквим ће оне живјети и радити за вријеме рата и тежити да ти услови буду што приближнији стварним ратним условима. Пошто у савременом рату на земљи и у ваздуху учествују сви родови и видови војске и све одговарајуће службе, требало је, прије свега, створити такве услове који ће омогућити стварну организацију садејства родова и служби и авијације. А провјерити борбену способност Армије значи испитати умјешност руковођења различитим родовима и службама и цјелисходног усклађивања њиховог дејства. Због тога су у Септембарском маневру учествовали сви родови и службе, заједно са авијацијом, укључујући ту и ваздушнодесантне трупе и коњицу.

Обично се на маневрима проигравају двије основне радње — напад и одбрана, једна страна напада, друга се брани. При томе се напад може комбиновати са форсирањем ријеке, гоњењем, итд., што се већ сматра сложенијим условима. Међутим, савремени рат је маневарски, динамичан. Дејства се у њему брзо мијењају, преплићу. Јединице често морају на једном правцу да нападају, а истовремено на другом да се бране, затим да прелазе из одбране у напад и обратно и да уз то врше многобројне друге радње. Провјерити бојну готовост Армије, значи испитати њену сналажљивост и умјешност у таквим сложеним условима савременог рата. Зато су за Септембарски маневар створени такви услови који су омогућили да се дејства одликују динамичношћу, јер су јединице, у једном кратком временском размаку, вршиле низ различитих дејстава. Тако је, на пример, „плава“ страна вршила напад на заштитничке снаге „црвених“, напад и на маневарску и на позициску одбрану, а у оквиру

ових радњи форсирање ријеке из покрета и гоњење; затим је прешла у маневарску одбрану, док су поједине јединице у склопу ове одбране водиле борбу у окружењу, пробијале се из окружења, водиле борбу против ваздушних десаната, итд. „Црвена“ страна вршила је још и марш, пребацивањем преко ријеке, итд.

Рад команди, штабова и свих старјешина у једном маневарском, динамичном рату мора се одликовати брзином, експедитивношћу и најрационалнијим коришћењем расположивог времена. Због тога је командама и штабовима на Септембарском маневру остављано мало времена за организациони процес. Тежило се не само да се провјери њихова умјешност у руковођењу јединицама у тежим, сложенијим условима, већ и то да они сами уоче и схвате шта значи сваки минут времена у тако динамичним дејствима и невјероватно брзим промјенама ситуације.

Савремени рат захтијева утрошак огромних количина хране, муниције и других борбених средстава. Зато је на нашем маневру пружена прилика свим командама, старјешинама и војницима да осјете сву важност функционисања позадинске службе, а нарочито саобраћаја не само у борбеној зони, већ и у дубљој позадини.

Наш рат, уколико и када до њега дође, биће одбранбени рат. У њему неће учествовати само Армија, већ читав народ. У позадини агресора народ ће организовати партизанске одреде. Због тога је и на последњем маневру, у позадини „плавих“, дејствовало неколико партизанских одреда. Тежило се да се провјери умјешност садејства регуларних јединица са партизанским снагама и обратно — партизана са регуларним трупама.

Треће, на маневру је требало исто тако обезбједити самостално одлучивање играјућих. Док су на нашем маневру 1949 године, који је био полупоказног карактера, одлуке играјућих и читава динамика маневра биле унапријед разрађене (јер је било постављено да се рад играјућих команди и старјешина путем логичних супозиција о дејству суседа или непријатеља прилагоди већ разрађеним одлукама руководства, уколико би њихове одлуке од њих отступале у већој мјери), дотле су читава организација Септембарског маневра и начин руковођења маневром постављени тако да се обезбједи слободно и самостално одлучивање играјућих и да се динамика маневра одвија према стварном раду једне и друге стране. Сав неутрални апарат имао је основни задатак да реално цијени рад и једне и друге стране и да на основу тога рада објективно регулише динамику боја.

Као што се види, услови у којима су дејствовале наше јединице на маневру били су сложени и тешки. Али, да ли су услови рата лакши? Зато је основни циљ маневра био да се објективно и свестрано уоче и оцијене све добре и лоше стране припреме Армије и да се стекне што више искустава за даље јачање наших оружаних снага.

Какви су резултати Септембарског маневра? Каква је бојна готовост наше Армије? То се може најбоље видјети из слиједећих

ријечи Врховног команданта, друга Тита, који је цијело вријеме пратио извођење маневра:

„Мене је највише... изненадило, и то угодно, оно јединство, она цјеловитост Армије на маневрима у којој је било скоро 75% резервиста. Био сам под невјероватно дубоком импресијом тога јединства, јер се рад кадровика није могао разликовати од рада резервиста и обратно. То је било прво велико изненађење за све нас који смо од почетка стварали ову Армију — то нас је напајало поносом.

Друго што је на нас оставило снажан утисак био је онај невјероватни елан који се на маневру изразио, иако сте, као што знамо, од самог почетка имали веома велике тешкоће и због маршева, и неспавања, и због кише, блата и другог. Тај елан и упорност осјећао се до задњег часа, до завршетка маневра, код свих јединица наше Армије које су на маневру учествовале.

Треће што ме је врло угодно изненадило, а што мислим да упутим на адресу свих оних који су говорили супротно, разумије се неки са злом намјером, а неки збиља неупућени мислећи да је тако, била је способност овладавања техником. Наши људи су у пуној мјери овладали техником, и то тако да нам на томе могу завидјети многе модерне савремене армије...

... Ја сам већ видјео маневре и давно прије, али морам да вам кажем да сам био угодно изненађен гледајући цјелину замисли и извођења те замисли на овом маневру. Нарочито ме је угодно изненадило то што овдје није све ишло онако из центра, него се дала и властита иницијатива командантима јединица, у чему се збиља показала невјероватна сналажљивост и повезаност“.

На маневру су избили на видјело и многи недостаци како по питању обуке, тако и по питању командовања, везе, рада штабова, снабдијевања, саобраћаја, формације, и других проблема. Маршал Тито каже: „Али нема такве армије која при оваквим маневрима не би имала извјесне недостатке. Маневри зато и јесу да би се недостаци отклонили и да би се послѣје могли исправити. Они се због тога и одржавају, они су школа Армије“...

Од посебног значаја је чињеница да су команде и читав старјешински кадар сваким даном маневра све боље и успјешније обављали своју дужност. То говори о великој способности нашег кадра да брзо учи, да правилно уочава своје недостатке и да их брзо исправља.

Велики значај Септембарског маневра је и у томе што је он дао богат материјал за побољшање и употпуњавање читаве мирнодопске припреме наше Армије. Задатак је да се та искуства са маневра среде и примењују у даљим припремама наших јединица.

Септембарски маневар је још једанпут показао високу борбену способност наше Армије. И ових дана, када се поново на нашим границама звецка оружјем, Армија ће, ако то буде потребно, знати да чува и брани права и слободу своје земље и свога народа.

Генерал-потпуковник **МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ**

НЕКА ЗАПАЖАЊА СА МАНЕВРА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

На прошлогодишњем септембарском маневру, који је одржан на просторији североисточно од Загреба, поред осталог, требало је проверити бојну готовост и увежбаност наших јединица, попуњених претежно обвезницима. Као што је познато, маневар је сасвим успешно припремљен и изведен. На њему су наше јединице и старешински кадар показали не само довољну увежбаност и спремност, већ и не-обично велики елан и залагање, како то и доликује нашој Народној армији. Маневар је показао и велики напредак који су постигле наше јединице и Армија у целини у периоду од четири године, тј. после маневра из 1949 године. Но, и поред тако завидних резултата, на септембарском маневру показао се и низ недостатака, које треба отклонити. Међутим, и то се може сматрати позитивном страном овог маневра, јер се маневри — поред осталог — изводе и са циљем да се уоче и открију сви они недостаци који се не би могли запазити у току обичне свакодневне обуке јединица и старешина, нарочито у погледу употребе и погодности нове опреме и наоружања.

Према основној замисли, у првој фази маневра иницијативу је имала „Плава страна“ која је главним снагама предузела офанзиву са севера на југ правцем Копривница — Крижевци — Врбовец и даље ка Загребу, а помоћним преко Бјеловара и даље ка р. Сави источно од Загреба, с тим да по преласку р. Саве делом снага обухвате Загреб са југа. У овој фази „Црвена страна“ делом снага водила је маневарску одбрану да би обезбедила време за концентрацију својих главних снага из дубље позадине и прелаз у противофанзиву. У другој фази маневра „Црвени“ врше противудар, и то концентричним правцима из рејона Загреба и Мословачке Горе у правцу Врбовец — Св. Иван Жабно, на бокове снага „Плавих“, које су продрле на југ, са тежњом да их окруже и униште.

Маневар је изведен у духу основне замисли, са јединицама наше нормалне формације, изузев једне дивизије „Плавих“, која је била јаче допуњена техником. Маневарска одбрана „Црвених“ и напад „Плавих“ развијао се на простору од рејона Копривнице до реке Лоње. За то су време „Црвени“ завршили концентрацију својих снага и припремили се за извршење противудара. У периоду концентрације јединица и борби у току извођења маневарске одбране могла су се

прикупити драгоцену искуства. Видело се, например, да су јединице врло добро оспособљене у погледу извршења маршева, јер су у току концентрације све јединице извеле прилично дуге маршеве без икаквог застоја. До концентрациске просторије неке јединице маршевале су од Марибора, друге од Бјеловара, треће од Вараждина, итд. Међутим, у организацији покрета наишло се на извесне потешкоће. Понегде су графикони кретања били нереални. Било је негативно и то што су неке старешине, из жеље да што пре доведу своје јединице на концентрациску просторију, у извршењу покрета својевољно мењале графиконе кретања. Имали смо прилике да видимо да су неке јединице раније кренуле из рејона прикупљања и раније стигле на концентрациску просторију. У ратној ситуацији таква се појава не би могла оправдати, а могла би да доведе до закрчавања путева, слично оној која се догодила у процесу динамике борбе. Озбиљан недостатак у припреми маршева неких јединица огледао се у томе што су њихови покрети извођени без довољног обезбеђења од дејства из ваздуха и дејства тенковских јединица. На пример, у периоду када су се „Плави“ приближавали реци Лоњи, дивизија, која је имала задатак да се са концентрациске просторије пребаци на север преко р. Саве, вршила је покрет ноћу, а да није предузела довољне мере за противтенковско обезбеђење. Природно је да такав рад штабова у рату може довести јединице у врло тешку ситуацију. Да су „Плави“ у овој ситуацији јачим снагама дубље продрли, прелаз „Црвених“ преко р. Саве био би јако угрожен, ако не и онемогућен.

У организацији маневарске одбране, и код једне и код друге стране, такође се могло уочити неколико недостатака. Тако, на пример, код једног дела старешина преовладавало је гледиште да се маневарска одбрана састоји у томе да се јединице повлаче са једне линије на другу, без неког значајнијег и озбиљнијег отпора. Наиме, било је случајева да су браниоци напуштали своје положаје и отступали на нову линију чим би им се нападачи приближили, и то тако рећи без отпора. Овакво гледање на маневарску одбрану свакако је погрешно. Маневарска одбрана не може бити само једноставно повлачење од једне до друге линије, већ одбрана у којој се даје жилав отпор непријатељу, проткан чак и активним радњама. Иначе, маневарска одбрана нема сврхе ако се њома не пружи јак отпор непријатељу и ако му се не нанесу озбиљни губици, који ће га натерати не само да успори темпо напредовања, већ и да се задржи на некој линији. Поред тога, при извођењу маневарске одбране могло се уочити да није увек био организован прихват на линијама на које је требало да се јединице повуку. Данас, код савремене и бројне технике, не може се замислити повлачење једне јединице до неког положаја у дубини а да не буде организован прихват на томе положају — ако ништа друго, а оно барем авијацијом и артиљериском ватром — иначе се та јединица неће моћи одвојити од нападача. Међутим, карактеристично је да старешине — ако их запитате — теориски знају како

треба радити у појединим случајевима, само што сви у пракси нису навикли да то примењују.

Проблем противтенковске и противавионске одбране јавио се у пуној својој оштрини, јер им старешине нису поклањале довољно пажње. Тако, на пример, за одбрану код Крижеваца, у склопу опште ситуације, један пук „Црвених“ требало је да стигне и изађе на положаје у току ноћи, један дан пре избијања „Плавих“. Пук је маршевао ноћу, а када је стигао у рејон положаја који је командант мислио да поседне, батаљони нису разведени по рејонима одбране, нити им је наређено да се организује одбрана у току ноћи, већ се чекало да се тек ујутру изврши претходно рекогносцирање земљишта, па тек потом приступи организацији одбране. Пошто је ујутру пала магла, није се могло почети са рекогносцирањем у 7 часова, како је било планирано, већ у девет, тако да су јединице скоро до подне чекале прикупљене у концентрациским рејонима. Према томе, до тог времена батаљони нису били спремни за одбрану на тој линији, иако је ситуација неодложно захтевала да буду спремни за одбрану чим су стигли на тај положај, јер су знали да пред собом имају далеко јаче непријатељске снаге. У овој ситуацији требало је да командант пука још у току ноћи распореди батаљоне по рејонима одбране, да батаљони заузму те рејоне, да би одмах по сванућу отпочели са организацијом својих положаја, с тим да се ујутру изврши само корекција тога распореда, како се не би губило нимало времена за утврђивање положаја. Осим тога, требало је избацити напред противтенковске јединице у рејон Крижеваца са задатком да организују ПТО и да тиме обезбеде организацију одбране пука од изненадног продора тенковских јединица „Плавих“. Међутим, свега тога није било, јер су ПАО средства добила свој распоред тек онда када су и остале јединице добиле задатак да организују одбрану. Да су то „Плави“ искористили и извршили један смелији и енергичнији напад, а за то су имали услова, могли су разбити пук код Крижеваца и пробити се можда чак до Врбовеца.

Код неких јединица укоренило се схватање да борбени поредак пука у маневарској одбрани треба да буде у два ешелона, тј. са два батаљона напред и једним батаљоном позади, иако је познато да борбени поредак зависи од борбене ситуације, од тога с ким ће се јединица сударити, колики отпор треба дати на појединим линијама, итд.

И код већине нападачевих јединица постојало је схватање да напад на маневарску одбрану треба обавезно изводити борбеним поретком у два ешелона, с тим да отприлике две трећине снага буде у првом, а једна трећина у другом ешелону, иако је било ситуација када је нападач могао развити знатно јаче снаге у првом ешелону и на тај начин обезбедити бржи темпо свога напредовања. Када је после првог судара код Царевдара осетио да бранилац нема довољно снага, нападач није размотрио могућност стварања посебних колона за даље брзо надирање. Да је створио такве колоне и придао им тенкове и самоходну артиљерију, могао је за свега три-четири сата избити

код Крижеваца. Међутим, он је наставио напад онако како га је био планирао 17 септембра увече, не обзирајући се на то што су „Црвени“ у току ноћи извукли своје снаге. Чим је уочио да нема довољно непријатељских снага пред собом, командант „Плавих“ је морао да промени свој метод напада и да формирањем посебних колона продужи брзо продирање ка Крижевцима. Кратко речено, код нападача се није осетила тежња да развије такав напад да би повећао темпо свога наступања. На тај начин, „Плави“ нису искористили своју јаку надмоћност у техници и авијацији.

Код неких јединица се дешавало да је други ешелон касно увођен у борбу у односу на артиљериску припрему и на подршку авијације. Наиме, иако је била наређена, па и извршена артиљериска припрема, ипак је други ешелон закашњавао зато што није био на време привучен. Код нападача је, поред изнетог, било карактеристично и то да се често могао видети велики број колона, па чак и батаљонских колона по један и тамо где су путеви били широки. У покрету је често био цео батаљон, почевши од пешадиских чета па до комора и кухиња на зачелју, иако је комору требало оставити у позадини. На овај начин батаљонске колоне су биле дугачке по километар и више, што је претстављало добар циљ за авијацију „Црвених“. У динамици борбе батаљони се не могу увек водити у једној колони, већ се понекад морају рашчланити и по четима. Међутим, било је случајева да су се батаљони кретали у колони и ретко скретали са пута, без обзира на то што су били нападани од стране авијације.

У другој фази маневра, када су снаге „Плавих“ већ биле задржане на р. Лоњи, командант играјућег корпуса је у духу наређења своје армије за противудар и по сопственој процени ситуације донео одлуку да главним снагама изврши пробој одбране „Плавих“ у рејону села Лоњице и да продужи дејство правцем Врбовец — Св. Иван Жабно, да би се у рејону овога места спојио са снагама које дејствују из правца Мословачке Горе. Овај противнапад корпуса дао је лепу слику напада и био је веома поучан, нарочито у погледу увођења јединица у току динамике боја. При овом противнападу одмах се установило да река Лоња (која је иначе веома уска — свега 5—6, а понегде највише 10 метара ширине) и још неколико малих потока, без обзира што се налазе у равници, претстављају врло озбиљне противтенковске препреке. Могло се видети да и у равници има изванредних могућности да се организује ПТО, само ако се умешно искористе потоци и њихове обале ескарпирају. Тако, на пример, баш због реке Лоње, тенкови нису могли да се одмах уведу у борбу, већ тек после њеног форсирања. Другог дана, када су тенкови наишли на један мали поток, недалеко од Врбоцеца, задржани су неколико сати, све док нису направили прелаз преко њега. Међутим, треба нагласити да је савремена техника, иако је била киша, како пред почетак напада, тако и у току самог напада, и по блатњавом терену успевала да пролази без нарочитих тешкоћа. За гусеничаре није било скоро никаквих сметњи, а донекле ни за аутомобиле са два диференцијала типа

„Цемс“. Једино аутомобили „Шкода“ и слични њима због блата нису могли да се крећу ван путева. На маневру смо, дакле, стекли веома важно искуство, наиме, да у погледу употребе савремене технике нема неких већих тешкоћа, јер су савремени мотори и њихови преноси толико јаки да могу савладати скоро свако земљиште. Са те стране било је корисно што је падала киша у времену извођења противудара, иако је то изазивало велике напоре људства и стоке. Међутим, треба нагласити да ни киша ни блато нису омели наше јединице да нападају са великом силином и пожртвовањем, баш онако како се могло зажелети. Брзина темпа напада тражила је велике напоре од свих јединица, а посебно од пешака који су пратили тенкове без обзира на теренске и временске тешкоће, као и од артиљераца који су често морали на рукама да извлаче своја оруђа. Све ово, поред моралне снаге, изискује и јаку физичку кондицију бораца и старешина.

Иако је садејство организовано и у првој фази маневра, ипак ћу се више задржати на садејству у периоду противудара. Познато је да је потпуно садејство неопходан услов успеха у свакој акцији и за правилну употребу свих родова и видова оружане силе, што се постиже једновременим искоришћењем њихових максималних могућности. Међутим, садејство у неким нашим јединицама у пракси није у потпуности савладано. Пре свега, артиљерија није увек усклађивала свој рад са пешадијом. Премештање артиљерије са једног на други положај такође није било усклађено. Понекад су читави артиљериски пукови били у покрету, или су стајали на закрченом путу, иако је познато да један део артиљерије треба да остане на ранијим положајима и да дејствује док се други пребацује. Артиљериска подршка је понекад закашњавала, или је почињала прерано. Било је и таквих случајева, како сам већ рекао, да су други ешелони увођени у борбу без артиљериске подршке.

Авијација није била код свих јединица у потпуности искоришћена за успех у борби, иако им она данас може пружити драгоцену помоћ у току динамике. У погледу садејства са авијацијом, старешине и јединице треба да савладају низ практичних ствари, као на пример, обележавање сопствених трупа, обележавање циљева авијацији и тражење помоћи од авијације преко официра за навођење, јер се због неувежбаности у овом погледу дешавало да авијација не може да открије које су „непријатељске“ јединице или које су сопствене јединице које треба да подржава. То на први поглед изгледа ситница, али је у суштини крупна ствар.

Инжињерија је са успехом градила мостове и прелазе преко река и потока, чиме је, поред осталог, омогућавала брзи темпо наступања. Она је исто тако врло добро постављала минска поља, жичне и друге врсте препрека, само је у извесном степену занемарила одржавање путева у зони дејства оперативних јединица.

Другог дана противудара јединице су продужиле дејство у правцу Св. Иван Жабно. Ради олакшања спајања снага са крижевачког правца и од Мословачке Горе у рејону Св. Иван Жабно бачен је

падобрански десант, који је мало закаснио услед неповољних метеоролошких услова. Десант је имао задатак да убрза продор тенкова „Црвених“, тако да је он, по замисли команданта „Црвених“, претстављао један елеменат садејства са сувоземном војском. Десант је врло добро бачен, сви су се војници добро спустили, врло брзо се средили и ступили у борбу. Ловачка авијација, која је пратила транспортне авионе, није штитила падобрански десант до краја његовог спуштања и сређивања за борбу. Зато је одмах позвана са земље да учествује у борби против дејства коњице „Плавих“, која је одмах кренула на јуриш чим се ваздушни десант почео спуштати.

Командант коњичког дивизиона осетио је где ће се бацити падобрански десант, а то није било тешко, јер се тамо било скупило преко 100 аутомобила разних посматрача и пратилаца рада. Стога је командант довео свој дивизион у непосредну близину где ће се спустити ваздушни десант, те је издао заповест своје дивизиону и одредио задатке ескадронима, тако да је могао да крене на јуриш чим је падобрански десант искочио из авиона. Иако је циљ употребе коњичког дивизиона био да се види да ли коњица може на време стићи за борбу против ваздушног десанта, ипак се то није могло видети, већ се једино видео „класичан јуриш“ коњаника на падобранце који су били наоружани аутоматским оружјем. У стварним ратним условима овај „класични коњички јуриш“ тешко би могао имати успеха.

У нашој штампи највише се сусрећу чланци који образлажу рад штабова који се развија од времена када се прими борбено наређење до издавања борбене заповести. Па и у практичном раду штабови поклањају највише пажње и улажу највише напора у тај рад, тако да се у томе процесу толико заморе и малакшу да се то негативно одражава на извођење даљих припрема, како у штабу тако и у јединицама. Међутим, мора се имати у виду да треба уложити још много труда и после издавања борбене заповести, све до њеног спровођења у живот, да би се све припреме за претстојећу борбу могле извршити на време. Овај рад штабова претставља интересантан проблем, који треба посебно обрадити. Као што сам напоменуо, кроз разне вежбе и задатке увек се разматра процес рада штабова само од добијања борбеног наређења до издавања борбене заповести, а често се заборава да је период припреме јединице и контрола извршења наређења можда и најважнији рад штаба, јер се и најлепша командантова замисао неће остварити ако јединице нису припремљене или ако на време не приме његово наређење. Поред изнетог, штабови губе много времена на оне ствари које су исувише познате. На пример, реферати начелника родова и одељења понегде су прешли у своју супротност. Ако командант треба да познаје одређена питања о стању своје јединице, то не значи да му његов потчињени мора увек о томе реферирати. На пример, није потребно да артиљерац стално реферирше команданту дивизије о томе каква је ватрена моћ његовог артиљериског пука, јер је то командант дивизије научио у школи и добро зна шта може учинити са својим артиљериским пуком. Друга је ствар ако су

у пуку наступиле неке крупне промене (ако је, на пример, добијено ново наоружање и слично), но и о томе командант дивизије по правилу мора бити упознат пре добијања задатка, тј. у периоду припреме јединице. Или се, на пример, реферише о попуњености јединице борбеним потребама, па чак и личним саставом, итд. Слаб је онај командант јединице који дозна каква му је попуњеност јединице тек онда када је примио борбени задатак од свог претпостављеног команданта. Прави командант у свако доба мора да зна попуњеност своје јединице, те нема потребе да му се реферише о томе, јер је то само једна форма бирократије. Услед оваквог рада неки штабови често пута остављају мало времена потчињеним јединицама. На маневру је било случајева да командант пука добије свега сат и по до два сата времена за припрему јединице за напад или слично, иако је познато да је то време апсолутно недовољно за ту сврху. Тако се могло радити на маневру услед те т.зв. маневарске ситуације, али се то не би смело дозволити у рату. Зато овде желим да нагласим да се штабови морају у потпуности ангажовати око материјалних припрема операције, јер оне у савременом рату имају огроман значај, пошто успех у борби у највише случајева зависи од тога како су обезбеђене материјалне (поред морално-политичке) припреме. Овде сам додирнуо само нека питања која захтевају да се шире обраде, а нека нисам ни споменуо, као на пример о месту и улози начелника штаба, о проблему везе, и другим проблемима. Иако су у току маневра „Црвени“ и „Плави“ вршили смену јединица у посве специфичној ситуацији, ипак је смена вршена на тај начин што је други ешелон у току ноћи увођен у борбени поредак, да би по сванућу продужио напад уместо оне јединице која је дотада била у првом ешелону, с тим што је ова у току исте ноћи повлачена уназад. Поставља се питање да ли смену јединица треба увек вршити по једној те истој форми, или је у овој ситуацији било погодније да се други ешелон развије на положајима првог ешелона, с тим да продужи унапред када напад отпочне, а дотадашњи први ешелон да најпре остане на месту, а затим да се прикупи. Ако се због одређене ситуације није могла извршити нормална смена јединица, тј. један дан раније, онда се она није могла вршити ни класичним начином. Услед овога је и дошло до приличног мешања и непотребног замарања јединица у току смене.

Иако на маневру нисмо могли добити потпуну слику рада позадинске службе зато што позадинске јединице нису дотурале муницију, која у борби највише ангажује саобраћајна средства, ипак се могао видети рад санитарских и интендантских органа. Исто тако уочен је и један од најтежих проблема — питање саобраћаја — који је једновремено и проблем оперативних органа. Због закрчености саобраћаја, како сам то већ напоменуо говорећи о динамици борбе, читави артиљериски пукови и аутомобилске колоне стајали су на путевима. То је озбиљан проблем коме командант и штаб морају поклонити најозбиљнију пажњу у свакој операцији. Ово је у исто време и посебан проблем који заслужује да се одвојено обради.

ОРГАНИЗАЦИЈА ПРИПРЕМА ЗА МАНЕВАР

Припреме за маневар су веома обимне и сложене, можда још обимније и сложеније него припреме стварних операција, не само зато што оне обухватају многобројне послове (оперативно-тактичке припреме, обуку, материјалне припреме, уређење маневарске просторије, концентрацију јединица, морално-политичке припреме, безбедност, итд.), већ и зато што мирнодопски услови живота тим припремама дају специфично обележје и намећу посебне проблеме. А баш због те обимности и сложености често се могу појавити многе трзавице и тешкоће, нарочито у почетку самог маневра. Ако се има у виду да се већи маневри, због великих финансиских и других материјалних издатака, не изводе сваке године, онда се тек може уочити огроман значај њихове правилне организације и благовремене припреме. А они могу дати максимум користи и показати праву слику уздигнутости Армије и из њих се могу извући солидна и потпуна искуства за даље уздицање Армије тек онда ако се све припреме изведу солидно и благовремено. Да би се сви послови око припреме и извођења маневра могли изводити по плану и без тешкоћа, неопходно је да се још у самом почетку формира одабрано и умешно руководство које се неће мењати све до завршетка маневра и које ће имати довољно времена да све те послове обави без икакве журбе.

У овом чланку ћемо изнети нека искуства са септембарског маневра која би се, по нашем мишљењу, могла користити приликом припрема будућих маневара. При томе ћемо поједине послове изнети углавном оним редом којим се обављају, уколико је то могуће, јер се већина од њих уствари обавља једновремено. Међутим, треба имати у виду да многи од проблема о којима ћемо овде говорити по својој значају заслужују много детаљније разматрање, па чак и посебну студију, ако би се желело да се до танчина расветле.

Основна замисао маневра је најважнији посао који руководство треба да обави. Она се ствара на основу наређења — директиве оне команде која наређује да се маневар изведе (Генералштаб или нека друга команда) и углавном садржи: циљ маневра, оперативно-тактички оквир у коме ће се одвијати дејства јединица једне и друге стране и основе за решење осталих најважнијих питања око припреме и извођења маневра.

Циљ маневра се обично формулише у наређењу Генералштаба, односно команде која наређује маневар, а оперативно-тактички оквир се ради текстуелно и графички на карти, посебно за једну, а посебно за другу маневарску страну. Да би се боље уочили судари који се предвиђају на основу замишљених дејстава супротних страна, било би корисно да се на једној карти прикаже дејство обе стране по етапама операција и да се уз овај део приложи и однос снага по фазама маневра. Исто тако, корисно је да се још у самом почетку изради оперативно-тактички оквир на великим шемама да би се што лакше и брже могли увести у ситуацију они официри који ће се накнадно укључити у рад на маневру или ће доћи као посматрачи. Поред наведеног, у замисли треба навести:

- јединице које ће стварно дејствовати, као и оне које ће бити замишљене;
- време трајања маневра и његову поделу на фазе (као и време и место дефилеа, ако ће се изводити);
- одредбе о позиву на вежбу обвезника, стоке и возила;
- одредбе о попуни судиског апарата и прагилаца рада (ако ће се користити), и о учешћу посматрача;
- глобални кредит који се може утрошити за маневар, итд.

Сва ова питања морају бити решена начелно још у почетку припрема, јер она претстављају темељ за даљи рад на маневру.

Иако се тежи да се у основној замисли дефинитивно реше сва најбитнија питања, ипак се може десити да се и у њој морају вршити извесне допуне, нарочито у погледу дејства суседа, замишљених јединица, јединица ојачања, као и кредита и сл. Према томе, и основна замисао, као и сви остали послови на припреми маневра, подлеже мењању и усавршавању.

План извођења маневра служи руководству, судијама и прагицима за грубу оријентацију о борбеним дејствима и о раду маневарских јединица по данима и о раду руководства у току маневра. Међутим, тај план не сме да прејудуцира одлуке учесника на маневру. На основу поставки у основној замисли треба најпре по данима рашчланити рад обе маневарске стране, тако да тај груби план служи као основа за израду оперативно-тактичких задатака које руководство мора саставити, да би по њима маневарске стране извеле оне тактичке радње које су предвиђене у основној замисли. Овај почетни план извођења маневра постепено се допуњује и у њему одређује време када ће руководство предавати поједине задатке командама стана. Он, и у својој коначној редакцији, претставља само потсетник за рад руководства и груби преглед рада јединица по данима и тактичких радњи које ће оне вршити. У њему не треба прецизирати никакве линије на које ће избити јединице нити време њиховог избијања, јер то зависи од одлука команди које дејствују на маневру и од стварног рада јединица. Истина, руководство може и раније размотрити те линије, с обзиром на могуће варијанте одлука појединих команданата. Оно их прецизније одређује тек у току маневра,

и то за сваки дан борбених дејстава на основи донетих одлука учесника обеју страна за сутрашњи дан. На тај начин маневар се стварно изводи према одлукама „црвене“ и „плаве стране“, с тим што се руководство може умешати само у случају кад би био доведен у питање циљ и основни план извођења маневра. План начелно садржи: време извођења маневра, рад „црвене“ стране, рад „плаве“ стране и рад руководства. А пошто се маневар обично дели на две до три фазе (с обзиром на карактер дејства страна у току маневра — одбрана, припрема напада, напад и слично), то се и ово износи у плану, а поред тога и време доласка обвезника на вежбу, време почетка уређења маневарске просторије, време инструктажа руководства, време концентрације јединица и слично. После тога излаже се и рад у појединим фазама маневра, одредбе о завршетку маневра, дефилеу и анализи.

Планом послова за припрему маневра, на чијој изради сарађују сви органи руководства, обухватају се сви главни послови које треба извршити у предманеварском периоду. Њиме се предвиђа које послове треба извршити и до ког времена, којих ради, време када ће се усклађивати свршени послови једне и друге маневарске стране и када ће начелник штаба или главни руководилац маневра извршити преглед тих послова.

Време за припрему маневра зависи од величине и обима маневра, као и од уздигнутости руководства, само треба имати у виду да се започети послови не прекидају, да се не би губио континуитет у раду. Општи послови углавном садрже: разраду основне замисли; план извођења маневра; организацију руковођења маневром; план материјалног обезбеђења; план неутралних и борбених веза; план концентрације јединица; план имитација; уређење маневарске просторије, организација КМ руководства и смештај посматрача; план припреме руководства и маневарских судија; план обуке јединица и штабова; политичко-просветне припреме у јединицама и веза са народним властима; израда разних упута (за руководство, маневарске судије, јединице и имитационе команде); организација дефилеа.

У групи послова за страну „црвених“ и „плавих“ спадају оперативно-тактички задаци са потребним прилозима и документи за тајно командовање трупама (одвојено за сваку фазу).

Оперативно-тактичке задатке треба радити према основној замисли и плану извођења маневра, слично као и остале тактичке задатке за групна занимања и ратне игре, с тим што се у задацима за маневар дају само они елементи (нарочито ојачање јединица), који ће се моћи остварити, тако да се ништа не замишља. Задатке треба радити за јединице које су непосредно потчињене руководству, тј. за команде страна и јединица ван њиховог састава (које ће им се евентуално придати у току маневра), као и за маркирајуће делове. За израду задатака треба одредити групу разрађивача (ослобођених од редовних послова) и засебне просторије за њихов рад. Искуство је показало да је за сваку маневарску страну довољно предвидети

по 3 официра за општевојна питања и по 1 официра за артиљерију, обавештајну службу, инжењерију, везу, оклопне јединице, ваздухопловство, орг. моб. послове, као и за сваку позадинску службу.

Задатак се може саставити у виду обавештења о ситуацији или извода из борбене заповести. *Обавештење о ситуацији* се обично даје учесницима који се још не укључују у борбена дејства да би могли лако пратити ситуацију и лако се снаћи кад добију борбени задатак. У њему се дају они подаци које би команде познавале и у стварној ситуацији, као: дотадашња дејства и садашњи распоред непријатељских снага, ранија улога дотичне јединице и њен распоред. Обавештења о ситуацији треба на погодан начин пренети и до најнижих јединица дотичне маневарске стране, како би се сви учесници упознали са ситуацијом у којој су биле њихове јединице.

Извод из борбене заповести претпостављене команде припрема се за оне јединице које су укључене у борбена дејства, и то за сваку оперативно-тактичку радњу која ће се изводити на маневру. Уз њега се прилажу и изводи из наређења за родове војске и службе и изводи заповести за позадину.

При изради ових задатака треба обратити пажњу да обе групе разрађивача ускладе податке о непријатељским снагама, дајући само оне податке до којих би се могло доћи у стварној ситуацији. При одређивању готовости за напад, готовости система ватре или времена почетка марша треба најбрижљивије извршити прорачун времена да би штабови и јединице добили реално време за доношење одлуке, планирање, прегруписавање и развој. Поред тога, треба предвидети такав однос снага и средстава ојачања да се омогући извршење пројектоване оперативно-тактичке радње, при чему средства ојачања дејствујућих јединица не могу бити фиктивна. Границе зона дејства треба подесити тако да свака дејствујућа јединица испред себе има одговарајуће снаге супротне стране. Ако се границе не би поклатале, онда треба одредити маркирајуће јединице потребне јачине, јер се не сме дозволити да се пред јединицом која напада замисља бранилац или обратно.

Пре непосредне разраде тактичко-оперативних задатака потребно је да разрађивачи задатака изврше детаљно извиђање земљишта на маневарској просторији, како би о њему добили јасну претставу и да после завршене разраде задатака на заједничком састанку ускладе израђене задатке за обе стране и отклоне све што би било у супротности са постављеним циљем и основном замисли и, најзад, да овако усклађене задатке поново провере на земљишту. После одобрења оперативно-тактичких задатака треба разрадити могуће варијанте одлука једне и друге стране, како би се руководство маневра могло лакше оријентисати и лакше проценити правилност одлука које ће касније донети учесници.

Организација руковођења маневром зависи од тога дали ће се послови више или мање централизовати. Према нашој досадашњој пракси углавном постоје две варијанте организације руководства. По

првој варијанти, поред ужег руководства на челу са руководиоцем маневра, образује се и руководство за сваку маневарску страну, док се по другој варијанти не образују посебна руководства за маневарске стране, већ се особље руководства у оквиру свих његових органа (одељења) дели на „дрвену“ и „плаву“ страну, тако да постоји јединствено руководство.

Пракса је показала да је организација руководства по другој варијанти погоднија због тога што се њоме готово за половину смањује број особља руководства и што се избегава једна инстанца између руководиоца маневра и маневарских страна, тако да су и везе краће и непосредније, а руковођење брже и једноставније. Сем тога, начелници родова и служби руководства добијају пунији садржај рада као органи претпостављене команде, пошто имају потпун увид у планирање и рад свога рода — службе код обе маневарске стране, тако да руководиоцу маневра могу давати корисне предлоге.

По овој варијанти организација руководства могла би изгледати овако:

а) Главно руководство: главни руководилац, начелник штаба, главни маневарски судија, заменик главног руководиоца за позадину и помоћник главног руководиоца за политичко-просветни рад;

б) Штаб главног руководства (састава: Оперативно одељење са начелником одељења и његовим помоћником, по једним отсеком за „дрвену“ и „плаву“ страну и Отсеком за припрему анализе маневра и организацију дефилеа и Одељења родова војске и служби са начелницима одељења и једним до два помоћника и отсецима за маневарске стране);

в) Одељење за позадину (које стоји под замеником руководиоца маневра за позадину), са начелником одељења, потребним бројем помоћника и отсецима за маневарске стране;

г) Штаб главног маневарског судије са потребним бројем зонских и секторских судија и њихових помоћника;

д) Одељење за политичко-просветни рад, које стоји под помоћником главног руководиоца за политичко-просветни рад;

ђ) Одељење за контраобавештајну службу, непосредно под руководиоцем маневра;

е) Техничка и имитациона команда под начелником штаба;

ж) Одељење за информације такође под начелником штаба и

з) Општи отсек под замеником главног руководиоца за позадину.

Улога и број пратилаца на маневру (ранијих посредника) зависи од уздигнутости јединица и старешина и од тога каква искуства треба извући из маневра. Ако су старешине и јединице довољно уздигнуте, онда би пратиоци више служили за извлачења извесних искустава, пошто се целокупно руковођење у том случају може успешно спроводити преко маневарских судија. Исто тако, састав и јачину појединих одељења руководства треба одређивати према условима и обиму дотичног маневра. Начелно, треба одредити довољно особља тако да се сви послови у припреми и у извођењу маневра

могу солидно обавити, али у исто време треба имати у виду да прегломазно руководство не може испољити пуну активност.

Да ли ће се и каква обука јединица изводити пре маневра зависи од циља маневра и начина његове организације. Ако ће се јединице одмах после формирања (мобилисања) упутити на маневар, онда је природно да се нека планска обука тада неће моћи изводити, као ни у оним случајевима када ће маневар изводити кадровске јединице (без људства из резерве), јер таква специјална обука за маневар неће бити ни потребна. Али, ако ће се јединице већим делом попуњавати људством из резерве, које ће се позвати на вежбу пре маневра, тада је неопходно да се претходно изведе обука по унапред припремљеном плану и програму за све родове војске — службе. Истина, тај план треба да има начелни карактер, тако да се команда оставља слобода да га могу мењати у границама расположивог времена, с обзиром на стварне недостатке у уздигнутости људства из резерве. У овој обуци се понавља најважније градиво из основне обуке и изводе се извесне тактичке вежбе.

У плану материјалног обезбеђења маневра треба предвидети припрему материјала за уређење маневарске просторије и потребне количине маневарске муниције и експлозива за имитацију, затим погонски материјал за возила, храну за јединице у току маневра, итд., као и потребна новчана средства и кредите за наведене расходе. Сем тога, овамо долазе и издаци за дневнице за људство и за транспорт железницом (бродом), накнаде за причињене штете становништву на маневру, издаци за уређење маневарске просторије, итд. Овај план се благовремено саставља у складу са одобреним кредитима.

За уређење маневарске просторије предузимају се већи или мањи радови (инжињерски, за организацију везе и саобраћаја) ради њеног оспособљавања за живот и дејство јединица и за успешније руковођење маневром. Међутим, по нашем мишљењу, било би најбоље да руководство препусти самим јединицама да изводе те радове у току самог маневра, с тим да се оне, с обзиром на особине маневарске просторије и на предвиђена тактичка дејства, благовремено ојачају потребним средствима, тим пре што би се тиме цео рад више приближио стварним условима. У овом случају, руководство би изводило само оне радове који су потребни за руковођење маневром и које треба да изведе као претпостављена команда у односу на маневарске стране (нарочито везе).

Инжињерским радовима треба обезбедити довољну количину воде за јединице у току маневра (копање нових и оправка постојећих бунара, уређење извора, итд.); извршити оправку постојећих комуникација и мостова (где је потребно) с обзиром на предвиђена дејства јединица на појединим правцима; изградити осматрачнице за судије (у ограниченом броју) и трибине за посматраче (само изузетно) и дефиле; изградити логоре за руководство и посматраче, итд. Руководство маневра треба да организује везе за себе, за судије и прагиоце (ако су ови одређени) као и међу њима, затим везе за потребе имитационе

команде и командне — борбене везе од руководства до команди маневарских страна.

За организацију жичних веза могу се искористити постојеће сталне и подићи полусталне линије да би се могао користити високофреквентни уређај. Неутралне жичне везе могу се скоро у потпуности подићи и обезбедити још пре почетка маневра, а командне везе само делимично, пошто њихово дефинитивно подизање зависи од донетих одлука маневарских страна.

Радиосредства су се на пракси показала веома погодна како за организацију неутралних тако и командних веза, јер се помоћу њих могло успешно руководити у свима фазама маневра. При томе је најбоље да се главни маневарски судија повеже радиоправцем са зонским судијама, а радиомрежом зонске судије са секторским и секторске судије унутар сектора. Радиовезе имитационе команде треба тако организовати да се све ватре артиљерије и авијације преко екипа за ватру могу остварити на одређеним местима и у одређено време, тј. онако како су ватре планиране и тражене од јединица обе маневарске стране.

Курирска средства, нарочито за командну везу руководства, имају велики значај и важност. Преко њих се могу преносити запознети и наређења до потчињених команди и од ових примати одлуке и извештаји. Пошто ће се руководство маневра обично налазити између „дрвених“ и „плавих“ и нешто по страни, то ће оно, као претпостављена команда, код КМ сваке маневарске стране морати да организује истакнуту курирску станицу до које ће се достављати пошта, и од које ће даље до руководства саобраћати неутрални курири.

Руководство маневра треба да организује саобраћај на маневарској просторији у току концентрације, после завршетка маневра, у току покрета јединица ка рејонима за дефиле, у току дефилеа, као и за своје потребе. Организацију саобраћаја у току маневра врше саме команде за своје јединице. С обзиром на покрете јединица у току концентрације, у току маневра, дефилеа и повратка јединица у своје гарнизоне, руководство треба да одреди путеве на којима ће бити потребно да се за извесно време обустави сваки цивилни саобраћај, и да народним властима достави Преглед тих путева заједно са Упутством за регулисање саобраћаја у време када су путеви дозвољени за грађанска возила.

Организацију саобраћаја за потребе руководства треба да врше путно-експлоатационе јединице. Пошто се често дешава да се не поштују саобраћајни прописи и наређења органа контролно-заштитне службе, било би неопходно да се одреде органи који би имали право да предузимају дисциплинске мере против лица која не поштују те прописе. За сва возила руководства, неутралног особља и јединица маневарских страна треба изградити нарочите ознаке, а за потребе руководства одредити и посебан неутралан пут који би по могућству пролазио ван зоне дејства јединица.

За руковођење пословима око уређења маневарске просторије треба образовати техничку команду са потребним јединицама (инжињерским, за везу, саобраћајним, итд.) и материјалом.

Имитација ватре на маневру. Пошто се маневарском муницијом за артиљериска оруђа не може остварити ни приближна слика о артиљериским ватрама и дејству авијације, нити претставити дејство ватре на циљу, прибегло се примени имитације ватре од стране специјалних екипа за имитацију. Искуство маневра је показало да се на овај начин (нарочито онда када је са екипама изведена солидна припрема) може успешно и убедљиво приказати: обострано дејство јуришне и бомбардерске авијације; артиљериска и авијацијска припрема напада; подршка јуриша и све ватре у дубини одбране, које по плану остварује једна и друга страна или их као допунске наређују (КВ, НЗВ, ПЗВ и сл.) и, најзад, артиљериска и авијацијска подршка противнапада и подршка увођења других ешелона у борбу. Међутим, неки сматрају да претстављање дејства ватре на циљу помоћу експлозива знатно поскупљује маневар и да би било боље да се употребљава само маневарска муниција за артиљериска и пешадиска оруђа и петарде, као што се то ради у неким армијама Западне Европе. Али, треба имати у виду да би такав начин захтевао велику количину маневарске муниције и велике издатке ако се рачуна вредност маневарске муниције, петарди и амортизација оруђа. То би можда било и скупле и неефикасније зато што се у првом случају употребљава експлозив (који је обично најјевтиније врсте), и што се у другом случају постиже далеко мањи ефекат, с обзиром на удаљеност ватрених положаја и слаб пуцањ маневарске муниције.

План имитација треба радити паралелно са израдом тактичко-оперативних задатака. У њему се предвиђају обим и начин имитација, потребна материјална средства, инжињерске јединице и јединице везе, начин организације имитација и начин одржавања везе. Рад имитационе команде и њених јединица регулише се посебним упутом у коме се износи поступак при преносу, чувању и руковању експлозивним материјалом, да би се избегли несрећни случајеви. Њен рад на земљишту и припреме за њене потребе захтевају доста времена (око 35 — 45 дана).

Концентрација јединица које учествују на маневру врши се из њихових сталних гарнизона до рејона концентрације на маневарској просторији. Ови рејони треба да одговарају почетном распореду јединица предвиђеном у основној замисли одговарајућих оперативно-тактичких задатака. Они треба да буду довољно пространи (око 40 км² на дивизију), прикривени од угледа из ваздуха и обезбеђени довољним количинама здраве воде. Зато је руководство дужно да их благовремено извиди и по потреби предузме извесне мере за њихово уређење. Према искуству са маневра најбоље је да се јединице доводе у рејоне концентрације један до два дана пре почетка дејства (да би се могле одморити), и то сувим ако покрет неће трајати више од 3—4 дана, а железницом ако би за њихов долазак било потребно дуже време. При

томе, све маршеве, укрцавања и искрцавања треба начелно вршити само ноћу, да би се јединице вежбале у ноћном раду. У том циљу било би корисно да руководство повременим фотографисањем из ваздуха проверава прикривеност и маскирање јединица у рејону концентрације и на путевима који воде ка њима, што је најбоље вршити рано ујутру. У изводу из плана концентрације, који се доставља командама маневарских страна, треба дати све потребне елементе за концентрацију (стварне и маневарске називе јединица, покрет сувим или железницом, почетак и завршетак покрета, укрцне и искрцне станице, рејоне концентрације, итд.). Детаљну организацију покрета врше саме команде маневарских страна (дужине дневних маршева, преданке, итд.) на основи добивених елемената. Оне саме треба да сачињавају прорачун потребних вагона и да их требају, а руководству да достављају на одобрење планове маршева и графиконе кретања.

Припрему руководства и судија треба вршити најпре на карти, а затим на земљишту пре почетка маневра. Обим припрема руководства, маневарских судија и пратилаца рада не треба да буде увек једнак, пошто то зависи од њихове уздигнутости и искуства које имају у обављању ових дужности. Према искуству са маневра потребно је да руководство и судије благовремено приме оперативнотактичке задатке једне и друге стране (око месец дана пре почетка маневра), с тим да их у току 6 до 8 дана индивидуално проуче, а потом да заједнички у току 5 — 6 дана прораде општу замисао и рад и дужности руководства и маневарских судија уопште, а посебно у маневру који претстоји, затим да прораде могуће варијанте одлука страна за сваку фазу маневра, као и глобалну динамику по тим варијантама.

Прорада дужности и рада руководства и маневарских судија може се вршити у виду вежбе, по једној од супозиција динамике боја, при чему по додељеним улогама (командним, судиским) треба прећи и у потпуности рашчистити све дужности, обавезе и међусобне односе учесника, судија и руководства. Том приликом треба извршити припреме у коришћењу ТКТ које ће примењивати судије и руководство, као и оно које ће користити јединице и упознати се са планом имитација и организацијом неутралних и командних веза руководства и коришћењем свих средстава везе, а нарочито радиосредстава (практично у виду вежбе).

Око 10 дана пре почетка маневра руководство и судије треба да изађу на земљиште ради упознавања са њим на целој маневарској просторији, као и ради прораде могућих варијанти одлука и увежбавања у раду на стварним отстојањима уз коришћење неутралних и командних веза. Било би корисно да се ове вежбе практично изведу са јединицом (бар на једном делу фронта), и то за сваку фазу маневра.

Политичко-просветни рад у јединицама на маневру треба изводити по унапред разрађеном плану. При томе треба посебно обрадити однос војника и старешина према становништву на маневарској просторији и његовој имовини. У овом погледу, а нарочито са последња

• два маневра, имамо драгоцених искустава, која би требало посебно обрадити и која речито говоре да су баш ови маневри послужили да се још више учврсти јединство нашег народа и армије. Исто тако треба одржавати што приснију везу и са народним властима и политичким организацијама на маневарској просторији, јер ће се и тиме знатно олакшати припрема и само извођење маневра.

Израда упутстава за извођење маневра. Иако су Упутством за припрему и извођење маневра углавном предвиђене опште дужности свих органа који учествују на припреми и у маневру, ипак је потребно да се те дужности допуне, пошто се сваки маневар изводи под посебним условима (дужина трајања, земљиште, оперативно-тактичке радње које ће се извести, и сл.). Тако, на пример, према досадашњим искуствима у *Упутству за рад руководства у припреми маневра* треба предвидети организацију руководства, начин организације веза, дужности и рад појединих органа руководства у предманеварском периоду, за време извођења маневра и по завршеном маневру, материјално обезбеђење и ознаке неутралних штабова, људства и возила. Затим, *Упутством за рад маневарских судија* треба предвидети организацију маневарских судија, одредити број зонских и секторских судија, њихове дужности и рад у предманеварском периоду и у току извођења маневра и регулисати поступак при давању резултата борбених дејстава и губитака, поступак при заробљавању или искључивању појединих јединица или делова са маневра за дуже или краће време и рад са барјачићима у циљу лакшег преношења одлука секторских судија. *Упутство за регулисање појединих питања* приликом провођења маневра предвиђа ознаке јединица једне и друге стране и неутралног особља и возила, одело и опрему на маневру, знаке за почетак, прекид и свршетак маневра, опште поступке јединица појединих родова војске и служби, извиђачку делатност и примену ратних лукавстава, имитацију ватре, употребу маневарске муниције и осталих артифиција, мере сигурности, мере за обезбеђење ТКТ, вођење материјалног књиговодства, поступак са борбеним документима, поступак при утврђивању, процени и накнади учињене штете, мере за обезбеђење пре одласка на маневарску просторију и у току маневра, итд. Обим ових упутстава зависи од услова под којима се маневар спроводи, од искуства и уздигнутости оних којима су она намењена, али у сваком случају треба тражити да буду што краћа и прегледнија.

Организација КМ руководства зависи од начина организације руководства, тј. да ли поред ужег руководства постоји и посебно руководство за једну и другу маневарску страну, или само јединствено руководство, које ће руководити са обе маневарске стране.

У првом случају, у КМ руководства маневра улазе: уже руководство, руководство „дрвених“ и руководство „плавих“, главни судија са својим штабом, помоћник руководиоца маневра за искуства (ако је предвиђен), команда за имитацију, начелник информативне службе са својим штабом, помоћник руководиоца маневра за логорску службу и команда посматрача. При томе би било најбоље да се сви наведени

органи налазе у непосредној близини (сем команде посматрача) да би био што лакши лични додир. Поред тога, између њих треба обезбедити телефонске везе, и то непосредну између ужег руководства и руководства „црвених“ и „плавих“, а између осталих преко централе. Лична радиомрежа руководиоца маневра, у коју се укључују радиостанице његових непосредних сарадника (начелника штаба, главног судије и помоћника за маневарске стране), служи за везу када се који од кореспондената налази у покрету ван КМ. Ако се формира јединствено руководство (тј. без посебног руководства страна), онда је организација КМ много једноставнија, везе су краће и смањује се једна инстанца у погледу надлежности. Природно је да се пре почетка организовања КМ руководства морају тачно решити односи и надлежност појединих његових органа, нарочито онда када постоје пратиоци, као и под ким ће бити главни пратиоци страна (под ужим руководством, или под главним судијом или под руководством одговарајућих страна). При томе треба имати у виду да промене у односима и надлежностима изазивају велике промене у организацији веза, те их треба избегавати.

Организација дефилеа после маневра, који се изводи према одлукама учесника, прилично је сложен проблем, пошто се раније не може знати где ће се јединице затећи у моменту завршетка маневра. Због тога је потребно да се план дефилеа постепено усавршава и дефинитивно устали тек када се донесе последња одлука учесника пре завршетка маневра. При организацији дефилеа треба одредити колико ће трајати и које ће јединице учествовати да не би исувише дуго трајао (искуство је показало да дефиле не треба да траје више од 3 — 4 часа); какав ће бити поредак јединица (како ће се груписати у пешадиском батаљону и пуку, број реди војника на дефилеу, редослед кретања у колони за дефиле, итд.); рејоне прикупљања јединица после завршетка маневра и рејоне из којих ће ући у колону за дефиле, затим путеве на које ће јединице скренути по извршеном дефилеу и рејоне у које ће се после тога прикупити (ови рејони у исто време служе и као основ за састављање плана повратка јединица у своје гарнизоне) и, најзад, организацију саобраћаја и везе у току дефилеа. На раскрсницама где улазе поједини ешелони у колону за дефиле и напуштају основну комуникацију, треба поставити саобраћајне официре који су везани телефоном са Штабом на трибини који организује и руководи дефилеом.

Овде смо додирнули само најбитније проблеме које треба решити у току припрема, тако да ни изблиза нисмо исцрпили богати садржај делатности руководства које припрема маневар. Зато би требало детаљније обрадити поједине проблеме, као например: организацију руковођења маневром, у коме обиму и како треба уредити маневарску просторију, у коме обиму корисно извести имитацију ватре, начин организације неутралних и командних веза, итд., итд.

КАРАКТЕР РАТА У НОВИЈОЈ ИСТОРИЈИ

I

Овде је реч о стратeгиском карактеру рата, о основном стратeгиском проблему из чијег се решења изводе све остале стратeгиске радње.

По Клаузевицу рат је акт силе која има за циљ да се противник потчини сопственој вољи; сила (ради се само о физичкој сили, јер Клаузевиц не познаје моралне силе ван појма држава и закона) изазива силу, једна тежи да надјача другу и тако се у међусобном такмичењу одлази у крајност; силу прате само незнатна ограничења која она сама себи поставља у виду међународних правних обичаја (међународних конвенција у тој материји тада још није било) који не мењају њену суштину; примена силе у теорији рата не познаје границе; принцип умерености се не може увести у филозофију рата; у апстрактној области чистог појма нигде се не застаје до у крајност. То је Клаузевицев *апсолутни рат*.

Али, апсолутни рат је у Клаузевица само регулативна идеја, која се никад не остварује, која само објашњава и обједињује у целину многе појаве рата; то је идеал, недостижан за несавршена људска бића, или логична досетка која не може да покрене човечју вољу на крајњи напор. Клаузевиц признаје: да би се рат у том апсолутном облику могао појавити само када би био сасвим осамљен акт, без везе са ранијим и каснијим државним животом; да у пракси рат није апсолутан; да противници нису голи појмови, већ индивидуалне државе и владе; да је рат израз њихових циљева, њихове политике; да би ратови могли да буду савршени, апсолутни, чист израз силе, само када не би били средство политике, што није могућно. Политичка сврха рата је — каже Клаузевиц — мерило које одређује (стратeгиски) циљ рата и снаге које треба ангажовати да би се он постигао: уколико је затегнутост већа, утолико се рат приближава своме апсолутном, апстрактном облику.¹⁾

Али не можемо одобрити методу, толико честу у идеалиста, да се појаве посматрају посебно у теорији, а посебно у пракси. То нужно доводи до паралелних резултата који се не дају помирити. Не можемо, дакле, прихватити ни Клаузевицев апсолутни рат као резултат

¹⁾ *Клаузевиц*, О рату, Београд, 1951, стр. 41—55, 497—500.

чисте теорије или апстрактног непријатељства који се нигде не конкретизује. Али морамо признати да се противници у рату доиста међусобно потстичу на што већу и безобзирнију употребу силе. Та се тенденција надметања у правцу што веће интензификације рата мора прихватити као једна од његових основних компонената. Њено негирање је исто толико апсурдно, колико и апсолутизовање. Још је већа бесмислица замерити Клаузевицу што је принцип растуће силе увео у теорију рата и тако га, тобоже, учинио крвавијим и свирепијим — што се, зачудо, чини и данас.²⁾

Не треба да нас буни што је Клаузевиц на два места идентификовао апсолутни рат са Наполеоновим ратовима.³⁾ Они су га сигурно навели на ту мисао, али се већ из наслова одељка јасно види да у њега апсолутни рат није стварни рат. Клаузевицево дело није било завршено, па се у њему наилази и на контрадикције.

Стратегија је средство политике, схваћене као синтеза целокупне државне активности, па треба видети како ова утиче на стратегиски карактер рата. Жомини је то покушао. Он је нашао да има ратова за остварење историских права, за искоришћење прилика (туђе слабости), ратова са или без савезника, интервенционистичких и освајачких ратова, ратова из убеђења (због доктрина, дакле идеолошких), националних⁴⁾, грађанских и верских ратова и, најзад, двостраних ратова (на два или више фронтава⁵⁾. Ова класификација ратова је, очигледно, врло натегнута. Не види се никаква разлика, на пример, између интервенционистичких и освајачких ратова, или између идеолошких, грађанских и верских. Због тога није могао успети ни Жоминијев покушај да се за сваки од ових ратова формулишу одговарајуће стратегиске карактеристике. Оне су у њега толико опште, да се могу прихватити или одбацити за било који од његових ратова. Жоминијев савременик, Клаузевиц, није трагао за пореклом ратова, нити се изјашњавао о њиховој оправданости; сматрао их је просто природним средством државне политике.

Тек марксизам-лењинизам доводи политички и стратегиски карактер рата у правилну теориску везу, признајући освајачке и ослободилачке ратове, другим речима реакционарне и прогресивне, односно неправедне и праведне — без обзира на узроке или непосредне поводе. У историји стварно нема других ратова. Било је, додуше, освајачких ратова који су правдани идеолошким или другим разлозима, али им је историски материјализам открио праву природу. То су две основне политичке карактеристике ратова који се по конкретним формама могу бесконачно разликовати.

На први поглед је јасно да се толико антагонистички политички мотиви те две врсте ратова треба да одражавају и на њихову стра-

²⁾ Liddell Hart, *The Revolution in Warfare*, Лондон, 1946, стр. 42—55.

³⁾ У одељку *Апсолутни и стварни рат*, стр. 499 и 500.

⁴⁾ Жомини је те ратове посматрао једнострано — само као борбу прстив народа који је устао на оружје за одбрану своје земље.

⁵⁾ *Жомини*, Преглед ратне вештине, Београд, 1952, стр. 41—61.

тегију. Али је још Лењин утврдио да ослободилачки ратови нису нужно одбранбени и да иницијатива непријатељстава није увек код оних који воде освајачке ратове.⁶⁾ Извесно је само да је ова општа политичка карактеристика ратова једна од компонената њихове стратегије, поред других политичких и географских. Ослободилачки ратови поттичу на веће напоре, већи елан и веће жртве, а тиме утичу и на начин дејства. Али је утицај ове компоненте релативан као и сваке друге. Некад, када је рат изразито поробљивачки, ова компонента може преовладати, као у Трећем пунском рату, у Шпанији у доба Наполеона или НОР-у Југославије, а некад се једва осећа. Мора се увек узимати у обзир, али се из историје не могу извући одређеније норме које би се могле механички примењивати. Врло често су и политичке разлике између прогресивних и реакционарних ратова толико скривене да се једва виде. Понекад се први неприметно претварају у друге.

Борци најчешће нису ни знали праве узроке ратова. Отуда се и у неправедним ратовима наилази на снажне психичке моменте који су типични за праведне ратове. Не можемо, на пример, порицати Арабљанима верски фанатизам у њихово велико освајачко доба, па га морамо прихватити као стратeгиски чинилац њихових муњевитих похода и успеха. У верским ратовима 16 и 17 века су многи учесници на обема странама били сигурни да чине богоугодно дело. Тако су фикције постајале стварност. У последњем рату широке масе Немаца биле су уверене да Немачка има права на већи географски простор и да може немилосрдно да уништава све оно што јој се испречило на томе путу, иако је супротна страна искористила политичке и моралне последице немачке агресије. Сувише би се упроштио свет, преценила свест и потценила данашња пропагандна средства када би се претпоставило да ће убудуће бити сасвим друкчије, да ће борци на једној и другој страни увек тачно знати ко води праведан, а ко неправедан рат и да ће из тог сазнања извући емотивне и рационалне закључке.

Никако се не би могло тврдити да су ослободилачки ратови увек и у сваком случају интензивнији од оних других. Немачка је, на пример, за Други светски рат учинила много веће напоре него 1870 године, када је могла наводити много аргумената у корист оправданости своје политике према Француској.⁷⁾ Бесумње, у међувремену од пола века знатно су порасле производне снаге, а постало је и могућно да их држава захвати и стави под своју контролу. Али је јасно, да је Немачка 1870 одмерила своје снаге према отпору који је очекивала. Отпор нападнутог, потенцијалан и стваран, одређује и степен напрезања нападача. То је, такође, један од закона рата који се дијалектички сукобљава са законом о растућем напору. Клаузевиц га додирује тврдећи, не без разлога, да рат настаје управо одбраном, а не нападом.⁸⁾ Сетимо се Хитлерових бескрвних агресија! Има, дакле,

⁶⁾ Лењин, Дела, XXII, стр. 510—511 (руско издање из 1935).

⁷⁾ Лењин, Дела, XVIII, стр. 200.

⁸⁾ Клаузевиц, *ibid.*, стр. 317.

доста привидне логике у софизму нападача који за ратнохушкачку политику оптужује оне своје жртве које су спремне да се бране. Бугарска се у Првом светском рату такође напрегла знатно више него две године раније у Првом балканском рату, када је против Турака водила доиста ослободилачки рат. На веће напоре морало ју је навести дуго трајање рата. Да узмемо и два противника у најсавременијем, Корејском рату: мада у њему има елемената грађанског рата који нагињу Северу, акција севернокорејске владе, као инструмента туђе политике, није могла бити прогресивна; није била прогресивна ни интервенција Кине, иако је тек изашла из Револуције⁹⁾; ипак нам изгледа да се северна половина Кореје више напрегла од јужне. Објашњење ће се наћи у разним облицима стране интервенције.

II

Политика, схваћена поново као синтеза државне и друштвене активности, утиче на стратeгиски карактер рата свима својим компонентама које се најчешће могу одмерити само у конкретним случајевима. У теорији се политички циљ рата истиче у први ред.

Политички циљ рата може се у историји бескрајно нијансирати, од безначајних концесија које се изнуђују од противника силом или претњом силе, до његовог потпуног политичког, економског или биолошког уништења. Тако је Клаузевиц на једној страни видео ратове којима је био циљ обарање (*niederwerfen*) непријатеља, да би се затим могло од њега захтевати све што се хоће, а на другој ратове ограничених циљева да му се, на пример, преотме неки гранични град или покрајина. Али Клаузевиц није из ових политичких поставки извео логичне стратeгиске консеквенције. Он је сматрао да је уништење непријатељских снага главни циљ ратног дејства, а бој и битка једино средство стратeгије. Клаузевиц је касно уочио двоструки вид рата, па га је смрт изненадила пре но што је успео да своје недовршено дело још једном преради и са тога гледишта.¹⁰⁾

Идеју о двоструком политичком виду рата развио је Х. Делбрик у теорију двеју стратегија: *стратeгије обарања* (*Niederwerfungsstrategie*) и *стратeгије изнуравања или исцрпљења* (*Ermattungsstrategie*). Прва тражи тактичке сударе у које улаже све материјалне и психичке снаге да се противник победи и покори; у крајњем случају заузима сву његову земљу. Предуслов такве стратeгије обарања је одговарајућа надмоћност. Али, када ње нема довољно за решавајуће сударе, дакле, када нема изгледа да ће се противник оборити великим крвавим биткама, онда их не треба ни тражити, већ га изнуравати и дробити, без сопствене велике штете, док не буде вољан да прихвати услове који ће најчешће бити умерени. То је стратeгија изнуравања. Њена оперативна и тактика настојаће да уместо великих битака заузму неко

⁹⁾ Е. Кардељ, у експозеу пред Народном скупштином, „Борба“, од 30 децембра 1950.

¹⁰⁾ Клаузевиц, *ibid.*, стр. 35—37, 497.

упориште, неку покрајину, да почесно потуку неки део противникове оружане снаге. Али оне неће уступнути ни од великих битака ако се претходно створе услови за повољан исход. Стратегија изнуравања у Делбриковој концепцији није бескрвна, чисто маневарска стратегија као у 18 веку. И код ње се решавајућа битка налази у идејној позадини куда води логика свих поступака. Али, док стратегија обарања иде право ка њој, стратегија изнуравања се креће, према Делбриковом изразу, између два пола, између маневра и битке. Стратегија изнуравања није ни у ком случају нека другостепена стратегија, прибежиште слабијих војсковођа којима недостаје талент и карактер за велике одлуке. И стратегија изнуравања тражи велике подвиге. Она је субјективно чак и тежа због свог двополног карактера.¹¹⁾

Идеју о двама стратегијама могао је Делбрик позајмити од Клаузевица, али он их је конкретно нашао у историји. Велики мајстори прве су: Александар, Цезар, Наполеон, а друге: Перикле, Велизар, Валенштајн, Густав Адолф, Фридрих Велики. Али упркос сјајној историској документацији, немачки Генералштаб, тај највећи војни ауторитет у доба после 1866 и 1870, енергично је одбацио Делбрикове резултате, тврдећи да постоји само једна правилна стратегија — стратегија обарања, и да је и Фридрих један од њених генијалних претставника и непосредан Наполеонов претходник. У томе ставу било је, зацело, и професионалне сујете „генералштеблера“, који нису дали да их „дивил“ учи стратегији, а и национално-романтичних момената око Фридрихове личности, да му се, тобоже, не би очерупао ловоров венац његове славе. Али је немачки Генералштаб бранио стварно оно у што је веровао; сав његов рад био је управо заснован на претпоставци једне стратегије.¹²⁾ Нећемо се даље задржавати на литерарном рату, који се око тог питања водио у немачкој.¹³⁾ Довољно је рећи да је та двадесетогодишња оштра полемика имала искључиво историски карактер. Није се радило о томе да се мењају актуелна стратегиска гледишта, јер је и сам Делбрик признавао да је са 19 веком наступила епоха стратегије обарања. Да ли је стварно било тако?

За Наполеонове ратове нема сумње. Видели смо да су толико завели Клаузевица да их је једног тренутка идентификовао са апсолутним ратом. Али Кримски рат је био типичан рат изнуравања. Није се радило да се противник обори, већ да се принуди на прилично умерене услове. Схваћен шире, стратегиски а не оперативно, ни рат 1859

¹¹⁾ Делбрикова гледишта о двама стратегијама расута су по његовим многобројним списима. Овде су сажето дате само главне идеје. О томе он највише говори у делу *Geschichte der Kriegskunst*, IV, *Neuzeit*, стр. 333—363. 426—444, 514—521, и у расправи *Die Strategie des Perikles erläutert durch die Strategie Friedrich des Grossen*, *Preussische Jahrbücher*, 1899.

¹²⁾ Аргументе Делбрикових противника најбоље изражавају: *Th. Bernhardi*, *Friedrich d. Grosse als Feldherr*, 1881; *Boguslawski*, *Die Strategie in verschiedener Beleuchtung*, *National Zeitung*, бр. 169 и 175, 1892; *Grosser Generalstab*, *Friedrich des Grossen Anschauungen vom Kriege*, *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften*, свеска 27, 1899.

¹³⁾ За детаље види: *Ерл*, *Творци модерне стратегије*, издање „Војног дела“, стр. 292—294.

у Италији за Аустрију и Француску није био рат обарања; оне се ту заправо туку левом руком за једну далеку покрајину. То је било дручије за Пијемонт који је у игри имао много веће интересе. Али теорија није то узимала у обзир. Наполеонова стратегија, потврђена Молткеовим ратовима 1866 и 1870, сматрала се једином правом, истинитом и... вечитом. Њени су главни теориски гаранџи били Жомини и Клаузевиц, први својом крутом научном зградом, а други својом дефиницијом да су бој и битка једина средства стратегије. Није се приметило како развој производних снага ствара нове квалитете.

Стратегију обарања не треба изједначавати са стратегијом уништавања (*Vernichtungsstrategie*), што се код нас често чини. Додуше, обе траже решавајуће битке, али друга такве, у којима се непријатељ посве уништава у обручу. Историја их јасно разликује. Упоредимо само Ханибала и Александра. Стратегија уништавања је, дакле, само заоштрена стратегија обарања. Шлифен ју је извукао из пепела Канске битке и удахнуо јој нов живот.¹⁴) Он је вероватно био инспирисан Молткеовим подвигом код Седана за кога је то била само случајност. Згоднo је поновити на овом месту да је овде реч о стратегији, дакле, о организацији и употреби оружане силе, а не о политици која води рат и другим средствима — дипломатским, финансиским, пропагандним, индустриским и другим која се са стратегијом сливају у јединствену акцију.

Не би вределo говорити о карактеру рата када то питање не би имало толико утицаја на ратне припреме и на почетне операције. Тако су се за Први светски рат готово све европске велике силе спремиле да једна другу потуку једним ударцем. Шлифенов план је био најрадикалнији, али не једини те врсте. Сви су рачунали да ће до зиме бити све готово. На дужи рат нико није ни мислио. То је била Наполеонова стратегија заоштрена Шлифеновим идејама о уништењу, али оно што је Наполеону и Молткеу успевало са војскама од стотине хиљада на ограниченом простору, није више било могућно са милионским армијама развијеним на читавом стратегиском фронту, а у чијој су позадини биле сасвим друге националне и производне снаге. Фалкенхајн је први који је из тога сазнања извукао закључак. Његова офанзива 1915 на Источном фронту, која је имала за циљ „да се постигне задовољавајуће решење по наше (Централних сила) сврхе“, и напад на Верден 1916 у виду „црпке“, која је требало да усисава француску крв, очигледно спадају у стратегију изнуравања.¹⁵) Касније, када су се немачке шансе нешто повећале, Лудендорф је поново повео стратегију обарања која се у пролеће 1918 претворила у хазардну игру у којој се доиста играло *va banque*. Сличне стратегиске концепције били су и Антанџини бесомучни и излишни налети у Шампањи и у Арtoa 1915 и Нивелова офанзива у пролеће 1917, док је напад на

¹⁴) Његови чланци, говори итд., објављени су 1913, под називом *Cannae*. „Војно дело“ их је сада издало у преводу под називом *Кана*.

¹⁵) *E. Falkenhayn, Die oberste Heeresleitung in ihren wichtigste Entschliesungen 1914—16*, Берлин, 1919.

Соми 1916, по Жофровој концепцији, имао за циљ да изнури (*rechercher l'usure*) немачку војску. Још јачи печат изнуравања носе Петенове ограничене офанзиве предузете 1917 код Вердена и Малмезона.

Сасвим би било необично саветовати завојевачу да крене у агресију стратегијом изнуравања. То није чинио ни Делбрик. И њега је био занео хура-патриотизам августовских дана 1914. И он је веровао у „свеж и весело“ рат, као многи други у његовој домовини. Али теоретичару стратегије изнуравања, Делбриковом оштром критичном оку, није могло дуго избећи из вида да се тај рат нити добија нити губи великим спектакуларним биткама. А када је увидео да је немачка оружана сила недовољна да се Антанта принуди на диктирани мир, било је мудро што је указивао на то, да стратегија има и друга средства, а не само отсудне офанзивне битке, и да у сарадњи са (умереном) политиком, чије је средство, може довести рат до успешног исхода упркос надмоћности непријатеља, тј. да може постићи управо оно што је у Седмогодишњем рату постигао Фридрих Велики.¹⁶⁾ Али, било би једнострано посматрати стратегију изнуравања само као дефанзивно средство за одуговлачење рата, да би се постигли прихватљиви услови мира. Такав карактер она није имала ни раније. Сетимо се поново Кримског рата и енглеске новије историје. А у међувремену је материјална база великих сила толико порасла, да се није могла уништити једним ударцем. Могла се само исцрпсти у дуготрајном крвавом рвању. То није искључивало велике битке, највеће које је свет дотле видео, ни велике победе, али које ипак нису могле бити одлучујуће све дотле, док су противничке резерве могле поново да успоставе стратегијску равнотежу. Равнотежа је била толико упорна, да се свуда и за дуже време развио сложени *рововски рат*. Непријатељ се тукао на парче. Такав је био карактер Првог светског рата у најширим оквирима. У нижим сферама је било места и за стратегију обарања. Пунтик је 1914 поступио правилно кад се на Јадру и Колубари свом снагом бацио на аустријске инвазионе армије. Ни Фалкенхајн није погрешно када је оборио Србију, али у вишим (европским) стратегијским размјерама операције 1915 на Балкану биле су само један потез стратегије изнуравања. Иста стратегија у исто време не може имати исти значај за исту државу. Не може се, дакле, рећи да свака од ових стратегија има своју искључиву епоху, како је мислио Делбрик, или свој рат, своје ратиште, своје субјекте, своје непријатеље. Обе се равноправно преплићу у времену и простору.

Дотада се нису повећале само производне снаге, него и њихов релативни удео у непосредној служби рата. То је наступило толико нагло у односу на претходне ратове да се Први светски рат почео називати *материјалним ратом* и сматрати преломном појавом, новим

¹⁶⁾ За Делбрикове ратне чланке види: *Krieg und Politik*, Берлин, 1918—1919. Он је у својим радовима: *Ludendorff*, *Tirpitz*, *Falkenhayn* (Берлин, 1920) и *Ludendorffs Selbstporträt* (Берлин, 1922), врло оштро напао Лудендорфову стратегију, нарочито његову пролећну офанзиву у Француској 1918, где је за петнаест месеца доиста слушао офанзивну снагу немачке војске.

квалитетом стратегије. Против тога новог појма не би се имало шта рећи, кад у себи не би садржао и негацију људских квалитета као код Лидел Харта¹⁷⁾. Оправданији је појам материјална битка, али то не спада овамо. Што је значајније, рат је толико дубоко задро у све области људског друштва, да се почело говорити и о *тоталном рату*. Прихватили овај појам или не, за први мах морамо констатовати да смо са првим светским сукобом учинили велики скок у правцу Клаузевицевог апсолутног рата.

За Лудендорфа је тотални рат управо оно, што је за Клаузевица био апсолутни рат¹⁸⁾. Али, оно што је за Клаузевица била апстрактна идеја, за Лудендорфа је конкретна стварност. Од Клаузевица је Лудендорф прихватио само идеју да је рат акт силе којом се противник потчињава сопственој вољи и да је његово једино средство бој и битка. Све остале Клаузевицеве резултате, све његове резерве којима ограничава свој апсолутни рат, Лудендорф одбацује као штетне. Време је прошло — каже он, када се могло говорити о разним облицима рата, о његовом слабијем или јачем интензитету зависно од политичких мотива. У рату противници настоје да униште један другог. Отуда се у рату до крајности напрежу све психичке и материјалне снаге народа. Отуда су дозвољена сва средства, споља и унутра. Не важе ни међународне конвенције, ни обичаји. Рат се не објављује, он настаје нагло као вихор. Рат води војсковођа, коме је потчињена апсолутно сва државна активност. Води га само офанзивно на решавајућем фронту у низу битака, које деле мање или веће паузе. Одбрана је појава само помоћних фронтова. Никаквог другог рата он не познаје. По њему, Швајцарска не може уопште да води рат, јер тотални рат тражи да се непријатељ потуче, а она то не може учинити, него мора да сачека да неко други то учини за њу!

Таква радикална гледишта о рату стоје усамљена у војној литератури. И други су, додуше, помињали тотални рат, али без одређеног смисла, просто као модерни рат који напреже све државне активности. Добро је, стога, да се појам тоталног рата везује за Лудендорфова схватања, ма колико да су једнострана и настрана, јер тиме добија одређенији садржај. Иначе, практично се не може замислити тотални рат који би значајно оно што му казује наслов; то би био Клаузевицев апсолутни рат.

Лудендорфов тотални рат настао је, логично, из погрешно схваћеног претходног рата, из уверења да би Немачка решила светски рат у своју корист силом оружја само да се јаче напрегла и да се савсвим подредила вољи војсковође (Лудендорфа). Таква гледишта су довела до закључка да ће реванш сигурно успети, да ће се идући рат решити оружјем на ратишту само ако се немачки народ буде чвршће стегао. Те идеје су ушле у основу националсоцијалистичког „Вјерују“. На другој страни се рат, дотле легално средство у међудржавним односима, ставио просто ван закона. То је смисао Бријан — Келоговог

¹⁷⁾ *Liddell Hart, The Revolution in Warfare, стр. 32.*

¹⁸⁾ *E. Ludendorff, Der totale Krieg, Минхен, 1936.*

пакта. Неки су склонили да у њему виде само покушај да се овековечи подела света у корист задовољених држава. Има и тога, али то није све. Широке масе истински су чезнуле за миром. И данас се многи сукоби процењују кроз призму светког мира¹⁹⁾.

III

Нацистичку стратегију видимо најбоље на делу, у Другом светском рату. Она је средство политике као никад дотле у новој немачкој историји. Ступа у акцију тек када су исцрпена сва остала средства. Стратегија се хармонично уклапа у остале манифестације политике. Тотална моћ шефа државе је јемство за јединство државне акције. Стратегија, схваћена и овде као организација и употреба оружане силе, носи у прво време рата јасан печат државне политике: отсудност, брзина, терор и ризик од кога би устукнуо и Лудендорф, дотле највећи хазардер међу војсковођама новије војне историје. Ове четири карактеристике спојене су у популарни појам *муњевити рат*.

Одувек се тежило кратком рату и увек је краatak рат давао нарочити сјај слави победиоца. Сетимо се Цезаровог поноситег извештаја Сенату после битке код Зелле: *Veni, vidi, vici*. Наполеонов поход 1806 запањује и данас брзином којом је изведен. Али тек прве операције Другог светског рата назване су муњевитим. Не објашњавају се општом немачком надмоћношћу, већ посебном надмоћношћу мотомеханизованих трупа и тактичке авијације, а још више њиховом смелом и безобзирном употребом. Мотомеханизованих дивизија није било много, али су биле неочекивано ефикасне и одлучујуће. Шест таквих дивизија приписују себи лавовски део у обарању Пољске у року од три недеље, док је свега десет дивизија идуће године одиграло сличну улогу у такозваној бици за Француску. Ни у једном ни у другом случају није ни било великих битака нити великих губитака. Било је више оператике него тактике. Дубоки продори секли су комуникације, изоловали јединице, дезорганизовали читав командни систем и цивилну управу, изазивали панику. Али та врста надмоћности, ма колико да је у међувремену била порасла, није била довољна да савлада Велику Британију. Репризу успешног муњевитог рата видимо тек 1941 на Балкану. Овде по последњи пут, јер се наредни покушај ускоро сломио пред Москвом²⁰⁾. Неки кажу да би муњевити рат и овде имао успеха, да би продро до Москве, да није Хитлеровом вољом ослабљена Централна група армија за љубав битке код Кијева, која је била више за око него за исход. Са истим толиким оправдањем могли бисмо рећи да је 27 март довео Немце за пуних пет недеља ближе зими, том великом непријатељу муњевитих операција. Али, главни разлог овом немачком неуспеху треба тражити у односу снага, који сада није више одговарао муњевитој стратегији.

¹⁹⁾ Е. Кардељ, *ibidem*.

²⁰⁾ Стратегиска концепција за напад на Русију види се најбоље из Хитлерове директиве бр. 21 од 18 децембра 1940. (*Нирнбершки процес*, француско издање, том XXVI, стр. 47—52).

Код муњевитих операција није пресудна брзина којом се са-влађује простор. Наполеон је 1812 са много споријим транспортним средствима стигао до Москве много брже него Немци 1941, па нико није назвао његов поход у Русију муњевитим. Нису битни ни резултати. Значајније мерило је карактеристика стратемиског дејства проучена кроз одбранбене могућности противника. Зато је поучније да се операције у Русији 1941 упореде са мучним фронталним потискивањем Руса 1915 после пробоја код Горлица.

Стратемиски препад је био обично увод у муњевити рат. Средствима за која се у најмању руку може рећи да нису дозвољена ни у међународним односима, жртва се заваравала до последњег тренутка, да би била одједном брутално нападнута без објаве рата. Требало је да се противник парализује психички и материјално још у самом почетку.

Немачка је 1939 кренула да овлада Европом са концепцијом муњевитог рата, којој је подесила своју политику, економију и оружане снаге. Задобивши велику предност у наоружању, сматрала је да ће кратким и снажним ударцима редом оборити све своје противнике. Уосталом, за њу је то био једини пут ка европској хегемонији. Али у томе није успела. Морала је затим да прихвати дуги рат изнуравања за који није била спремна. Иако Немачка није успела да муњевитим ратом постигне свој крајњи циљ, ипак морамо признати да је њиме постигла врло велике стратемиске резултате²¹).

На супротној страни готово није било концепција о карактеру рата. Француске инструкције и правила из 1939 наглашавали су у принципу да се само офанзивом могу постићи решавајући резултати, али су офанзиву условљавали довољним средствима којих није било. Дефанзиву су дефинисали као привремену одлуку команданта који није у стању да предузме офанзиву. Противофанзиве се придавао велики значај. Све је то било толико широко да је могло оправдати сваки поступак. О такву доктрину не би се огрешио ни Фабије Максим Кунктатор ни Теренције Варон. Ипак, она није била ни у каквом складу са државном политиком. У Француској се будући европски рат схватао само као непосредна одбрана националне територије. Мажиновљева линија је конкретизација таквог гледања на терену. Али се ни у томе правцу није ишло до крајњих консеквенција. Белгиска граница, та главна инвазиона капија Француске, није утврђена. После искуства из 1914 не може се претпоставити да су се Французи ослањали на неутралност Белгије или на њену одбранбену способност. Биће вероватније да су желели канализовати немачку офанзиву преко Белгије да би је сломили *стратемиским дочеком* у кла-

²¹) О муњевитом рату постоји многобројна литература. Можда су најбоља она војноисториска дела која га показују у пракси. Од интереса су, свакако, и специјална дела, као: *A. Burne, Strategy in the Second World War; Guderian, Die Panzertruppen; F. O. Miksche, Blitzkrieg*, као и низ чланака које је *L. Farago* издао под насловом *The Axis Grand Strategy*. Многобројни чланци у Ратнику 1939 и 1940 године показују како се муњевити рат код нас схватио у времену када се појавио.

сичном маневарском стилу. Али ни за такву акцију француска војска није била ни наоружана, ни опремљена. Да пометња буде већа, Француска је пошла у рат са офанзивним стратeгиским циљем, да удари на Немачку која је реметила *status quo* у Источној Европи. Контрадикције између задатака и могућности нису могле бити веће. Из њих се француска војска није могла извући. Када је Немачка напала Пољску, она није могла учинити више од симболично офанзивног геста, а у јуну 1940 се сломила у Белгији у циновској сусретној бици. Али и да није упала у Белгију, није вероватно да би француска војска у дефанзивном ставу на белгиској граници могла спречити немачки пробој.

Вековима је Енглеска имала своју специфичну ратну доктрину: флотом, јачом од комбинације двеју најјачих флота иза ње, сачувати метрополу, прекоморске поседе и поморске комуникације и не дати да ма која велика сила овлада европским континентом, а поготову Белгијом и Холандијом, да не би послужиле као отскочна даска за инвазију Британских Острва. У томе циљу је Енглеска слала на Континент своје експедиционе корпусе. У Првом светском рату британски експедициони корпус у Француској достигао је милионске цифре. Али после тога рата стратeгиска ситуација Енглеске није била више тако проста. Додуше, она је сачувала апсолутну поморску превласт око својих матичних острва. Појава моћније америчке флоте није изменила ништа у томе због идентичних политичких циљева, већ је чак и ојачала положај Енглеске на Далеком Истоку. Али је дошла авијација, која је пренела рат у трећу димензију, као и мотомеханизована средства која су обећавала да ће се убудуће избећи кржаве фронталне битке Првог светског рата. Почело се веровати да није потребно уништити главне непријатељске снаге на бојишту, као што се уз толике губитке тежило у Првом светском рату, пошто се сматрало да ће оклопне снаге нанети одлучујуће ударце комуникацијама и командним центрима непријатељске војске, а авијација цивилним центрима непријатељске позадине. Али до Другог светског рата није учињено много да се искује инструмент за такве стратeгиске концепције. Флота и авијација су једва спречиле инвазију, бомбардерска авијација у почетку није била у стању да озбиљно удара по непријатељској позадини, а слаб експедициони корпус није могао да спречи слом Француске.

Југословенска војска из априла 1941 са својом опремом и наоружањем није се много разликовала од српске војске 1914 године, а исте су биле и њихове стратeгиске концепције. Према непријатељским оклопним клиновима, који ће смело надирати главним комуникацијама брзином од 20 км на час, предвиђало се постепено повлачење које се могло изводити брзином од 20 км на дан, као пред Колубарском битком или 1915 године. А офанзива према Албанији, предвиђена без садејства авијације, без моторизованог транспорта и друге модерне технике, по концепцији и припремама није се много разликовала од продора српске војске на Јадранско Море 1912. Снаге

ангажоване против Албаније нису биле ни у каквој сразмери са ширином нападног фронта и јачином одбране, а још мање са временом које је могао да створи одбранбени фронт према Бугарској. Већ другог дана рата позадина највећег дела офанзивног фронта се потпуно сломила²²⁾.

Упоређење између 1914 и 1941 наводи нас на још један закључак. Српске дивизије 1914, па чак и оне другог позива, биле су по опреми и наоружању готово равноправне оперативним дивизијама великих сила. Нешто слабија ватрена снага и слабија обмундировна спрема српских дивизија није мењала ту чињеницу. Сиромашна аграрна Србија могла је, дакле, да створи финансиска средства за набавку савременог оружја и спреме у иностранству, јер сопствене индустрије готово није ни имала. Али, између два светска рата модерна ратна техника постала је толико сложена и скупа, да се њоме могао потпуно снабдети само онај који ју је и производио. Отуда у Другом светском рату толике разлике у наоружању и опреми индустријских великих сила према другим државама. То није погодило само мале државе него и јаче индустријске земље, као на пример Француску која се за рат 1914 могла још опремити из сопствене индустрије. Али то не значи да је слабије оружје морало да падне на колена пред јачим. Требало је само наћи одговарајуће стратешке концепције, као што су нађене у Народноослободилачком рату. У историји можда никад није било толико разлике у односу снага. Ипак су нађене погодне стратешке форме. Први Билтен, од 10 августа 1941, ставља у дужност партизанским одредима оно што је тог тренутка било могућно. Касније, како се рат развијао, мењао је и свој стратешки карактер, чије главне етапе обележавају саветовање у Столицама, стварање Народноослободилачке војске и Југословенске армије²³⁾. Стратешка Народноослободилачког рата припада категорији изнуравања све до пред крај, када је однос снага допуштао решавајуће акције.

Узалуд ћемо код Руса 1941 тражити тако јасне концепције о карактеру рата као што су их имали 1708, 1812 или 1914. Петар I и Кутузов су пред изразитом непријатељском надмоћношћу свесно ставили простор у службу своје стратегије, а творци руског ратног плана 1914 су замислили да ће упасти у срце Немачке као усов, огромном фалангом од неколико десетина дивизија, која ће све однети пред собом. Ничег сличног није било 1941. Из догађаја 1941 види се само дефанзиван став, али се не може закључити да се предвиђало планско повлачење у унутрашњост земље, јер је сувише тупа жртвовано од границе до Москве, нити да је постојала намера да се пружи отпор

²²⁾ О Априлском рату види: М. Зеленика, О обостраним ратним и почетним операциским плановима у рату Југославије априла 1941. („Војно дело“, бр. 5/1950 и бр. 4/1951); А. Бољевић, Југословенско ваздухопловство у рату априла 1941. („Војно дело“, бр. 1/52).

²³⁾ Зборник докумената и података о НОР-у југословенских народа, том II, стр. 11, 71, 195 и 623.

на некој линији на граничном појасу, јер изразитих утврђених линија није ни било. Као да је немачки напад дошао изненадно, док се још није ни знало како да се дочека.

Јапан је у децембру 1941 дао савршен пример стратeгиског препада. Напад на Перл Харбор из чиста мира је одједном изменио однос снага на Пацифику. Сва јапанска стратегија била је управо заснована на том препаду. Под заштитом тако стечене поморске надмоћности, која се на други начин не би могла постићи, уз коју је ишла и ваздухопловна надмоћност изграђена још у миру, требало је заузети све што се на Пацифику и Индиском Океану могло уграбити. А затим? Да ли је Јапан рачунао с тим да ће стеченим позицијама, које су за више хиљада километара повећале обим његовог дотадашњег одбранбеног круга, моћи да задржи противофанзиву држава са толико надмоћнијим ратним потенцијалом, или се надао да ће његове почетне победе довести до споразумног мира? Такве наде, ако их је било, нису биле реалне, да не кажемо да су биле наивне. Неочекивани јапански успеси су само пореметили англосаксонске планове. Није, дакле, претерано рећи да се Јапан бадио у велики рат а да није утврдио каквом ће га стратегијом добити²⁴).

Други светски рат имао је изнуравајући карактер у Европи и Азији. Као и у претходном, победила је страна која је располагала већим људским резервама и већом и бољом материјалном продукцијом. Овога пута дубље се захватило и у једно и друго. Они који модерне светске ратове воле да називају тоталним нашли су да је Други био „тоталнији” од Првог, као да се апсолутни појмови могу градити. Али они имају право када кажу да је у Другом светском рату било много више напора, више свирепости, више крви и више разарања. Али не подједнако, јер су се неке земље јаче напругнуле а неке су више претрпеле. Колико је Клаузевиц био далеко од истине када је тврдио да су ратови образованих народа мање крвави и уништавајући!

Изнуравајући карактер Другог светског рата види се јасније тек у другој његовој половини, када је муњевити рат био већ изгубио дах. Али то не значи да га је јача страна отада механички добијала. Било је и надаље много места за маневар, битке, таленат, смелост и храброст. Карактер изнуравајућег рата изражавао се више утакмицом ко ће дићи веће и боље војске и снабдети их бољим материјалом. Јача страна је затим тражила битку. Она је била у офанзиви, а слабија у дефанзиви. Тући непријатељску војску био је главни стратeгиски циљ рата. Усто, било је и пропаганде, економске блокаде и систематског бомбардовања позадине. Неки тврде још и данас да би се самим бомбардовањем дошло до победе без великих копнених битака, само да је изведено у већим размерама, другим речима да је бомбардерској авијацији уступљен већи део продуктивне моћи. Теориски се може прихватити да би све интензивније бомбардовање позадине нај-

²⁴) Видети: *James Lea Cate, Establishment of the Fundamental Bases of Strategie (Military Review, новембар 1948).*

зад сломило Немачку, под претпоставком да се савезничка продуктивна надмоћност слободно развијала, без инцидената. Али је сигурно да би онда рат трајао дуже. Када не би била притиснута на копну, Немачка би свакако боље организовала своју ваздушну одбрану, па би издржала дуже. А у дугом рату крију се свакојаке опасности и изненађења. Обе су стране биле на трагу атомској бомби, па се није могло знати која ће пре успети. Било је и других великих интереса, првенствено социјалних, да се рат оконча што пре, а то се могло учинити само уништењем противничке оружане силе. Јапан није капитулирао пред атомском бомбом или због руске интервенције, него због тога што су му дотле биле потпуно уништене морнарица и авијација. Атомска бомба и Руси су само превршили меру.²⁵⁾

Па ипак, рећи ће се, Други светски рат се завршио обарањем противника као никад дотле у историји. То је тачно, али циљ и исход нису битни за оцену стратемиског карактера рата. У самом почетку се знало да ће рат бити дуг и крвав и да ће се завршити обарањем фашизма. Енглеска је годинама водила изнуравајући рат против Наполеона, па тај његов карактер не може да демантује слом код Ватерлоа. Рат изнуравања може, али не мора, да се заврши коначним ударом, нити се мора водити до коначног исцрпљења. Корејски рат је типичан пример и за једно и за друго. Он је такође и пример како се на северној страни, у почетку, олако схватио муњевити рат, и колико су на јужној страни биле јаке тенденције да се стратегија изнуравања претвори у стратегију обарања.

Прошди рат је добијен садејством сва три вида оружане силе, али се многим чини као да је авијација одиграла главну улогу, не толико својим сразмерним учинком колико тенденцијом, која се не може спорити, да се од почетка па до краја све више пробијала у први план, не само на стратемиском, него и на оперативном и тактичком пољу. Наводе се често она три узрока, којима је Рундштет објаснио немачки пораз на Западу: 1) дезорганизација железничке мреже у Немачкој и Француској бомбама из ваздуха; 2) уништење и парализовање немачког моторног саобраћаја на путевима, такође из ваздуха; 3) стварање нападних коридора, опет из ваздуха. То је, свакако, тачно, али да ли би инвазија континента била уопште могућна без надмоћније савезничке морнарице и без првокласне војске која је у крајњој линији била боља од немачке? Рундштетови разлози доказују само да се фронтални ратови не могу водити без авијације, или, тачније, против јаке ваздушне надмоћности, али могу ли се водити без војске, или без морнарице када захватају читаве континенте? Зар није савезничка превласт на мору дала основни печат прошлом рату, цепајући оружаном дејством на два изолована ратишта, европско и далекоисточно?

²⁵⁾ О резултатима бомбардовања Немачке чују се сада и немачки гласови. Од интереса је чланак *H. Rumpf-a, Die Industrie im Bombenkrieg (Wehr — Wissenschaftliche Rundschau, јануар 1953)*.

Други светски рат је имао свој општи стратeгиски карактер, своје опште стратeгиске проблеме, али је у оквиру њих, као у ранијим коалиционим ратовима, свака зарађена држава у свакој његовој фази имала свој властити стратeгиски прапроблем. Друкчије се он постављао Југославији, друкчије Енглеској, а друкчије Бразилији. Друкчији је био у Швајцарској пре слома Француске и интервенције Италије, а друкчији после. То је материја посебних историских студија. Довољно је овде утврдити да нас историско искуство наводи на закључак да карактер рата или основна стратeгиска концепција рата не може бити утврђена за свагда у некој статичној и конвенционалној теорији, нити може бити везана за епохе или ратове, нити за коалиције. Свака држава ствара своју концепцију и може да је створи у ма каквој ситуацији се нашла. Из ње ничу ратни план, почетни и доцнији операциски планови, као плод стварних потреба и могућности, с тим што их она стимулише и усмерава. Недостатак основне стратeгиске концепције ничим се не може надокнадити, а нејасне и погрешне концепције могу изазвати непоправне катастрофе.

У ИЗДАНЈУ „МАЛЕ ВОЈНЕ БИБЛИОТЕКЕ“

izašla je iz štampe knjiga pukovnika

BRANKA BOROJEVIĆA

O MORALNOM VASPITANJU U ARMJI

sa predgovorom general-potpukovnika

OTMARA KREAČIĆA

◆ CENA KNJIZI JE 80 DINARA ◆

Генерал-мајор **РАЈКО ТАНАСКОВИЋ**

РАД ШТАБА НА ПРИПРЕМИ, ДОНОШЕЊУ И СПРОВОЂЕЊУ КОМАНДАНТОВЕ ОДЛУКЕ

Рада штаба на припреми командантове одлуке свакако претставља један од његових најважнијих задатака, јер се на том послу врши најсигурнија провера стручних и моралних квалитета штабних официра и штаба у целини. Због тога је разумљиво што се о томе проблему и у страниј и у нашој војној литератури износе разна гледишта и методи. А пошто се тај рад ни у једној армији не одвија на потпуно истовестан начин, ја ћу овде размотрити само оне методе који се потпуно разликују, не упуштајући се у анализу мањих разлика, које нису битне за успех рада на припреми одлуке.

Схватање задатка и процена ситуације

Као што је познато, потчињени командант може примити задатак писмено — у облику директиве или наређења, затим усмено — на командантском извиђању, или преко за то овлашћеног официра, као и непосредно на КМ претпостављеног старешине. Овај последњи начин пријема задатка је свакако најслабији, јер се у таквом случају командант одваја од трупе, те га, по моме мишљењу, не би требало примењивати, без обзира колико времена стоји на расположењу и каква је ситуација код јединица. Овде одмах желим да истакнем да са општевојним задатком треба доставити све што се односи на извршење задатка потчињеног старешине, а не по дуплим линијама (општим и родовским) како то предлажу поједини теоретичари, јер нема никаквог разлога да се задаци по родовима достављају касније и по посебним линијама.

Иако интензиван рад команданта и штаба уствари почиње пријемом задатка (јер задатак претпостављеног претставља основу читавог рада у припреми боја — операције), ипак сматрам да командант и његов штаб могу и треба да раде и размишљају о могућим варијантама будућих дејстава и пре добијања задатка. За то свакако постоји реална основа, јер сваком новом задатку скоро увек прегходе ранији задаци, тако да командант већ познаје низ елемената на основу којих може развити користан рад и размишљање. Међутим, командант има на основу чега да размишља о могућим варијантама употребе своје јединице чак и у случају кад његова јединица први пут добија задатак — кад се, на пример, налази на концентрациској

просторији и ван домаћаја непријатељских дејстава са земље. Ово истичем ради тога што постоји и такво мишљење да се организациони процес за припремање одлуке одвија по устаљеној шеми, као да команданту пре пријема задатка није ништа познато, чак ни сопствене снаге и терен на коме живи и ради он и његова трупа.

Схватањем задатка уствари отпочиње и процена ситуације од стране команданта и његовог штаба, јер то, по моме мишљењу, нису два одвојена посла зато што се командант, чим сазна задатак, сусреће са елементима ситуације из које је и произишла одлука претпостављене команде.

Најбоље је да схватање задатка колективно врше командант, начелник штаба и начелник оперативног одељења. У том врло кратком процесу, који не треба да траје дуже од 2—3 часа, они треба да схвате каква им борбена дејства претстоје и време које им стоји на располагању за припрему и извршење постављеног задатка. После тога командант и начелник штаба могу приступити систематској студији задатка, а начелник оперативног одељења треба да прикупи све органе штаба, начелнике родова и служби и да их упозна са добивеним задатком. У току тог процеса, који такође не треба да траје дуже од 2—3 часа, треба тежити да се потпуно схвати суштина задатка, тако да командант и штаб могу приступити *колективној анализи ситуације под руководством команданта*.

Ради боље илустрације схватања задатка и оријентисања штаба, овде ћу се укратко осврнути на рад команданта и штаба једне дивизије на Септембарском маневру прошле године. За мене је било нарочито интересантно како ће се команданти упознавати са задатком — индивидуално или у заједници са неким органом штаба и којим, и шта ће штаб радити у то време.

Командант дивизије, која се налазила у другом ешелону корпуса, примио је задатак за напад (увођење у бој другог ешелона) 17 септембра у 20.00, па је основни задатак задржао за себе, а прилоге који су се односили на родове и службе предао начелнику оперативног одељења да их уручи начелницима родова и служби. Одмах после тога, командант и начелник штаба приступили су заједничком проучавању задатка, читањем наглас и праћењем на карти, што је трајало око 20 минута. Чим се завршило упознавање са задатком, командант дивизије је издао наређење начелнику штаба да нареди пешадиским пуковима да буду спремни за покрет у 21.10 часова, а начелник штаба пренео је ово наређење начелнику оперативног одељења. Међутим, због слабих веза, оперативном одељењу требало је читав час да добије све пукове.

Даљи рад команданта дивизије састојао се у поновном проучавању задатка и доношењу ситуације на карту, коју је учртвавао начелник Оперативног одељења, док је начелник штаба у то време правио изводе из задатака и уносио их у своју бележницу. Остали део штаба још није био упознат са општим задатком. У 20.30 часова

командант дивизије наредио је начелнику Оперативног одељења да у року од 15 минута поднесе предлог за смену.

Какви се закључци могу извести из овог примера?

Прво, да је командант дивизије проучавао задатак заједно са начелником штаба и на тај начин обезбедио његову непосредну помоћ, не губећи време да га касније позива у циљу консултовања по том питању. То је свакако боље него да су задатак проучавали независно један од другог.

Друго, да начелник Оперативног одељења није рационално искоришћен за ово време, јер је употребљен за чисто техничке послове, тј. да подели прилоге родовима и да учртва ситуацију у командантову карту. Сматрам да би командант боље ушао у задатак да је сам учртвао ситуацију на карту и да је начелник Оперативног одељења стварно учествовао у проучавању задатка.

Треће, да је начелник Оперативног одељења тешко могао за 15 минута да поднесе предлог за смену, ако му командант није дао основне контуре своје одлуке за напад, због чега се смена и врши. У овом конкретном случају то је било немогуће не само зато што начелник Оперативног одељења није знао командантову одлуку, него и зато што није учествовао ни у схватању задатка.

Четврто, да се није смело дозволити да читав штаб од 20.00 до 20.33 часа остане неоријентисан, иако је командант дивизије морао исте ноћи да достави своју одлуку корпусу. Због тога је и рад штаба на проучавању одговарајућих прилога био формалног карактера, пошто нису били упознати са општим задатком из кога су и произашли прилози за родове и службе.

Према томе, у овом конкретном случају и сличним ситуацијама било би боље да је схватање (проучавање) задатка вршио колективно читав штаб под руководством команданта дивизије, тим пре што је дивизија била у другом ешелону, што су прилози по родовима били кратки, и коначно, што је ситуација била прилично јасна, пошто је претходног дана командант са својим штабом вршио оријентационо извиђање на фронту дивизије. Тиме би било уштеђено пола часа драгоценог времена за припрему предлога од стране начелника родова и служби.

Међутим, и по питању оријентисања штаба, за нас је од интереса како то командант врши, у чему се састоји суштина тога рада и да ли је то само упознавање са основним карактеристикама задатка, или се све своди на читање задатка од почетка до краја? Да видимо како се то одвијало у наведеном примеру са маневра.

У 20.33 часа начелници родова и служби дошли су код команданта дивизије, који је наредио начелнику штаба да их оријентише. Начелник штаба је вршио оријентацију на тај начин што је читао задатак, од почетка до краја, док су официри гледали у своје карте и неки од њих уносили извесне податке у своје бележнице. То је трајало свега 12 минута, тј. толико колико је било потребно да се задатак брзо прочита. Пошто је тиме било завршено оријентисање,

командант дивизије је наредио да начелници родова и служби буду спремни за реферисање у 21.05 часова.

Шта је овде карактеристично? Као што видимо, оријентисање је извршено само формално. Официри су врло тешко пратили брзо читање начелника штаба, а још теже су могли да схвате о чему се ради. Овоме треба додати да један број официра није могао користити карту, јер је осветљење било слабо. По томе мишљењу, било би боље да начелник штаба није читао цео задатак, чак ни одредбе које се односе на родове, пошто су их они добили у прилозима, већ да их је упознао само са главним делом задатка, и о томе како су га командант и он схватили. Начелници родова и служби нису постављали никаква питања, нити тражили ма каква објашњења. Добијао се утисак да им је све јасно.

Даље, за припрему реферата било је недовољно 12 минута, али се у тој ситуацији није могло више дати, јер је штаб дивизије према наређењу команданта корпуса морао доставити своју одлуку до 23.00, тим пре што је само за пут (аутомобилом) од штаба дивизије до штаба корпуса требало један час и двадесет минута. Али, кад је то већ тако, онда би било боље да је командант дивизије одредио оквире реферата и питања која га интересују. Управо, у том моменту њему нису били потребни никакви реферати, пошто је претходног дана био уведен у ситуацију од стране команданта дивизије која се налазила на фронту, а начелници родова нису могли дати реалне предлоге за одлуку, пошто им није била позната замисао команданта све док нису завршили са рефератима. Поред тога, било би боље да је начелник штаба оријентисао штаб у свом шатору, а не за командантовим столом, јер је овако само ометао рад команданту, који је морао по други пут да слуша текст задатка. За овај период било је карактеристично и то да је начелник Оперативног одељења у 20.45 часова предложио команданту план за извршење смене, иако у том моменту још није знао командантову одлуку.

За процес процене ситуације не могу се прописати никаква правила. То највише зависи од вештине и способности команданта, али је основно да командант не сме дозволити да постане роб формалних процедура.

Процену ситуације треба вршити анализом елемената у њиховој укупној повезаности, а не један елеменат за другим и независно један од другог, јер је очигледно да се не може вршити, на пример, процена непријатеља, а да се то не повеже са нашим снагама и земљиштем. У суштини, читав проблем се састоји у томе да се кроз заједничку анализу свих одлучујућих елемената ситуације упоређењем наших и непријатељских могућности дође до најкориснијих закључака за доношење одлуке.

За време процене ситуације, командант треба не само да правилно каналише дискусију да се не би расплинула и да је усмерава на најважнија питања, већ и да омогући свим учесницима да слободно износе своја мишљења, постављају питања и дају одговоре.

Иако не треба прописивати колико ће трајати ова дискусија, јер то у првом реду зависи од времена које у целини стоји на расположењу, ипак је пракса показала да се процена ситуације за једну корпусну операцију може сасвим солидно извршити за 3—4 часа, и за то време извући закључци на основу којих командант може створити идеју одлуке, која код њега сазрева у току процене ситуације.

Кад се заврши процена ситуације командант може направити кратку паузу у раду (највише један час) да би за то време, уз кратко консултовање начелника штаба и начелника оперативног одељења, оформио идеју своје одлуке, а затим је саопштио органима команде и штаба. Пошто провери да ли је идеја правилно схваћена, командант треба да нареди начелницима родова и служби до ког времена ће му поднети своје предлоге за употребу својих родова, односно служби. За време док начелници родова и служби припремају своје предлоге командант може, по мом мишљењу, издати кратка упутства потчињеним командантима у погледу претстојећих дејстава и упознати их не само са приближним временом почетка тих дејстава, већ и са идејом употребе њихових јединица, бар у основним контурама. Ако ситуација захтева да јединица врши покрет на већу даљину, онда потчињенима треба издати одговарајућа наређења одмах по извршеном схватању задатка. На крају, пошто на заједничком састанку саслуша предлоге начелника родова и служби, командант треба да донесе дефинитивну одлуку.

Као што се види, по овоме методу начелник штаба не прави никакве реферате и не даје неке посебне закључке и предлоге, већ све ради заједно са командантом, а тај метод се и на пракси показао као користан. Међутим, постоје и други сасвим различити методи процене ситуације. Тако, на пример, код Руса, командант општевојне инстанције треба да предвиди контуре организационог процеса у свима „карикама“ командовања до закључно са стрелачком четом. А то значи да би командант армије морао да се бави и таквим прорачунима, без обзира што ће разним батаљонима и четама бити потребно веома различито време. Зар ће све чете, батаљони, пукови, па и дивизије у једној армији првог дана отпочињања борбе и дејства ступити у акцију? Друга је ствар што команданти свих степена треба да знају колико је, просечно, потребно времена мањим јединицама за припрему напада. То мора сваки командант да зна, али зато не треба да се бави и таквим прорачунима, макар то било и у „главнијим контурама“. Код Руса се такође не примењује колективан рад штаба на припреми одлуке, јер сваки цени ситуацију за себе, тако да командант родова (код нас начелници) појединачно подносе реферат с предлогом општевојном команданту, а начелници одељења начелнику штаба, да би на крају и начелник штаба поднео свој реферат и предлог. По овом методу сви начелници родова и служби (укључујући и начелнике службе хемиске заштите) врше т. зв. „детаљне родовске процене“ по једној устаљеној шеми, која обично почиње проценом непријатеља а завршава проценом времена као атмосфер-

ском појавом, и обавезно састављају писмене реферате од неколико страница. Мислим да није потребно доказивати колико је бесмислен посао да чак и начелници служби пишу реферате и процењују све елементе ситуације, без обзира што се истиче да се ситуација цени само с тачке гледишта дотичног рода, односно службе, јер је ситуација општа — за све.

Најзад, постоји и такво гледиште да начелници родова, одељења и служби могу вршити процену ситуације и припремати предлоге за употребу својих родова (служби), а да појма немају о идеји командантове одлуке. Поставља се питање како би изгледало и нашта би личило кад би, на пример, сви начелници најпре сами стварали идеју одлуке, а затим предлоге за употребу родова и служби, и кад би се на крају пред командантом морало појавити више идеја одлука, па према томе и више различитих предлога. Или, како би изгледало кад би неки командант корпуса (који по извесној варијанти ратног плана треба да припреми одбрану одређене зоне) за време мира позвао органе свога штаба и саопштио им само толико да је корпус добио задатак да брани фронт, рецимо, од тачке „А“ до тачке „Б“, а затим им наредио да процене ситуацију и поднесу предлоге за употребу својих родова. Ако би при томе виша команда одредила још и кратко време за разраду плана, онда је јасно куда би одвео такав метод рада, чак и у миру, акамоли у ратним условима.

Захваљујући малим штабовима, немачки команданти су ценили ситуацију заједно са својим начелницима штабова, док су остале команданте само консултовали о појединим питањима, тако да је њихов рад био веома експедитиван. Ту није било ни реферата ни реферисања, а колективан рад обезбеђивали су на посебан начин.

Британци и Американци цене ситуацију на оригиналан начин, и то кроз бирое (одговара одељењу), при чему су Британци нешто практичнији, јер им је организациони систем еластичнији, док се код Американаца појављује прилично велики шематизам. Они анализирају ситуацију по чиниоцима (елементима), тежећи да се „логично и правилно испита сваки од чинилаца који утиче на извршавање задатка ради одређивања најпогоднијег тока акције“. То значи да америчка доктрина придаје изванредан значај чиниоцима, сматрајући да сваки метод процене ситуације, који не би довео до њиховог логичног и правилног испитивања, претставља супротност њиховој доктрини. При процени ситуације, Американци углавном прво разматрају задатак и општу ситуацију, затим врше анализу и упоређење сопствених и противничких начина акције и, на крају, доносе одлуку. Они по свим овим питањима у суштини цене све елементе ситуације као што се то ради и у другим армијама, поклањајући нарочиту пажњу процени опште ситуације и упоређењу обостраних начина дејстава да би дошли до правилних закључака о већем броју могућих варијанти тих дејстава. При томе детаљно цене: време, земљиште, непријатеља и своје снаге.

При одређивању својих могућих начина акције амерички командант се углавном бави следећим питањима:

— шта мора учинити да би извршио задатак: нападати, бранити се — одређујући вид одбране, итд.;

— када може то да изврши (без одлагања, петог дана по пријему задатка и слично), итд.;

— где се то може извршити (на правцу А—Б—В ради заузимања В или — ако на циљ треба ићи посредним путем — обухватом непријатељског јужног бока ради заузимања В).

Уствари, начини акције се изражавају веома слично нашој форми (облику) одлуке, иако код Американаца ово још није одлука, већ нека врста закључака из процене ситуације, пошто одлуку доносе посебно.

А како је вршена процена ситуације у штабу дивизије о којој сам већ говорио у одељку о схватању задатка и оријентисању штаба?

Процена ситуације уствари је почела од момента пријема задатка и трајала је све до доношења командантове одлуке. Начелници родова и служби ценили су ситуацију индивидуално и на бази своје процене састављали реферате и припремали предлоге команданту за употребу својих родова, односно служби. Као што се види, њихови предлози били су резултат индивидуалне процене, јер друкчије није ни могло бити пошто им није била саопштена замисао.

Док је штаб радио на овај начин, командант дивизије је сам ценио ситуацију тако да је и одлука уствари била резултат искључиво његове личне процене. Начелници родова и служби за време реферисања нису уопште улазили у елемент ситуације (изузев, донекле, начелника Обавештајног отсека), већ су се задржавали само на изношењу већ познатих чињеница из задатка и давању конкретних предлога за употребу својих родова, односно служби. Друкчије није могло бити, јер би требало двапут више времена ако би штаб прво вршио индивидуалну процену, а затим то поновио пред командантом за време реферисања. Овако, уместо солидне процене ситуације од стране читавог штаба, одмах се прешло на предлоге засноване на личном гледишту сваког појединца, и без претходног познавања командантове замисли. За све то време командант дивизије и начелник штаба нису имали скоро никаквог утицаја на рад штаба нити су руководили проценом ситуације, али је командант у том периоду решавао низ питања. Студирајући задатак по карти, он је једновремено изводио закључке из процене ситуације, скицирао одлуку и бележио најважније задатке које ће издати јединицама и штабу. Дакле, пракса нам говори да у овом раду не може бити никакве расцепканости, нити се командантова процена може одвојити од одлуке, која већ тада сазрева у његовој глави. Командант бележи своје мисли, а то је уствари основа његове одлуке. А кад има те елементе, он зна коме ће какве задатке поставити и одмах их скицира. Ово је важно истаћи, јер се обично мисли, а понекад и практикује, да командант треба прво да схвати задатак и оријентише штаб, затим сам да процени ситуацију,

саслуша реферате, донесе одлуку и, на крају, да изда наређења. Међутим, мисаони рад команданта који је применио овај метод у свом личном раду обухватио је једновремено решавање низа питања која су била у вези са задатком. Иако сматрам да је овакав начин *личног рада команданта* био једино могућ и правиан, то никако не значи да штаб треба искључити из процене ситуације и препустити га самом себи. Напротив, било би много боље да је процена ситуације вршена методом колективне анализе под руководством команданта. У том случају командантова одлука била би плод рада читавог штаба и не би се губило време (у односу на штаб) за лично проучавање прилога, оријентацију, припрему реферата и реферате. Све се то могло свршити једним колективним радом, после кога би командант дао одлуку, а на основу ње начелници родова (служби) своје предлоге за употребу одговарајућег рода (службе). А овако, поднети реферати са предлозима, који су били добри и конкретни, нису имали скоро никаквог утицаја на командантову одлуку, јер су референти само по неколико минута излагали своје реферате, такорећи филмском брзином, тако да је било немогуће похватати предлоге без стенографа. Природно је да овакав рад штаба у ратним условима не би довео до правилне одлуке. Зато је у овом конкретном случају командант, изnoseћи своју одлуку, био принуђен да тражи од начелника да понове свој предлог. То значи да су предлози били чиста формалност, што је и природно кад се дају без претходног познавања замисли.

Доношење одлуке и њен садржај

Одлука је круна мисаоног рада команданта и његовог штаба, коју командант доноси пошто је са начелником штаба и уз помоћ осталих органа у штабу дошао до закључка шта и на који начин треба предузети да би се добивени задатак што успешније извршио. Она треба да буде јасна и да обухвати следеће елементе који су потребни потчињеним командантима и штабу да на основу њих могу наставити рад на припреми боја — операције;

1) вид претстојећег дејства (ако је то наређено од стране претпостављеног старешине онда то у одлуци не треба понављати);

2) идеју маневра по етапама боја — операције (деталније само за прву етапу, а за следеће у главним контурама), затим правац главног удара, односно тежиште одбране, главне маршруте, итд., зависно од претстојећег вида борбеног дејства;

3) задатке потчињених јединица, указујући основне правце дејства за напад, односно зоне ако се ради о одбрани, главне маршруте, итд., као и на крајњи циљ и објект претстојећег боја — операције;

4) основну поделу артиљерије, тенкова и других средстава ојачања, и

5) време готовости за предвиђена дејства.

Као што се види, одлуком се уствари решава питање маневра најповољнијом комбинацијом снага, средстава и времена ради постицања постављених циљева за сваку фазу боја — операције.

По питању садржаја и броја основних елемената одлуке, поред овог, постоје и друга гледишта, али без неких битних разлика. Ту се, углавном, ради о томе да ли ће командант у одлуци предвиђати мање или више детаља и поступака, које може и касније да регулише на други начин, или ће настојати да укратко и јасно изнесе најпотребније елементе без којих јединице и штаб не би могли успешно радити. Тако, на пример, Енглези у одлукама детаљно предвиђају поступке за команду, штаб, потчињене јединице, родове и службе, а и Немци су такође настојали да у одлукама предвиде више детаља за рад потчињених јединица. Они су стајали на гледишту да није препоручљиво слање разних допунских задатака и планова после одлуке, јер се губи драгоцено време. Код њих је заповест и одлука једно исто. Према америчкој Ратној служби штабова одлуком треба кратко и јасно формулисати оно што командант намерава да уради са својом јединицом да би одговорио захтевима постојеће ситуације. Али, Американци предвиђају и т.зв. „допунске одлуке“ које треба да детаљишу извршење главне одлуке. Код њих командант може одобрити потчињеним командантима и официрима општег штаба да донесу допунске одлуке и да у његово име издају наређења. Руска Ратна служба штабова (која је код нас преведена) такође не одређује из којих се елемената састоји одлука, али су Руси практиковали да у одлуци, поред главних елемената, одређују у борбени поредак, састав ешелона, командно место итд., тако да је њихова одлука уствари идентична са заповешћу. То значи да се примењују разни методи који најбоље одговарају војним доктринама појединих армија, јер се за ово не могу прописати правила, пошто је то уско повезано и са индивидуалним особинама сваког команданта.

У погледу начина доношења и садржаја одлуке код наведене дивизије на Септембарском маневру било је карактеристично:

— да је командантова одлука уследила после пријема реферата од свих начелника родова, да је садржај одлуке одговарао потребама тактичке ситуације и да је одлука по форми била идентична са заповешћу;

— да је командант приликом изношења одлуке непотребно повлађао поједине елементе ситуације који су штабу већ били познати (говорио је о непријатељу, иако су подаци о њему изнети на оријентисању штаба и у реферату начелника Обавештајног отсека, затим је нагласио да је одбрана организована на брзу руку и да је „непријатељ“ претрпео велике губитке; изнео детаљне податке о предњем крају одбране, иако се исти није променио од оријентационог извиђања, потом говорио о томе чиме је дивизија ојачана, иако су то већ знали сви у штабу и, најзад, о задатку дивизије, итд.), те је на тај начин губио време без потребе, и

— да је у одлуци било све обухваћено — од непријатеља до извештаја. Међутим, пракса нам говори да је у тако кратком времену немогуће донети одлуку која би имала све елементе као и заповест, а то се нарочито негативно одражава на реалност постављања зада-

така родовима. Уствари, одлука треба да обухвати задатке пукова, борбени поредак, задатке артиљерије у главним цртама и готовост, с тим да се све остало касније детаљнише у борбеној заповести. Ако би се овако радило, онда одлука не би била површна, а заповест не би претстављала препис одлуке.

Мере за спровођење одлуке у дело.

После доношења одлуке улога штаба је двојака: прво, да припреми план операције и потребну документацију за спровођење у живот саме одлуке и, друго, да у то исто време организује довођење трупа, да организује везе и да паралелно са тим изврши материјално-техничко обезбеђење операције (дотур муниције, хране, резерве у наоружању, инжињерског материјала и др.), да организује ремонтне радионице и изврши израду и оправку комуникација, уређење аеродрома, помоћних летишта, и др.

Командантско извиђање и организација садејства

Пракса нашег рада је показала да се организација садејства — као једно од средстава за успешну организацију самог садејства — не може делити, јер се извиђање врши у интересу организације садејства, односно у току истог, искључиво на терену — дању, и то онде где се види и докле се види, а организација садејства почиње још од замисли команданта и непрекидно траје и усавршава се кроз припрему и извођење операције, а изводи се на терену и по карти, дању и ноћу, и у свакој ситуацији. Циљ извиђања се овде уствари састоји у томе да се за време организације садејства уочи све оно што се да видети, или обрнуто, да се проверавајући одлуку на терену утаничи оно што се види и у плану садејства.

Организацију садејства родова војске треба да планира начелник штаба по упутствима команданта. У раду, којим руководи командант, поред начелника штаба, начелника оперативног, обавештајног одељења, треба да учествују и сви начелници родова и служби, као и заинтересовани команданти потчињених јединица. Суштина организације садејства састоји се у томе да се према командантовој идеји маневра (израженој у одлуци) ускладе дејства свих јединица, видова и родова према циљу, времену и простору. Уствари, организацијом садејства треба да се реше или предвиде најцелисходнија узајамна дејства свих елемената борбеног поретка и његових делова, према вероватним варијантама прогивдејства противника, што, у крајњој линији, значи да се проиграју (у узајамној вези) неколико варијанти својих и противничких дејстава.

Док се за прву етапу дејстава виших јединица (корпуса и већих) организација садејства може вршити детаљније на земљишту и по карти (с тим што на земљиште треба излазити само на најважније правце и кад за то има довољно времена), дотле ће за следеће етапе бити довољно да се планирање врши само у главним контурама, и то

по карти. Међутим, за дивизију и пук организацију садејства треба вршити обавезно на земљишту.

Садејство унутар родова врши се после извршеног садејства између јединица, видова и родова као логичан наставак једног истог процеса рада. Садејством унутар родова руководи најстарији начелник одговарајућег рода војске, а изводи се по карти и на земљишту, или комбиновано.

На крају, треба подвући да ће садејство бити успешно само онда ако је реално организовано, ако су садејствујући команданти узајамно добро оријентисани, ако одлично познају своје задатке и дужности о садејству на земљишту и ако дисциплиновано, савесно и иницијативно раде у духу постизања општег циља боја, односно операције.

Рад штаба у току боја (операције)

У периоду борбених дејстава штаб углавном има следеће основне задатке:

— да интензивним праћењем развоја ситуације на бојишту омогући команданту да у свакој ситуацији може благовремено донети правилне одлуке;

— да одржава што тешњи контакт са претпостављеним штабом и суседима у циљу стицања увида у ситуацију која се развија ван подручја извођења борбених дејстава његове јединице и да обавештава команданта о важнијим променама;

— да непрекидно одржава непосредан контакт са потчињеним јединицама, командама и штабовима у циљу пружања помоћи у раду;

— да буде брз у раду и еластичан у покрету како би увек са успехом могао да преноси командантове одлуке на трупу, и

— да без застоја врши материјално обезбеђење операције.

Поред ових принципијелних задатака, свака конкретна ситуација поставља штабовима и одговарајуће друге задатке. Осим тога, природно је да се у сваком горе наведеном задатку могу појавити и многи други задаци које штаб треба да извршава, али их није потребно нити могуће све набројати. Овде ћу само покушати да укажем на неке проблеме који се јављају и могу појавити у раду органа командовања, ако би се стриктно придржавали постојећих организационих и методолошких форми, којих се у наставној пракси ту и тамо још увек придржавамо. Пре свега, мислим да је потпуно јасно какав треба да буде службени — радни однос између команданта и штаба. Наиме, трупама командује искључиво командант, а штаб му у томе помаже. Овде се одмах поставља питање: да ли и колико штаб помаже команданту ако би се прихватило схватање да командант уопште не може доносити одлуке ако пре тога није саслушао реферате и предлоге органа штаба и начелника родова? Пошто се у савременом рату ситуације на бојишту мењају невероватном брзином, тако да захтевају веома брзо доношење одлука — што никако не трпи неко чекање на реферисање и предлоге — мишљења сам да сваки добар

командант може доносити одлуке и без саслушавања реферата и тражења предлога од својих органа у штабу, само ако то ситуација захтева. Ако бисмо се држали постојећих шема у погледу поделе штаба на ешелоне и састава тих ешелона, онда би командант морао да одлучује, без ичије помоћи, јер време не чека да штаб припрема реферате и да реферише. Али, то никако не значи да команданту неће бити потребни предлози и помоћ штаба при одлучивању; ја само желим да нагласим да му је то тешко да оствари ако се примени оваква организација рада какву смо били прихватили од Руса.

Наши штабови су још увек гломазни, тако да нису у потпуности нашли своје право место у динамици борбених дејстава, која захтева да буду много покретљивији. Али, кад већ постоје тако гломазни штабови, природно је што су им се морали одредити и одговарајући задаци. А с обзиром на те задатке штаба и велики број докумената које треба да изради у припремном периоду, као и на то да сваког официра у штабу и штаб као целину треба запослити у току борбе, предвиђено је, између осталог, да пишу реферате, сређују податке о ситуацији, пишу наређења, итд. Но, један од разлога зашто се т.зв. „оперативни део штаба“ дели на два дела јесте и то што су штабови велики.

Према нашој садашњој пракси предвиђа се да на КО буду командант, начелник оперативног одељења, начелник артиљерије, начелник инжењерије, командант тенковских јединица и потребна средства везе, с тим да на КМ остају начелник штаба са одељењима штаба, официри родова и служби и начелник веза. Начелник позадине налази се позади — у другом ешелону штаба. Са њим су сви његови органи, као и остали административно-технички апарат. Овакав распоред органа командовања и управљања на први поглед може изгледати веома примамљив зато што командант има поред себе најпотребнији број руководилаца (тако да може ефикасно утицати на ток боја) и што се начелник штаба налази позади где му припрема потребне податке које му ставља на расположење. Може изгледати да тај распоред обезбеђује и најчвршћу везу са претпостављеним штабом, потчињеним јединицама и суседима, јер се ту стичу сви подаци и врши узајамна размена информација, док се још даље — позади — налази начелник позадине који одговора за материјално-техничко обезбеђење операције. Међутим, ако се дубље уђе у суштину овакве организације и распореда, видеће се да она има озбиљних недостатака. Наиме, по моме мишљењу, не може се успешно руководити трупама ако се командовање одвија двема линијама (командантовом и линијом штаба), а те две линије постоје и као такве треба да делују. У рату нисмо тако радили, а врло вероватно ни друге армије, али смо се у мирнодопској наставној пракси са тим проблемом сукобили скоро на свакој командно-штабној ратној игри, у којој смо применили напред изнету организацију командовања. Тако, на пример, догађало се да је према стварној ситуацији требало донети одлуку за 15 минута, а да је командант два часа саслушавао реферате да би

донео одлуку. По мом мишљењу, то није настало због слабог рада команданта или опште слабости у припреми и спровођењу вежбе, већ због организационих недостатака и теоретских поставки које предвиђају такав рад. Иако се о месту начелника штаба већ расправљало у часопису „Војно дело“, ипак и овде желим да нагласим да би било најбоље кад би се *начелник штаба у свакој ситуацији налазио са командантом (ово не треба схватити буквално) и да оперативни део штаба не би требало делити на два дела, већ га поставити у близини КО, тако да га командант може у сваком моменту на време употребити.* Наравно, ово би било могуће само у том случају ако би се постојећи штабови смањили за половину и више од садашњег бројног стања, што сматрам да је могуће и потребно. Исто тако, требало би да се и начелник позадине у току извођења операције највећи део времена налази са командантом здружене јединице, а не на неколико десетина км позади. Ако би начелник позадине био толико удаљен од КО, а то практично значи и од бојишта (без обзира на савремена средства везе), онда би се он неминовно морао претворити у материјално-технички орган, који би свој рад, у погледу материјалног обезбеђења операције, базирао на подацима који редовно закашњавају, а не на договору с командантом здружене јединице, који је једино у могућности да благовремено укаже на конкретне проблеме материјалног обезбеђења (приоритет снабдевања, евакуације, маневра материјалним средствима, итд.).

Поред изнетих недостатака, овако гломазни штабови, са овако предвиђеним функцијама и распоредом, доводе у питање и везу штабног официра са трупом. А не треба заборавити да је искуство из ратова, нарочито из нашег Народноослободилачког рата показало колико огромну важност има лични контакт старешина са војницима. Зато је, по мом мишљењу, много корисније ако се штабни официри у току извођења операције искористе за пружање непосредне помоћи млађим командантима и трупи или за преношење *важних наређења*, него да се оставе у склоништима да пишу наређења и извештаје. Није нимало случајно да се најцелисходније међусобно поверење и другарство између руководиоца и извршиоца ствара кроз лични контакт у борби. И не само то, већ и рад штабног официра на прикупљању података, искустава и њиховој обради захтева одлазак на лице места, у јединицу, јер извештаји често нису ни бледа слика оног што се догађа на бојишту. Према томе, и рад штаба у току борбе треба да се састоји у непрекидном деловању и непосредној помоћи команданту и трупи, у складу са ситуацијом и захтевима команданта, а не искључиво по извесним прописима који често не одговарају ратној пракси.

НЕКА ИСКУСТВА СА ИЗВОЂЕЊА РАТНИХ ИГАРА

И поред успјеха који је показан на неким нашим ратним играма, ипак је у њима било и доста недостатака, који су, по моме мишљењу, већином долазили услјед неправилне организације и метода по којима су извођене. Зато смо у току 1953 године покушали да при извођењу вјежби испробамо организациске форме и одговарајући метод који у пракси још није потврђен.

У овом чланку ћу изнети нека искуства која смо стекли при извођењу једностраних двостепених командно-штабних ратних игара по карти, која могу бити корисна и за двостране ратне игре по карти и на рељефу, а у извјесним приликама, уз одговарајућа средства и мјере, и на земљишту.

Ево у чему су се, по мом мишљењу, огледале слабости при извођењу поменутих ратних игара у неким јединицама и из чега су оне произилазиле. Пре свега, рад играјућих команди није се стално одвијао према стварном развоју догађаја. Команде су радиле, јединице су се покретале од једног до другог оперативног скока, а између ових скокова није био обезбијеђен непрекидан рад путем наређења, упутстава, извјештаја и обавјештења. При томе руководства нијесу досуђивала поразе једној страни, иако је развој догађаја створен предузетим мјерама обеју страна, водио на то. Она су више ишла за тим да игру проведу до краја према утврђеном плану. Организација и рад руководства и посредника био је у суштини исти као и за једностране, једностепене ратне игре за које су понекад постојале и унапред разрађене динамике и у којима је слобода одлучивања учесника била доста ограничена. Поред тога, подаци који су давани играјућима, најчешће су били једностранни и шкрти и за сопствене снаге и за непријатеља, а, с друге стране, о непријатељу су понекад давани и такви подаци којима се у рату најчешће не би располагало. Затим се настојало да се проигра читава операција, што је било врло тешко спровести, тако да је долазило до потешкоћа усљед непоклапања астрономског и оперативног времена. Најзад, руководство и посредници често су обраћали више пажње на формалну страну рада учесника (како су и колико докумената израдили, тобоже како раде), него на питања стварања таквих података који би омогућили непрекидан и природан рад учесника.

У настојању да рад учесника на овогодишњим ратним играма доведемо у услове што приближније ратнима, ми смо, прије свега, пошли од тога да руководство и посреднички апарат имају најважнији задатак да обезбиједе такво руковођење којим би се постигла она природност, која би била сигурно заступљена при сукобу двије стране, а не само да одреде циљ игре, саставе задатак и изврше техничку припрему њеног извођења. Ту се радило о низу даљих и непосредних припрема по теориским и практичним питањима, која смо за сваку команду, за сваки њен орган и потчињену јединицу, као и за сваку фазу борбе благовремено предвиђали, а, уколико се то уопште могло, и припремали, јер смо знали да би се без тога игра претворила у формалност. Били смо свјесни да се играјући не могу више задовољити провизорним стварима и да им морамо обезбиједити да напрегну све своје умне и физичке снаге. А да ли ће сви учесници овако радити свакако зависи од начина руковођења. Ако руководство и посредници не би извршили тако солидне припреме да на основу рада и једне и друге играјуће стране могу досуђивати успјех или неуспјех ономе ко га и у чему заслужи, може преовладати, хтјели или не хтјели, линија „навијања“ за једну или другу страну, а свако дозвољавање да се односи поравњавају и да ток дејства иде према крутом плану руководства водило би неприродности и пристрасности, што би било од велике штете.

Имајући у виду да је динамика сложенија ствар од простор доношења почетних одлука, а у циљу обезбјеђења природности рада учесника у току игре, сматрали смо да у сам рад треба унијети и испробати извјесне новије организациске форме. У ту сврху формирали смо *руководство* према циљу који смо поставили ратној игри. Главни руководиоца вјџбе имао је добро организован штаб који му је омогућио да успјешно руководи игром уопште и да врши улогу претпостављене команде једне и друге стране. У руководству су били заступљени родови и службе, и то таквим људима у чију способност учесници на ратној игри нијесу могли сумњати. Ове мјере су омогућиле главном руководиоцу да се растерети оних ситница којима би се бавио да руководство није правилно постављено. Такво руководство могло је правилно да досуђује успјехе или неуспјехе странама у првом степену, да усмјерава и контролише рад посредника, да рјешава спорове између посредника и играјућих, да разматра и одобрава приједлоге за губитке и да прикупља податке за солидну анализу ратне игре. Даље, предвидјели смо да претставници родова и служби, поред општег рада у руководству, врше и улогу посредника за команду првог степена, а уколико би она формирала и неки елемент борбеног поретка, претставници родова би вршили улогу посредника и за ове јединице. Наиме, на ранијим ратним играма се дешавало да су руководства унапријед одређивала посреднике за ДАГ-ове и ПАГ-ове које играјуће команде још нијесу формирале од средстава ојачања, те се на тај начин и овим ограничавала слобода рада учесника. Осим тога, унутар руководства организовали

смо групу за позадину која је била у стању да прати рад позадинских органа свих играјућих команди. На играма у којима није било овог органа, руководство није било у стању да створи супозиције које би по своме садржају могле да обезбиједе природан рад позадине у цјелини, док би се на овај начин органи позадине боље и природније обучавали. На основу опште тактичке поставке по једној ситуацији, ова група, у сарадњи са осталим органима, разрађује ту поставку за позадинске органе, и то са много више позадинских специфичности. Досада се на ово гледало одвише лако, као да је врло просто направити супозицију за позадину на којој ће компликовани материјално-технички органи једне команде моћи лако да се обучавају и којом ће моћи да се провјерава њихова обученост.

И у погледу *посредника* извршили смо извјесне измјене. Удаљеност руководства од посредника на неким ранијим играма није допуштала иначе неопходну тијесну сарадњу између ова два тијела. Уколико су посредници били у нечему непотпуни, преопширни, неблаговремени и слично, руководство то није могло на вријеме исправити и допунити. Посредници су били далеко од руководства и један од другог, а средства везе нијесу могла замјенити непосредни додир. Неспоразуми, до којих је долазило између руководства и посредника, увијек су се завршавали на штету посредника, јер је редовно испадало да посредник није добро одиграо своју улогу, а уствари, посредник објективно није могао извршити свој задатак због слабо постављене организације рада. Да би се ово исправило, тражили смо организациону форму по којој би посредници могли објективно функционисати као дио руководства како по мјесту тако и по времену. Ми смо, дакле, како због чврстије повезаности унутар посредника, тако и због јаче њихове везе са руководством, дошли до закључка да је мјесто посредника код руководства, а не код играјућих команди. Поред тога, сматрали смо да код играјућих команди првог степена, начелно, није потребан посреднички апарат, пошто ту улогу у овим командама могу вршити претставници родова и служби из руководства. Међутим, није искључено да се и код команди првог степена постави главни посредник са пар помоћника (један помоћник по обавјештајној служби обавезно), што зависи од обима ратне игре, од обучености кадра и наставног циља. Код команди другог степена поставили смо посреднике по групама од 3—4 официра, и то за сваку играјућу команду пука. Ове групе уједно врше и функцију команди трећег степена. Поред главног посредника који прати команданта, постављен је и посредник по обавјештајној служби. Зависно од опште способности овог официра могао је доћи у обзир још један официр који би пратио све остале помоћнике начелника штабова у пуковима. Уз главног посредника редовно смо именовали његовог помоћника за праћење позадинске ситуације у пуку. Између ових посредничких група по пуковима сарадња се појављивала као нужност, а колики је значај сарадње између руководства и посредника већ смо раније утврдили. На основу ових потреба распо-

редили смо и руководство и посреднике на једно мјесто, са кога је руководство преко посредника и путем средстава везе врло успјешно постизало постављени циљ. Иако је овакав размјештај врло прост, ипак се ово питање помоћу средстава везе може успјешно рјешити и на земљишту, јер је ту основно да се обезбиједи потребна сарадња по мјесту и времену унутар руководства и посредничког апарата.

Обавјештајној служби треба обратити велику пажњу, јер се показало да органи руководства играјуће команде прилично занемарују сарадњу са својим обавјештајним органима. А познато је да ће се ратна игра утолико правилније развијати уколико обавјештајни рад буде правилније усмјерен. Рад обавјештајних органа на ратној игри, као и у рату, врло је обиман, а рад на припреми обавјештајних података на ратним играма је, изгледа, најважнији. Обавјештајни органи у руководству и посредници стварањем података за играјуће стране припремају услове за рад играјућих са циљем да свакој команди, зависно од њеног састава, и сваком органу унутар команде, дају о непријатељу оно што би они о њему могли дознати у ратним условима. Руководство не треба да даје такве податке о непријатељу који би навели учеснике да донесу рјешење које руководство жели из било којих разлога. Слобода одлучивања играјућих команди мора бити потпуна. Неоснована је бојазан да ће играјући пореметити ратну игру, јер они на двостраним ратним играма не могу направити никакво скретање.

При планирању ратне игре *довели смо у склад циљ* који се жели постићи и *вријеме* којим се располагало за њено извођење, о чему се на ранијим ратним играма није водило довољно рачуна. Истина, има случајева када се ово не може ускладити, али се, у сваком случају, мора правилно поставити циљ ратне игре, јер неће увијек бити потребно да се на њој проиграва цијела операција, што је најчешће и немогуће. Која ће се наставна питања узети зависи од тога које команде играју, односно шта претпостављени жели постићи ратном игром. Наиме, пракса показује да једне команде добро раде у „периоду до доношења одлуке“, а да у „периоду динамике“ не руководе добро својим јединицама. То значи да у таквим командама нема потребе да се проиграва цијела операција, већ је важније да се команде уиграју у ономе у чему још нијесу довољно обучене. Осим циља и времена, поред осталог, на планирање, врло много утичу материјално-техничка средства којима се располаже за ратну игру. Према томе, ако се при планирању поведе довољно рачуна о свим овим основним чињеницама, биће могуће бар унеколико ускладити оперативно и астрономско вријеме, што још увијек претставља посебну тешкоћу, јер је њихово потпуно усклађивање, по моме мишљењу, немогуће. То је нарочито тешко при извођењу ратне игре по теми „позициска одбрана“, а није лако ни у појединим етапама у нападу, као на пример у припремном периоду и сл. Ако је потребно да се проведе цијела операција, онда се за то мора обезбиједити потребно вријеме, али ни тада није корисно ићи за тим да се равнотежа снага држи до краја

по сваку цијену. Ако једна страна учини такву грешку због које би по рачуну вјероватноће била сломљена у рату, онда то треба и на игри допустити. С тим се много добија у обучавању команди, а и у времену.

Најзад, по моме мишљењу, било би корисно да руководство ратне игре располаже рељефом земљишта на коме ће се игра изводити, јер би оно помоћу њега лакше стварало податке за играјуће и давало боље пресуде. Осим тога, на њему би посредници и остали чланови руководства брже улазили у опште замисли руководиоца игре.

Према изложеној организацији, по моме мишљењу, начин и поступност рада руководства и посредничког апарата могао би да буде следећи:

Да би увод у ратну игру био што природнији, требало би дати такве почетне ситуације које ће играјући моћи схватити исто онако као што би то било у стварним условима. Напримјер, у једној дивизији су команданти пукова знали више појединости о својим пуковима него командант дивизије, а командант дивизије је добио такве податке који су за њега били предвиђени да би боље од нижих команди упознао задатке своје дивизије и сусједа, непријатеља и остала збивања на фронту. Дакле, ту није било потребно дати исту почетну ситуацију за све степене играјућих команди. Почетне, а и друге даље ситуације морају бити различите и одговарати свакој команди и њеном органу, али тако међусобно повезане да претстављају логичну цјелину. Ако се ово не би обезбиједило у припремном периоду, јединице које играју у другом степену не би ништа радиле све док не би примиле одлуке од првог степена. Осим тога, јединице и органи не би се правилно уигравали, јер би им преопширни или непотпуни подаци само отежавали и онемогућавали правилан рад. Рад до динамике и доношења почетних одлука могао би остати исти као што је био и у ранијем начину извођења ратних игара, с тим да се од почетка динамике по овој организацији умногоме разликује. Пошто играјуће команде донесу своје почетне одлуке, руководство треба да их унесе у своју радну карту и да према добрим и лошим странама једне и друге одлуке, на основу почетног распореда у грубим цртама оцијени на коме ће се простору и у ком времену одвијати обострана дејства према обострано замишљеном маневру, затим да досуђује успјех или неуспјех и, најзад, да даје упутства за рад начелнику штаба руководства. На основу упутстава начелника штаба руководство ратне игре, главни посредници и остали чланови руководства — који су потребни — треба да разрађују динамику нешто конкретније. А када се руководство сагласи са детаљима који су предвиђени, треба приступити непосредној припреми свих посредника који играју код најнижих команди у ратној игри.

Као што се из досадашњег излагања може видјети, ови посредници претстављају основни извор за многе и најглавније податке, на основу којих се и развија активност органа команди и игра-

јућих јединица. Због тога овој припреми треба обратити посебну пажњу, јер се на њој органи руководства и посредника детаљније припремају за предвиђени период дејства. Уствари, у току те припреме треба претпостављати и цијенити вјероватна и могућа дејства, али тако да поменути органи овако замишљеним радом једне и друге стране не иду на штету слободе и иницијативе рада играјућих. Другим ријечима, рад играјућих команди мора бити основа за рад посредничког апарата. На једној ратној игри, коју смо спровели, главни посредник је вршио припрему посредника у присуству руководства. Пошто их је упознао са општом ситуацијом и вјероватним исходом борби на простору на коме се замишљени маневар отприлике морао развити и завршити, за одређено вријеме, главни посредник је указивао посредницима код пукова на што треба да обрате пажњу у овоме периоду. Послије главног посредника у припреми су узимали учешћа појединци из руководства — на примјер, обавјештајни органи су давали извјесне допуне и детаље о раду непријатеља пред њиховим јединицама, тако да су посредници на вријеме и реално упознавали цио штаб пука са подацима о непријатељу, а то није било нимало једноставно. Посредницима је указивано да би било штетно ако би главни посредник у улогама команданата батаљона непрекидно извјештавао команданта пука о небитним стварима о непријатељу, умјесто да о томе извјештавају штаб његови помоћници — јер је, поред осталог, циљ ратне игре да се види како штаб сређује те податке и шта на основу њих предлаже, шта тражи да се провјери и у чему тражи објашњење од органа из више команде. У припреми је узимао учешћа и артиљерац из руководства, јер је било веома корисно да се посредницима претстави какав ће бити рад артиљерије једне и друге стране, и то у духу опште ситуације, која није била само замишљена, него стварна, пошто је произилазила из одлука играјућих. Наиме, општевојни посредници на ратним играма понекад су правили грубе грешке у погледу рада артиљерије, али не услед непознавања артиљерије, већ због тога што су губили из вида њене могућности у току њеног цјелокупног рада у динамици. На овом састанку је регулисано и то какве ће податке из позадине посредници достављати команданту, а какве осталим органима у пуку, да се не би десило, као на ранијим играма, да се од свих позадинских органа једино ангажују и увежбавају органи артиљериско-техничке службе и саобраћајни органи, зато што у подацима нема елемената за рад осталих органа. Група за позадину у руководству такође је самостално обезбјеђивала рад органа позадине у свима јединицама у складу са општом ситуацијом у одређеном периоду. На овоме састанку посредници су се припремали и за реалнију оцјену губитака у живој сили и техничким средствима за једну и другу страну, да би у току динамике могли дати руководству реалније предлоге.

После припреме, главни посредник је и даље помагао посреднике, а рад се даље настављао; посредници код јединице другог степена оформљавали су разне податке и достављали их командантима

за чији рачун раде, непрекидно и у реалном времену. На основу добијених података играјуће команде су предузимале мјере и руководиле својим јединицама, док су то посредници пажљиво пратили и састављали нове податке који резултирају из рада играјућих команди и замисли руководства. То, дакле, нијесу биле супозиције од времена до времена и у којима је понекад на ратним играма било толико нагомиланих ствари да их играјући нијесу могли ријешити. Овим је избјегнуто оно грубо давање супозиција, чији су се елементи често међусобно искључивали. Напротив, оваквим радом посредници су се уживљавали у ситуацију, разрађивали елементе динамике, непрекидно подносили извјештаје и давали предлоге играјућим командама за чији рачун раде. Они су давали командантима само оно што им је требало, а остале податке достављали су органима њихових команди. Ови подаци су држали играјуће у сталној напетости, као што би то било и на фронту. Под оваквим условима рада, свака супозиција није захтијевала да се по њој донесе нека значајнија одлука. Пошто су подаци непрекидно стизали, играјући су имали да цијене какве ће мјере предузимати сам командант лично преко свога штаба или преко органа штаба, у циљу поправљања свога положаја. На овај начин учесници су се боље обучавали, а овакви подаци су онемогућавали појаву „мртвог времена“, јер су посредници и играјући непрекидно радили према супозицијама. Руководство је грубо одређивало те супозиције, а конкретније су их разрађивали остали органи руководства и сами посредници. На ранијим играма долазило је не само до застоја између појединих супозиција, него и до прекида ратних игара које се нијесу ни настављале, најчешће због нереалних супозиција. С друге стране, подаци које посредници достављају играјућим обезбјеђују оно што би команданти постигли личним осматрањем и добили преко извјештаја потчињених. То је, дакле, оно што је стварало стимулус за иницијативнији и умјешнији рад играјућих и онемогућавало евентуалне застоје у току динамике.

Чим је отпочела динамика, главно руководство и органи руководства пратили су рад потчињених, обезбјеђујући команде првог степена подацима које једино од њих могу добити. На основу примљених података од потчињених и претпостављене команде, команде првог степена су употпуњавале слику догађаја пред играјућим јединицама другог степена. Између команди свих степена рад се одвијао путем упутстава, савјета, предлога, наређења и слично. Главни руководилац игре, уколико је пратио непосредне припреме, морао је да оцијени како су посредници одоздо и органи руководства дали ове или оне податке чим су га првостепене команде обавијестиле о својим намјерама. Што је најзначајније, руководство је кроз мјере ових команди благовремено устанављавало у чему органи руководства и посредничког апарата гријеше, наиме, да ли и чиме ограничавају слободу рада учесника и у чему играјући испољавају или не испољавају своју самосталност и иницијативу. Оваквим увидом руковод-

ство је утицало на даљи ток рада, и то једноставно, пошто су сви посредници били на окупу.

Рад руководства и посредника послије доношења почетних одлука и пошто је борба отпочела, који је овдје изнијет, и даље се одвијао на сличан начин. У току проигравања борби, у периоду о коме смо говорили, уствари се оформљавала ситуација за други период. Јединице су долазиле на нове положаје, у друге међусобне односе, према ситуацији која је настајала кроз борбу јединица, а руководство и посредници су радили истим редоследом, као што сам већ изнео за први период. Треба нагласити да припрема руководства и посредника за рад по периодима није узимала много времена, тако да није долазило ни до застоја у раду играјућих. Наиме, као што се у току извођења рада у једном периоду искристалисавала нова ситуација, тако да се на основу те ситуације код руководства у grubим цртама откривала замисао за нова дејства. Зато је и било могуће брзо приступити краткој непосредној припреми посредника, јер су се посредници код пукова налазили у непрекидном курсу. За ово вријеме, играјуће команде су оформљавале документа.

Према томе, на основу неколико ратних игара које смо провели у нашим јединицама према изложеној организацији и методу, дошли смо до следећих закључака:

1) Овај начин и ова организација засада највише одговарају овој врсти ратних игара по карти. Са места на коме се заједно налазе руководство и посредници могуће је далеко успјешније руководити игром у цјелини и лакше ју је приближити ратним условима него када су посредници код играјућих команди. Најважније је то што се лако стварају подаци који одговарају дејствима по мјесту и времену и што се ови подаци достављају од нижих ка вишим командама. Посредници се јављају у улози команди јединица потчињених посљедњем степену играјућих, а руководство даје оне податке команди првог степена, које би нормално давало као претпостављена команда. Односи између првог и другог степена играјућих су редовно онакви као што би били и у стварним условима. Тако су сви учесници радили до краја игре у условима најприближнијим онима у рату.

2) Оваквом се организацијом и методом рада руководство растеређује многих ситних послова, тако да има више времена да прати ратну игру у цјелини и да темељитије обавља послове који спадају у његову надлежност. У овом смислу растеређују се и команданти првог и другог степена, тако да се могу бавити искључиво тактичким проблемима и питањем коришћења свог апарата у цјелини, као и појединих органа, а и употребом својих јединица. Они су ослобођени и свих оних незгода које би им посредник стварао својим уплитањем у рад играјућих команди. Руководство и посредници стижу да запосле играјуће команде благовремено и, природно, у оквиру задатака које рјешавају. Иницијатива и слобода рада играјућих далеко је већа.

3) Оваквом организацијом посредници заиста претстављају дио руководства, јер руководство преко њих, а на основу одлука

играјућих, може објективно и правилно руководити игром. С друге стране, и посредници могу обављати свој дио послова на ратној игри користећи у пуној мјери своја права, док то раније стварно нијесу могли. На овај начин посредници лакше играју своју тешку улогу, за коју им је потребно много теориског и практичног знања. Посредници морају осјећати суштину савремене борбе и до детаља познавати ратну игру као средство вјежбања да би могли одговорити својом задатку.

4) Оваквим руковођењем и радом учесници на ратној игри морају и физички и духовно осјетити да су се упорно борили и да су своје јединице водили приближно онако како би их водили и у рату.

ВОЈНА БИБЛИОТЕНА

У серији савременика ускоро излазе из штампе следеће три књиге штампане латиницом:

*

Атомска бомба и лична заштита

Ова књига претставља најпотпуније дело које је досада објављено о стварном физичком и биолошком дејству атомског оружја, као и о личној заштити од њега. Дело је написала група научника из Института за атомску енергију у САД. Иако је у првом реду намењено стручњацима (инжињерима и лекарима), оно ће корисно послужити и свим осталим руководиоцима у Армији, нарочито по питању ширег упознавања са овом најновијом врстом оружја и заштитом од њега.

*

Еволуција тактичких идеја

Француски војни писац, пуковник Лика је у овом делу рељефно изнео француску и немачку доктрину са којом се ушло у рат 1914 године. Он је извршио упоредну анализу целог Првог светског рата, код Француза и Немаца, и указао на факторе који су утицали да се тактика и код једних и код других непрестано мењала. Иако делу недостаје шира историско-материјалистичка анализа, оно ће ипак корисно послужити за темељније проучавање развоја тактике у току Другог светског рата као и после њега.

*

Успалене једнај војника

Генерал Омар Бредли учествовао је у операцијама у Северној Африци и на Сицилији, а затим као командант америчке групе армија од Нормандије до Елбе. Пошто је настојао да објасни многобројне ратне догађаје, његово дело може корисно послужити као аутентична историска грађа за свестраније проучавање Другог светског рата и извлачење искустава.

ПЛАНИРАЊЕ И ДОКУМЕНТИ ЖЕЛЕЗНИЧКО-ПЛОВИДБЕНЕ ГРАНЕ САОБРАЋАЈНЕ СТРУКЕ

За правилно и успешно руковођење војном железничко-пловидбеном граном саобраћајне струке потребна је одговарајућа документација. При томе је неопходно да сви војно-железнички органи (ВК, армије, корпуса итд) врше одговарајуће планирање и воде што једнообразнију и реалнију документацију. А какав значај има правилно функционисање војног железничког и пловног саобраћаја у рату, па и у миру, није потребно ни говорити. Зато ћу у овом чланку размотрити само техничку страну планирања, тј. неке документе који претстављају најбитнији део тог планирања. При томе треба имати у виду да су документи и планирање железничко-пловидбених органа у армији и корпусу, а донекле и команданата железничких и пловидбених мрежа (с обзиром на њихове улоге које имају, дужности и сродност задатака који им се постављају) веома слични.

Пошто прими задатак од претпостављеног старешине железничко-пловидбени орган (односно командант мреже) треба најпре да састави лични план рада, затим да упозна своје потчињене са задатком и изда им потребна припремна наређења, па тек потом да приступи изради реферата и осталих докумената.

Реферат се може подносити усмено или писмено, било по свима или само по одређеним питањима, што ће зависити од ситуације и добивеног наређења. Ако се подноси усмено, онда се за реферат могу припремити кратке прибелешке и мањи прорачуни. У реферату, углавном, треба изнети (нарочито у припремном периоду):

- дотадашње задатке и степен њиховог извршења;
- утицај новонастале ситуације (у вези са накнадно примљеним задацима) на дотадашњу организацију и рад службе;
- кратак опис стања железничких пруга, односно пловних линија и њихових објеката;
- попуњеност, стање и распоред возног, односно пловног парка и особља;
- материјално-техничко обезбеђење осталих потреба (гориво, мазиво, итд.);
- капацитет (пропусна и превозна моћ) појединих пруга, односно пловних линија, у 24 сата и да ли се исте користе потпуно и самостално или се употребљавају заједно са претпостављеном, односно потчињеном командом, за које време и у ком обиму;

— мере које би требало предузети за отклањање евентуалних сметњи и недостатака и ради побољшања постојећег стања и повећања капацитета у циљу правилног извршења постављеног задатка;

— евентуалне предлоге у погледу отклањања сметњи које утичу на организацију и рад железничко-пловидбене гране саобраћајне струке које захтевају помоћ или сарадњу других органа и установа, нарочито у погледу расподеле стручног особља, транспортних и других средстава, материјално-техничког и другог обезбеђења, прикупљање и проверу података, итд.

Ако је потребно, у реферату се може изнети и *предлог за употребу и рад инжињерије* на изградњи, ојачавању или оправци разних железничких пруга и објеката, или за обављање других техничких и грађевинских послова на железничкој, а по потреби и пловидбеној мрежи. Међутим, овај се предлог може и посебно поставити кад се укаже хитна потреба за употребом инжињерије и кад се ради о потпуном прекиду или ограничењу саобраћаја, који би настао услед непријатељског дејства, временских непогода и слично. По потреби инжињерија може изводити ове радове (нарочито у дубљој позадини) у споразуму са народним властима, коришћењем цивилне радне снаге, грађевинских и других предузећа. На крају реферата треба дати закључак у којој је мери и за које време железничко-пловидбена грана саобраћајне струке способна да изврши поверени задатак, узимајући у обзир и учињене предлоге.

Припремна наређења која железничко-пловидбени органи армије или корпуса (команданти мрежа, линија, итд.) у току припремног периода или за време извршења задатка издају потчињеним установама, органима и јединицама, могу бити различита и по обиму и по садржини, тј. оријентациона (авизо-наређења) или коначна, што ће зависити од конкретне ситуације и питања која треба да се решавају.

У тим наређењима требало би најпре у кратким цртама упознати команданта мреже (линије) са ситуацијом на фронту и на позадинском рејону армије (корпуса), затим са примљеним задацима или задацима који ће бити накнадно постављени команданту мреже и најзад са припремама које треба извршити до одређених рокова у вези са материјално-техничким или другим обезбеђењем. У наређењу, такође, треба предвидети и следеће:

— шта треба извидети и проверити;

— какве прорачуне и податке треба доставити; кога, о чему и до ког времена треба известити и какве податке, од кога и до ког времена треба тражити;

— како извршити расподелу средстава по врстама и у ком обиму; где их и до ког времена треба припремити за употребу; како организовати рад у одређеном периоду, итд.;

— шта им се, колико, за које време, где и у коју сврху ставља на расположење или одузима.

Према томе, овим наређењима треба регулисати сва она питања која се морају благовремено и претходно решити, или са којима

треба упознати команданте мрежа и друге органе. Оваква наређења издају се углавном само онда када за то наступи потреба, односно када то захтева промена првобитне ситуације или новопостављени задаци, како у припремном периоду тако и у току извршења задатака.

Да би се железничке и пловидбене државне установе благовремено припремиле за извршење масовнијих војних превозења, нарочито ако ће се планови превозења накнадно достављати, потребно им је преко команданата надлежних мрежа благовремено достављати захтеве из којих ће се јасно видети шта, на ком месту и до ког времена треба урадити и обезбедити да би се предвиђена превозења могла на време извршити. Командант мреже је дужан да лично или преко одговарајућих органа стално контролише ток извршења ових припрема, да благовремено предузима одговарајуће мере, да по потреби поставља нове задатке за извршење превозења и да редовно извештава свог претпостављеног о току извршених припрема.

План извиђања комуникација и других објеката

Због просторне развучености железничке мреже, бројности објеката на њој, осетљивости према елементарним непогодама и дејству непријатеља, као и због разноврсности терена на коме се мрежа налази, често ће бити потребно да се предвиди посебно железничко извиђање, нарочито у оним случајевима када дође до изненадних и већих промена на мрежи и објектима, као и при постављању нових задатака. Ако ће се ово извиђање вршити самостално, онда план извиђања треба да ради онај орган који ће га и спровести, а ако ће се вршити скупно (позадинско) извиђање, план извиђања ради оперативно-плански орган позадине, а може га радити и одређени вођа извиђачке групе, с тим да му остали органи дају потребне податке о ономе шта и где треба извиђати.

За скупно извиђање може се оформити више извиђачких група, а исто тако може се једна извиђачка група поделити на више делова, нарочито када треба једновремено и у што краћем року извидети ширу просторију, односно више упоредних или различитих праваца или разних објеката. Број и састав група за самостална и скупна извиђања и њихове задатке треба да одређује претпостављени старешина који је наредио извиђање и који одобрава план извиђања.

План извиђања се обично ради у виду прегледа и начелно треба да обухвати следеће:

- број извиђачких група (1, 2, итд.);
- састав сваке групе и придата средства, материјал и алат;
- маршруту, односно правац кретања посебно за сваку групу;
- садржај извиђања: шта и које објекте треба извидети;
- време извиђања и колико ће извиђање трајати и
- начин и време подношења извештаја о извршеном извиђању.

План превозења железницом (водом) је устаљени докуменат чији је образац и начин обраде изнет у Правилнику о војним превозењима, те га овде нећемо износити. Важно је уочити да се правилно

израђеним планом превозења решавају многа важна питања у организацији и раду железничко-пловидбених органа. Такав план, који је заснован на реалним могућностима, помаже да се расположива транспортна средства најбоље и најрационалније искористе; да се одговарајућа превозења изврше у одређено време; да се избегну непотребна нагомилавања, закрчавача и нереди (гужве) на комуникацијама; да се безусловно одржи одређени ред хитности, тј. приоритет превозења и одреди време и место његовог почетка и завршетка и да се благовремено предузму и обаве све припремне радње материјално-техничког обезбеђења.

Помоћни графикон за извршење војних превозења по данима треба радити паралелно са планом превозења. Његов је циљ да железничко-пловидбеним органима омогући што успешнији рад на планирању, праћењу и извршењу војних превозења. Треба га радити по данима и правцима за сва превозења која се обављају једновремено и истог дана на целокупној железничко-пловидбеној мрежи.

Поред планом инстрадираних возова, у помоћни графикон треба унети и возове са транспортима из супротног правца, као и локомотивске возове и празне гарнитуре када се враћају ради поновног утовара војних транспората.

Образац помоћног графикона сличан је обрасцу обичног железничког графикона, с тим што у њега треба уносити само важнија службена места на дотичној прузи, као: полазне, укрцне, искрцне или прекрцне станице и станице на којима се налазе војно-железнички органи, прикључне и друге станице, које су важне са гледишта војно-железничке службе, и коначне железничке станице на којима се врши железничка манипулација (смена локомотива, особља, узимање воде, горива, итд.). У овај графикон треба уносити само оне трасе возова из обичног важећег железничког графикона које су стварно заузете по плану превозења и намењене за горе наведене потребе. Помоћни графикон треба радити у одговарајућој размери, с тим што величина формата може бити произвољна. При томе треба тежити да графикон у целини не буде пренаатрпан, већ такав да се сви уписани подаци могу врло брзо и при слабој светлости са лакоћом прочитати, као и да се може пратити кретање возова. Ради боље прегледности, транспорте са различитим садржајем треба уносити различитим бојама.

Сва евентуална отступања од плана која би настала у току извршења планираних превозења треба уносити у помоћни графикон и даље их водити онако како се буду извршавала. Показало се практично и корисно да се заузете трасе из обичног графикона уносе у помоћни графикон испрекиданим линијама, с тим да се оне у току праћења и постепено извршења кретања спајају и појачавају одговарајућом бојом ако би се транспорти при извршењу кретали по предвиђеном плану. Ако би извесни транспорти при кретању отступали од плана, онда на помоћном графикону треба извлачити истом бојом нове линије, онако како се ови транспорти стварно крећу, с тим

што постојеће линије за те транспорте остају неизвучене, тј. испрекидане. На овај начин добиће се најбољи преглед кретања појединих транспората и моћи ће се најбрже интервенисати ради отклањања насталих застоја.

План материјално-техничког обезбеђења треба да раде војно-железнички (пловидбени) органи само за оне пруге и пловне линије које су додељене армији (корпусу) на самостално и потпуно коришћење или за оне које се користе заједно са вишим или нижим командама, а чије ће материјално-техничко обезбеђење бити стављено потпуно или делимично у њихову надлежност. Овај план треба радити једновремено и ускупно за све врсте војних превозења која ће се обавити у истом временском периоду и за све железничке пруге и пловне линије на којима ће се вршити ова превозења. Он се мора потпуно реализовати пре почетка укрцавања и најкасније до почетка покрета врних транспората. Начелно, он треба да обухвати:

а) *На железници:*

— потребан број локомотива и вагона одговарајућих серија, које се могу употребити на дотичним пругама;

— потребне количине горива, мазива, воде, колске опреме и товарног прибора; и

— потребан број возног, машинског и другог стручног особља.

б) *На речној и језерској пловидби:*

— потребан број бродова и тегљача (реморкера);

— потребан број и врсту шлепова и других пловних објеката за извршење предвиђеног превозења;

— потребне количине погонског горива и мазива по врстама;

— потребно стручно и друго особље; и

— потребне помоћне утоварно-истоварне објекте, разна средства и др.

За остала војна и масовна превозења овај план раде и обезбеђују органи државних транспортних установа (железничких и пловидбених) на основу примљених глобалних података од одговарајуће команде мреже. Војно-железнички и пловидбени органи дужни су у овим случајевима да лично или преко одређених претставника ових установа проверавају извршење овог плана и да по потреби предузимају мере у циљу његовог обезбеђења.

Радна карта је докуменат који железничко-пловидбеном органу омогућава потпуну прегледност његове територије и комуникациске мреже, границе његовог рејона, границе претпостављених и потчињених јединица, распоред војно-железничких установа, органа и јединица, и распоред јединица и установа које ће се превозити или за чији рачун ће се вршити превозење. Она служи и као помоћно средство за што лакшу и бржу организацију железничко-пловидбене гране саобраћајне струке. Радна карта железничко-пловидбеног органа треба да буде исте размере и исто тако кодирана као и карта за општи задатак, односно задатак по позадини. У њу начелно треба унети следеће податке:

- предњу, леву, задњу и десну границу псзадинског рејона;
- линије разграничења између корпуса, односно дивизија;
- линију фронта;
- место распореда другог дела команде армије и других делова команде корпуса, односно дивизија ако је армија састављена само од дивизија;
- место распореда база армије, корпуса и дивизија;
- места истурених одељака армиске и корпусне базе и делова болничке базе;
- протезање железничке мреже, као и веза са другим комуникацијама које чине једноставан ланац у дотуру и евакуацији;
- места распоредних, укрцних, искрцних и прекрцних станица и пристаништа;
- распоред војно-железничких и пловидбених установа, органа и јединица, итд.

Дневни (сумарни) извештај треба подносити у одређено време за протекли дан, односно за протекли период од подношења последњег извештаја, док се ванредни извештаји могу подносити у свако доба — када за то наступи потреба. Време и начин подношења извештаја одређује старешина коме се извештаји подносе. Извештај треба да прикаже сажето али потпуно, право стање и ситуацију која влада на дотичној мрежи. Која ће се питања и у којој мери износити и обрађивати зависи од конкретне ситуације, те их је унапред тешко прецизирати.

Начелно, у дневном извештају требало би обухватити следећа питања:

1) извршење плана превозења, тј. да ли је план превозења извршен и у којој мери; да ли је било отступања од плана превозења навести и разлоге који су то условили;

2) стање и могућности железничке (пловне) мреже (линије) и њихових објеката, средстава и материјала, као и евентуална ограничења у пропусној и превозној моћи и њихов утицај на даљи рад за извршење превозења;

3) сметње које се јављају у организацији рада, извршењу превозења и обављању других задатака, разлоге који су их проузроковали, начин њиховог отклањања и последице;

4) губитке настале при превозењу, у људству, средствима и материјалу који се превозио и због чега су они настали, као и друге удесе и ванредне догађаје који су од утицаја за даљи рад или захтевају предузимање извесних нових мера;

5) губитке настале у стручном, железничком и пловидбеном особљу, возном и пловном парку и другом материјалу и њихов утицај на даљи рад и извршење задатака;

6) задатке који су у току, односно који се очекују, као и дотада предузете мере за њихово извршење, као и отклањање насталих сметњи и недостатака, итд.;

7) шта је потребно и до ког рока да уради или достави претпостављена команда, установа или јединица која се превози, да би се задатак извршио;

8) предлоге за организацију рада, тј. каква је помоћ потребна, нарочито по питањима материјално-техничког и другог обезбеђења, у чему и од кога.

Први — почетни сумарни извештај — ако се подноси по устаљеном обрасцу — треба да буде потпун и детаљан, док се у наредним извештајима износе само промене и допуне, и то тако да се што краће одговара на постављена питања, као например: тачка 2 без промене, итд.

Поред изнетих докумената може се указати потреба (нарочито када на железничкој или пловидбеној мрежи наступе значајне промене) да војно-железнички и пловидбени органи извесна питања регулишу заповешћу за позадину или посебним наређењима. У таквим случајевима они треба да поднесу *предлог*, у коме се најчешће могу обухватити следећа питања:

— које се железничке пруге или пловне линије додељују на самостално и потпуно коришћење армији (корпусу), односно које су у употреби, са ким, у ком обиму и за које време;

— како организовати рад и вршити превозење на расположивој железничко-пловидбеној мрежи, тј. да ли ће се користити кружно или двосмерно кретање војних транспората и празних гарнитура, и да ли ће се обављати и на којим пругама и пловним линијама непрекидан или само ноћни саобраћај;

— ко и какве техничке и друге радове треба да обави на мрежи и њеним објектима, и до ког времена;

— шта и коме доделити или одузети, када и за које време;

— која службена места на прузи или делове отворене пруге треба припремити за укрцавање (искрцавање), као и за прекрцавање на остале видове транспорта;

— шта треба претходно да уради јединица или установа која ће се превозити и коме треба шта да достави;

— шта треба и преко кога проверити, односно од кога и какве податке треба тражити, и

— какво материјално-техничко или друго обезбеђење треба и до кога рока извршити.

Која ће од предложених питања бити стварно регулисана заповешћу за позадину, а која посебним наређењима, треба да одлучи заменик команданта за позадину.

Мишљење које сам изнео о планирању и документима железничко-пловидбене гране саобраћајне струке, као и о питањима која она третира не треба сматрати ни потпуним ни коначним. Оно је изнето као лично искуство са намером да послужи само као основа за дискусију и изналагање најправилнијег решења покренутих и других важних недодирнутих питања.

РАД ВЕТЕРИНАРСКЕ СЛУЖБЕ У МАНЕВАРСКОЈ ОДБРАНИ

Организација ветеринарске службе у маневарској одбрани, по мом мишљењу, није довољно обухваћена постојећим Пројектом ратне ветеринарске службе. У њему на једном месту дословно стоји: „У маневарској одбрани спроводи се убрзана евакуација рањених и болесних коња иза одређене линије за давање поновног отпора“. Јасно је да се из ове поставке не може видети ни оно најосновније што се тражи од организације ветеринарске службе у маневарској одбрани. Зато ћу покушати да у овом чланку изнесем своје мишљење о неким најбитнијим питањима организације ветеринарске службе у маневарској одбрани, ослањајући се на организације других служби као и сопствена размишљања.

У припремној фази маневарске одбране, с обзиром на њене главне особености, потребно је:

— растеретити ветеринарске установе (у првом реду трупне) од рањених и болесних коња;

— обезбедити довољно транспортних средстава за брзо пребацивање ветеринарских установа, и

— снабдети ветеринарске установе и јединице најпотребнијим ветеринарским и поткивачким материјалом. Већом количином овог материјала требало би снабдети само оне јединице које ће водити мање или више упорну одбрану са задатком везивања непријатељских снага (али и тада треба водити рачуна о њиховој транспортној моћи), као и оне јединице које су предвиђене да остану у непријатељској позадини ради даљег дејства.

Поред ових више техничких питања, у овој фази треба решити и друга значајна питања за организацију ветеринарске службе, тј. извршити правилно планирање дислокације ветеринарских установа по фазама борбе и организацију евако-службе.

Планирање дислокације ветеринарских установа у појединим фазама борбе треба извршити с обзиром на све могуће варијанте које би се могле појавити у току борбе. Ту се не подразумева само брзо пребацивање ветеринарских установа са једног положаја на други, него и способност брзог пребацивања унапред припремљених резерви ветеринарског особља и установа тамо где се у току борбе укаже потреба. Санитетска тактика предвиђа да се у почетку борбе развија само изван број санитетских установа, с тим што остале остају неразвијене на расположењу корпуса и армије, како би се

сваког часа могле убацити као појачање тамо где су потребне. С обзиром да је постојећом организацијом ветеринарске службе предвиђен минималан број ветеринарских установа у трупи, корпусу и армији, то ће и стварање „резерве“ ветеринарских установа и кадра претстављати један од најтежих проблема у планирању ветеринарског обезбеђења претстојеће операције. Постојање те „резерве“ је нарочито потребно код маневарске одбране због тога што ветеринарске, корпусне и армиске установе треба дислоцирати још више по дубини него у осталим видовима борбе. Зато ће оне, нарочито у почетној фази, бити јако удаљене од појединих борбених линија, чиме ће и пут евакуације бити знатно продужен. Стварање резерве потребно је и стога што су укинуте и све евако-ветеринарске установе у корпусу и у армији, тако да ће постојеће установе бити јако оптерећене не само лечењем, већ и евакуацијом рањених и болесних коња, те често неће бити у могућности да то спроведу без помоћи претпостављених команди.

Иако је садашња организација ветеринарске службе скучена, ипак ветеринарски руководиоци дивизија, по мом мишљењу, имају извесне могућности за стварање „резерве“ од средстава и људства ветеринарских амбуланата артиљериских пукова својих дивизија, јер те амбуланте у већини случајева остају неразвијене у току борбе. Та резерва служи за маневрисање и може имати велику улогу у току маневарске одбране, нарочито приликом формирања привремених ветеринарских прихватница, као и за појачање ветеринарских установа стрељачких пукова. Али, пошто постоји само мали број корпусних и армиских ветеринарских установа, мишљења сам да се од њих не може стварати таква резерва, тим пре што не постоје никакве могућности да нека од њих остане неразвијена. Зато за решење тог проблема постоје две алтернативе: или повећати број ветеринарских установа у рату, или постојеће установе појачати и људством и материјално-техничким средствима, првенствено транспортним. У првом случају могла би се бар једна неразвијена установа држати у резерви, а у другом, без уштрба на стручни и остали рад, из постојећих установа издвојити изврстан број стручног и помоћног особља, као и материјално-техничка средства и упутити их као појачање оним трупним установама где се за то укаже потреба. Али, док се не реши то врло важно питање, природно је да се мора рачунати са постојећом организацијом и решавати од којих се средстава (без обзира на то што су скучена) може створити бар извесна резерва. То се, по мом мишљењу, може најбоље постићи правилним маневрисањем ветеринарским и помоћним кадром и средствима оних јединица које у току борбе нису ангажоване, као и разних корпусних и армиских позадинских јединица које у своме саставу имају и ветеринарски кадар.

Као друго важно питање у овој фази поставља се организација евако-службе, јер ни у једном виду борбе ветеринарска евакуација не игра тако видну улогу као у маневарској одбрани. Овде се намеће потреба за што бржом евакуацијом у установе корпуса и

армије, пошто трупне ветеринарске установе, због карактера борбе, у већини случајева неће бити у стању да указују квалификовану помоћ у оном обиму у коме би иначе могле указати у другим видoвима борбе.

Пошто се евако-средствима ветеринарске службе неће моћи потпуно спровести евакуација рањених и болесних коња, то је потребно да ветеринарски руководиоци благовремено извештавају своје команде о броју људства и количинама транспортних средстава који су им потребни за обезбеђење евако-службе. Команде могу обезбедити ветеринарску службу „повратним транспортом“ или додељивањем потребног броја људства и транспортних средстава одговарајућим ветеринарским установама, ако их имају, или ће бити принуђене да траже помоћ од више команде. Јасно је да евако-служба неће моћи у потпуности правилно да функционише све дотле док ветеринарска служба не буде имала своја евако-средства и јединице, тј. док евако-служба не буде потпуно самостална. Све дотле, евако-служба долазиће до тешких ситуација у току борбе, што ће се одражавати не само на покретљивост јединица, већ и на успех лечења рањених и болесних коња.

Евако-служба се може организовати на принципу етапног система, тј. постепено од нижих ка вишим етапама, или на принципу „евакуације по назначењу“ (коју постојећа РВС не назива евако, али је помиње) која се састоји у евакуацији рањених и болесних коња из трупних ветеринарских установа — у којима им је указана прва квалификована стручна помоћ — непосредно у ону установу, у којој ће с обзиром на тежину и карактер обољења или повреде добити квалификовану специјализовану помоћ и где ће моћи остати на дужем лечењу. Тако, на пример, теже рањени или болесни коњи могли би директно ићи из пуковске ветеринарске амбуланте (ПВА) у корпусну (КВВ), па чак и у армиску ветеринарску болницу (АВВ) заобилазећи дивизијску (ДВВ), односно корпусну ветеринарску болницу (КВВ). Разуме се да је у оваквим случајевима дужи пут евакуације и да је због тога потребно да се пацијенти пре упућивања подвргну квалификованој интервенцији и да се претходно спроведе правилна стручна тријажа, коју уствари може спровести само стручно лице, а не и ветеринарски помоћник.

Санитетска тактика форсира систем евакуације „по назначењу“, зато што је дао врло добре резултате у санитетској служби у току Другог светског рата, јер он највише одговара савременим схватањима обраде рана. Пошто санитетска служба Немачке армије није правилно спровела службу евакуације у току Другог светског рата било је успорено благовремено указивање специјализоване помоћи до те мере да је та служба у току прве године успела да врати у строј свега 40% рањеника, док је у неким другим армијама тај проценат био већи и достигао 70%. То је свакако настало због постојања многоетапног система у санитету Немачке армије, пошто такав систем у пракси продужава рокове лечења и смањује ефикасност блавременог пружања специјализоване хируршке помоћи.

Док први систем више одговара постојећој организацији ветеринарске службе, други више одговара медицинским поставкама. Идеално би било када би се увек могао применити овај други систем, али он првенствено тражи добро организовану евако-службу која би стално располагала довољним количинама транспортних средстава и потребним евако-јединицама, а то није случај код ветеринарске службе. Но, и поред многих тешкоћа на које ће се наилазити, ипак треба тежити да се овај систем евакуације што више примењује. У том циљу, ветеринарски руководиоци треба упорно да настоје да искористе сва могућа средства за транспорт, ангажујући што више своје команде. Код овог система евакуације највише може да помогне повратни транспорт, као и евентуално створене „резерве“ које претстављају неразвијене ветеринарске установе.

Из предњег јасно произилази да у плану ветеринарског обезбеђења у припремном периоду треба поклонити највећу пажњу правилној организацији евако-службе и према претпостављеном развоју тога одбране извршити прорачуне о броју случајева за евакуацију као и транспортну способност ветеринарске службе, да би се на основу тога могла тражити помоћ од претпостављене команде.

И поред најдетаљније израђеног плана ветеринарског обезбеђења у припремном периоду, у фази извођења маневарске одбране неизбежно ће се дешавати извесна отступања од тог плана. Зато је у овој фази неопходно да ветеринарске установе буду способне не само за што брже развијање, односно савијање, и за брзо пребацивање на следеће, унапред предвиђено место развијања, већ и да спроводе најнужније лечење и појачану евакуацију коња у више установе.

У циљу ублажавања негативних последица које ће неизбежно настати услед удаљавања ветеринарских установа од борбених линија, по моме мишљењу, било би најбоље да се у току борбе организују привремене ветеринарске прихватнице и да се благовремено убацују унапред припремљене резерве ветеринарског кадра и евако-средстава. Ове прихватнице могле би се формирати у трупном рејону из састава ДВБ и КВБ нарочито у периоду предислокације трупних установа. Оне би прихватиле рањене и болесне коње у рејону раније локације сталних установа и даље их евакуисале на њихово ново место развијања. Осим тога, у циљу олакшања спровођења евакуације, те прихватнице могле би се формирати и на правцима на којима се очекује већи прилив рањених коња. Исто тако, може се указати потреба за формирањем такве прихватнице и на месту на којем бранилац врши противнапад или противудар. С обзиром на постојећу организацију ДВБ и КВБ, за формирање прихватница могао би се одвојити врло мали број људства и средстава, и то већим делом помоћног особља — болничара и војника, тако да се за ту сврху могу употребити још само људство и средства ветеринарских установа оних јединица које у датом моменту нису ангажоване (артиљериске и друге јединице ојачања).

Други важан моменат рада ветеринарске службе у току извођења маневарске одбране претставља убацивање унапред припремљених „резерви“ у циљу појачања оних установа које ће у току борбе бити јако оптерећене већим приливом рањених коња.

Опсег делатности ветеринарских установа у маневарској одбрани (у првом реду трупних, па делом и КВБ) не зависи толико од медицинских индикација, колико од стања на фронту, тј. од тактичких и оперативних услова. Основни задатак трупне ветеринарске службе у маневарској одбрани, по мом мишљењу, неће бити лечење, већ евакуација рањених и болесних коња, тако да ће се терапеутски рад тих установа сводити на минимум. Лечење у пуном смислу речи спроводиће се у КВБ и АВБ, као и у ОВБ. Да би биле што покретљивије, трупне ветеринарске установе треба да врше евакуацију не само оних рањених или болесних коња којима је потребна специјализована помоћ или лечење дуже од 15 дана, већ и оне који би успоравали њихово брзо пребацивање са једног места на друго. А пошто покретљивост ветеринарских установа омета како теже оболела или рањена стока, тако и већи прилив стоке која је лакше оболела или повређена, треба настојати да се те установе сувише не пренатрпају у току борбе и да се не попуњавају до пуног капацитета. Из предњег произилази да ће се из трупних установа, а делом и из КВБ понекад евакуисати и они коњи који би иначе у операцијама другог вида борбе остајали у њима на лечењу.

Из напред наведених разлога требало би да ветеринарске установе у току маневарске одбране што је могуће више спроводе систем евакуације „по назначењу“, да свој терапеутски рад ограничавају на указивање прве квалификоване помоћи и да се остало лечење спроводи у КВБ и АВБ. Иако треба тежити да се евакуација спроводи што је могуће брже, ипак то не би смело ићи на уштрб оних медицинских мера које свака од тих установа мора указивати без обзира на ситуацију (заустављање крварења, спречавање секундарне инфекције, примарна обрада рана, давање профилактичких серума, предузимање потребних мера код шока, вођење одређене документације, и др.).

Најважнији, а истовремено и најтежи задатак у току извођења маневарске одбране јесте спровођење евако-службе јер она, с једне стране, треба да компензира негативне последице које могу настати смањењем терапеутске делатности у трупним ветеринарским установама због убрзане евакуације у дубље ешелониране ветеринарске установе, а са друге стране да их растерећује ради омогућавања њиховог брзог маневра.

За правилно спровођење евако-службе пука, дивизије, корпуса и армије потребно је да се претходно добро организује служба везе између претпостављених и потчињених, пошто се без ње не може замислити успешно спровођење евакуације нарочито у условима извођења маневарске одбране. Поред тога, у трупним ветеринарским установама по правилу не би требало чекати на формирање партија рањених и болесних коња за евакуацију, већ користити

све могућности за њихово сукцесивно евакуисање. Приликом предислоцирања ветеринарских установа уназад не би требало вршити посебну евакуацију оних коња којима је евакуација индицирана, већ их водити собом и тек по доласку у ново место развијања спровести њихову даљу евакуацију.

Снабдевање ветеринарским материјалом у маневарској одбрани треба начелно вршити на тај начин што би се потребан материјал остављао на предвиђено ново место ветеринарске установе, тј. иза следећег одбранбеног положаја или линије. Међутим, снабдевање оних јединица које су предвиђене за борбу у непријатељској позadini, или за извршење противнапада — ако нису биле снабдевене одговарајућом количином материјала у припремном периоду — треба вршити и у току борбе.

Снабдевање трупних ветеринарских установа ветеринарским материјалом не претставља неки већи проблем, пошто оне у току борбе неће вршити веће терапеутске захвате.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА — СЕРИЈА КЛАСИКА

Шлифен: **КАНА**

Изашла је из штампе „Кана“ од Шлифена, као V књига серије класика. Књига је штампана латиницом на 310 страна, са 79 скица у посебном прилогу. Цена књизи је 400 динара.

Аутор овог дела, генералфелдмаршал фон Шлифен, дугогодишњи начелник немачког Главног генералштаба пре Првог светског рата, обрадио је битку за окружење и уништење типа Кане на основу критичке анализе низа примера из Наполеонових и Молткеових ратова. Ова студија, која је корисно служила не само немачким генералима, већ и многим осталим војсковођама за планирање и извођење операција за окружење и уништење непријатеља, и данас је значајна и актуелна.

Пуковник ДУШАН БРСТИНА

МЕСТО И УЛОГА НАЧЕЛНИКА ШТАБА И НАЧЕЛНИКА II ОТСЕКА ЗА ВРЕМЕ БОРБЕ

У часопису „Војно дело”, бр. 2, 6, 7, 8 и 11 за 1953 годину, кроз чланке и „одзиве читалаца” покренуто је питање места и улоге начелника штаба и начелника II отсека (одељења) за време борбе. Осим тога, по том питању се наилази на различита, па и супротна тумачења и у свакидашњој пракси и у раду штабова на скоро свима вежбама, командно-штабним ратним играма и маневрима. За то би, по мом мишљењу, било корисно да се у вези са тим покрене и питање места осталих начелника родова и служби за време борбе, нарочито у вишим штабовима, јер од тога зависи како ће се решавати питање организације везе, тим пре што би се свака промена или неодређеност у том погледу негативно одржавала баш на ту организацију. Треба имати у виду и непрецизност садашњих наших правила у том погледу, изузев донекле „Службу везе”, према којој се на основу расподеле канала веза између појединих елемената командовања може закључити да се за начелника штаба и остале родове и службе потребне везе предвиђају и постављају са командног места, а не са командантске осматрачнице.

Да бих изнео своје мишљење, биће од користи да најпре подвучем основне разлике у схватањима другова који су о томе већ писали. Тако, на пример, генерал Урошевић у „Војном делу”, бр. 6 за 1953 годину износи да је место начелника штаба на командном месту, а не на командантској осматрачници, да командант командује са осматрачнице (што је по мом мишљењу спорно), да преко начелника штаба (који се налази на КМ) добија детаљна обавештења о ситуацији на делу фронта који се не може осматрати и да преко њега издаје потчињенима заповести, наређења и директиве. Истина, он даје могућност доласка начелника штаба на КО, али нарочито подвлачи да је основа његовог рада на КМ. Супротно овоме, генерал Танасковић у свом одзиву („Војно дело”, бр. 7) тврди да место начелника штаба није на командном месту, већ са командантом на осматрачници, да начелник штаба неће решавати оне задатке које му генерал Урошевић даје на командном месту, и да ће командант потребне податке о ситуацији на фронту добијати непосредно од потчињених јединица, са којима је у директној вези, а не обилазним путем преко начелника штаба на командном месту. Ако би се усвојило његово гледиште да начелник штаба дође на КО, онда би се систем веза обавезно морао

подесити према тим новим задацима командантске осматрачнице. Другим речима, систем веза мора се прилагођавати потребама командовања, јер се ниуком случају не би смела оставити ранија расподела канала веза, а да се на КО сместио већи број старешина. Колико је захтев за долазак начелника штаба на КО оправдан са гледишта командовања уопште, а тиме и са гледишта организације веза, видеће се из каснијег излагања.

Пуковник Бакић, у свом чланку („Војно дело“, бр. 2) не прецизира место начелника II отсека (одељења), већ га поставља или на КМ или на КО, зависно од конкретне ситуације и услова рада штаба, док потпуковник Валић у свом одзиву („Војно дело“, бр. 8) не само што поставља начелника II отсека (одељења) на КО, већ изричито захтева да он непрекидно треба да прати команданта јединице, без обзира где се командант налазио и кретао, јер сматра да ће само на тај начин бити у току догађаја и команданту давати потребне податке. Пошто је уочио проблем одржавања везе начелника II отсека са својим помоћником на командном месту и потчињеним јединицама, он покушава и да га реши. Међутим, његово се решење, по моме мишљењу, не може прихватити због тога што за то не би имало техничких могућности, што то не дозвољава садашња расподела канала веза по линији КМ и КО и, најзад, зато што то није потребно ако се његов захтев дубље размотри са тактичке стране.

Имајући у виду ова супротна гледишта и чињеницу да се скоро на свима командно-штабним ратним играма, вежбама, па и на маневрима, на командантској осматрачници поред команданта налазе не само начелник штаба и начелник II отсека (одељења), већ и начелник артиљерије (који има своја средства и канале веза), начелник инжињерије, начелник веза, па и помоћник за позадину (на овогодишњим маневрима код једне дивизије „Плавих“), и да сви наведени начелници родова упорно тврде да им је место на командантској осматрачници, одакле им треба обезбедити везу са претпостављеним, потчињеним јединицама и њиховим органима који су остали на командном месту, онда се поставља питање: да ли би тада били искоришћени канали веза који се према одредби „Службе веза“ за све те старешине постављају и одржавају са командног места и да ли баш таквом расподелом канала веза није донекле одређено и место где, поред осталих, треба да се налази и већина наведених старешина у току вођења борбе?

Према одредбама „Службе веза“, за везу командних места дивизије или корпуса са командним местима претпостављених и потчињених јединица, у зависности од расположивих снага и средстава, организују се најмање 2—3 канала радиовезе, 1—2 канала телефонске, 1 канал телеграфске везе и обично 1 канал помоћу курирских средстава, а ако се налазе на правцу главног удара или на тежишту одбране, онда број ових канала може бити и већи. У исто време, по линији командантских осматрачница организоваће се само један канал радиовезе и, ако то земљиште и размештај осматрачница дозвољавају, још један канал телефонске везе. У већини случајева, теле-

фонска веза са КО ће се организовати само са једном или две потчињене јединице, а веза између КО и КМ са једним до два телефонска, једним радио и једним курирским каналом. Поред наведених канала, који се организују по чисто командној линији, може постојати још извештајни број канала за потребе артиљерије и осталих родова и служби, који се већином подижу по линији КМ. До оваквог распореда канала веза, који је условљен расположивим снагама и средствима, дошло се на основу искуства и примене у већини одбранбених и нападних операција у Другом светском рату.

Према наведеној расподели и односу канала веза који се организују по линији КМ и КО могло би се доћи до закључка да је место наведених старешина на командном месту, а не на командантској осматрачници. Истина, ово није пресудан чинилац, јер је и командант дужан да приликом доношења своје одлуке води рачуна о могућности везе и да јој у складу са тиме и поставља задатке. То значи да командант треба да постави задатак органима веза да се са КО повећа и број канала веза ако предвиђа да ће се са њиме на њој налазити начелник штаба и већи број старешина. Међутим, досадашња искуства са вежби и маневара говоре супротно, јер су многе старешине, без обзира што је за њихове потребе била постављена веза са КМ, одлазиле на КО, тако да су се уствари унапред лишавале могућности одржавања добре и сигурне везе. Тако, на пример, на маневрима који су одржани 1949 године, жичне, радио и курирске везе у корпусу, који је нападао биле су организоване по правилу, тако да су са командантске осматрачнице биле успостављене једноканалне, а са командног места вишеканалне везе. Од почетка арт. припреме па све до пробоја тактичке дубине непријатеља на командантској осматрачници су се, поред команданта корпуса, налазили начелник штаба, начелник II одељења, начелник артиљерије (имао је своја средства за везу са непосредно потчињеним јединицама, док је за везу са начелницима артиљерије дивизија користила општевојну везу), начелник инжињерије, начелник веза и претставници тенкова и авијације. Све ове старешине, док су се налазиле на КО, захтевале су телефонску и радиовезу како са КМ, тако и са потчињеним јединицама. Они су у овом периоду са КО могли користити само ону једноканалну, радио и телефонску везу која је била организована за потребе команданта јединице (изузев претставника авијације који је користио своја радиосредства). Слично овоме рађено је и у једном корпусу „Дрвених“ на командно-штабној вежби коју је 1950 године организовала и изводила Виша војна академија у рејону села Бањани у Мачви, као и на вежбама у рејону Крагујевца. На прошлогодишњем септембарском маневру код једне дивизије „Плавих“ поновио се исти случај као и на маневру 1949 године. Док је командантска осматрачница дивизије била повезана са командантском осматрачницом корпуса, осматрачницама пукова и командним местом дивизије телефонском везом само у једном каналу, дотле је са командног места била организована вишеканална телефонска веза са свима наведеним јединицама. Распоред радиовеза био је супротан распореду телефонских канала. На коман-

дантској осматрачници било је 8 (без станица руководства), а на командном месту само 3 радиостанице и 1 радиопријемник. Овакав распоред радиосредстава био је условљен зато што су на командантску осматрачницу дошле многе старешине којима је место на КМ.

И овде су се на командантској осматрачници налазили: начелник штаба, начелник II отсека, начелник инжењерије, начелник артиљерије, начелник веза, па чак и помоћник за позадину са радиостаницом, помоћу које је одржавао везу по радиоправцу са другим делом штаба и дивизиском базом. Начелник II отсека имао је радиовезу са својим потчињеним органима у радио мрежи, а по радиоправцу са својим помоћником на КМ. Помоћник начелника II отсека такође је имао везу у радиомрежи начелника II отсека. Начелник артиљерије имао је радиоправца од КМ до КО и радиомрежу са потчињеним јединицама. Начелник инжењерије је са командантске осматрачнице првог дана користио само жичну везу и прилично оптеретио једини постојећи канал, тако да је због тешког добијања везе другог дана дошао до закључка да је и њему потребна радиовеза са инжењерским батаљоном и од њега одузео једну радиостаницу да би успоставио радиоправца. Из овога се види да је сваки род имао своју радиовезу, коју је одржавао са командантске осматрачнице, а да у исто време у радиомрежама командовања и садејства, које су радиле са командног места, скоро није ни било радиосаобраћаја. То се види из тога што је другог дана борбе до 10 часова у свим мрежама које су радиле са КМ било предано свега 3, а примљено 8 депеша. Због овакве организације веза и гомилања старешина осматрачница је била претворена у командно место са огромним радиосредствима која се нису могла маскирати, јер су скоро све станице биле постављене на моторним возилима, а старешине нису могле користити све канале (телефонске, телеграфске и курирске). С друге стране, канали веза по линији КМ нису били искоришћени, а извештаји и наређења који су ишли преко КМ много су каснили, тако да су већином били неупотребљиви. Тако је, например, помоћник начелника II отсека у 10.30 часова обрађивао податке о ситуацији на фронту које је његов начелник имао на командантској осматрачници већ у 8 часова. Помоћник начелника II отсека упорно је тврдио да су му ти подаци корисни, да мора имати везу са свима јединицама да би и он добијао податке, обрадио их и доставио начелнику отсека на КО, без обзира што их је начелник отсека већ раније добио, јер су ови подаци сада, наводно потпунији и боље обрађени.

На овакве случајеве, да већина старешина тежи да се налази уз команданта на осматрачници, што је по мом мишљењу неправилно, наилазимо и на другим вежбама и командно-штабним играма, само што се тамо наведене тешкоће око коришћења постављених канала веза не осећају у оној мери као на маневрима.

Услед нерешености овог питања органи веза у пракси наилазе на прилично велике тешкоће, због чега се неки канали веза недовољно или скоро никако не користе, да би се, с друге стране, они са командантске осматрачнице превише оптерећивали, што се негативно

одражава и на квалитет и на стабилност веза. Овде треба подвући да служба веза може решавати разне варијанте организације веза; она може повећати број канала по линији командантских осматрачница на рачун канала веза постављених са командних места, али се при томе постављају следећа питања:

— да ли простор командантске осматрачнице (с обзиром на услове којима треба да одговара) дозвољава да се на њу смести толики број руководиоца и толика средства везе са послугом;

— да ли се сва та средства, а нарочито радиостанице јаче снаге, које су постављене на моторна возила, и поред највеће маскирне дисциплине, могу сместити а да не открију командантску осматрачницу;

— да ли средства везе и људство, због близине предњег краја, неће бити јаче изложени дејству непријатеља него на командном месту, и

— да ли ће старешине које су дошле на КО имати тако повољне услове за рад и коришћење расположивих података као на командном месту?

На основу наведених примера са маневара, као и искустава са разних мирнодопских вежби, а нарочито искустава наше Армије (Прва армија је на Сремском фронту за потребе команданта армије на командантској осматрачници имала само 1 радиостаницу и 1 телефонску централу, док је слично било и у Другој армији за време дејства јужно од Саве у завршним операцијама за ослобођење земље и у 29 дивизији у Сарајевској операцији), може се негативно одговорити на прва три питања, јер се свуда показало да је било врло ризикантно гомилати снаге и средства на осматрачницу, пошто ју је непријатељ врло брзо откривао и уништавао средства везе па и људство које се на њој налазило. На основу ратних искустава, а нарочито из оних операција у којима су масовно употребљаване артиљерија, авијација и тенкови, може се закључити да је на осматрачници, и поред свих предузетих фортификациских мера, био онемогућен миран рад штаба, изузев осматрања бојишта. За дискусију је само питање да ли ће командантска осматрачница у нашим условима и на већем делу нашег земљишта, нарочито у маневарској одбрани, имати ону улогу која јој је давана у неким операцијама у прошлом рату. Уколико би се усвојила поставка генерала Танасковића, тј. да начелник штаба напусти командно место и дође на командантску осматрачницу, онда би на њу морали доћи и неки начелници родова и служби. У складу са тим морале би се изменити и одговарајуће правилске одредбе „Службе веза“ и „Ратне службе штабова“, зато што садашњи канали веза са командантске осматрачнице ниуком случају не могу задовољити потребе свих оних који би на њу дошли. Поред тога, командант јединице не би могао са садашњим каналима веза са своје осматрачнице да добија све потребне податке директно од свих јединица, нити овима да издаје директиве и наређења зато што све јединице нису директно везане за њега (тј. са КО).

Потпуковник Валић у свом члнку („Војно дело“, бр. 8 за 1953) између осталог каже: „Из разлога који ће касније бити изнесени видеће се да ће рад обавештајног официра бити најефикаснији ако он у току борбе буде уз команданта, ма где се овај налази, а у исто време повезан са својим отсеком и одељењем.“ И даље: „Да би могао да реферирше команданту на КО, или тамо где се он налази, обавештајни официр мора бити упознат са посебним подацима са којима је упознат његов отсек, а то значи да мора бити повезан са својим отсеком (одељењем), а тако исто и отсек (одељење) са подацима које прими КО.“ Из наведеног излази да би се само за потребе II отсека између КО и КМ морао имати најмање један канал телефонске и радиовезе, што је непотребно, јер се потребе II отсека могу задовољити постојећим каналима веза које служе за командовање и садејство. Његов предлог за решење проблема веза који гласи: „На крају сваког разговора са једним од елемената његовог борбеног поретка или било ког органа, командант (на пример дивизије) би требало да задржи везу и преда слушалицу обавештајном официру¹⁾ да прими податке о непријатељу, или да пренесе наређење о извиђању. Командант потчињене јединице (пука) учиниће то исто, пошто је његов обавештајни официр, такође на КО“, по моме мишљењу ово се не може прихватити, зато што се то не може остварити помоћу једног јединог канала везе који постоји до КО пукова и што би се командант јединице уствари претворио у телефонисту свога начелника II отсека (одељења). Он даље каже: „Телефон обавештајног отсека (дивизије) на КМ укључен је у телефонску везу на КМ преко које одржава везу са начелником II отсека на КО. Пошто ће се за том везом често осећати велика потреба, неопходно је да централа стално извештава обавештајни отсек кад год је линија слободна и да га на његов захтев са обавештајним официром повезује на КО.“ Међутим, ако бисмо се ставили у улогу телефонисте на телефонској централни, који у једном већем штабу треба да послужује најмање 20 до 30 абонената, одмах бисмо дошли до закључка да он никад неће имати времена да обавештава II отсек да ли је телефонска линија између КМ и КО слободна (а она скоро никада неће бити слободна). Ни његов предлог: „Такође би се могло обезбедити да обавештајни отсек на командном месту истовремено дође до података које обавештајни официр прими на КО, ако би централа, по дозволи команданта, а на захтев обавештајног официра, укључила обавештајни отсек да би слушао. На тај начин, избегло би се преоптерећивање везе, а добило би се у времену“, често се не може остварити, поготово не за време вођења борбе, тим пре што по истој линији треба да обављају разговоре и остали начелници родова и служби.

Из изложеног излази да су неки штабови и појединци у данашњим мирнодопским условима дали командантској осматрачници и неке задатке који јој не припадају према постојећим правилима, и командантску осматрачницу донекле претворили у командно место,

¹⁾ Курзив је мој. — Д. Б.

што у рату неће бити случај. Данас су многи штабови и руководиоци склони да командантској осматрачници дају исту улогу за све штабове и у свим условима и видовима борбе, икако је очигледно да постоје знатне разлике између осматрачница нижих и виших команданата. Док ће командант пука, на пример, с обзиром на близину непријатеља, ширину фронта и прегледност терена, бити више времена везан за командантску осматрачницу, докле ће то команданту дивизије бити потребно у мањој, а команданту корпуса у још мањој мери. Поред тога, мислим да ће код нас КО имати мању улогу од оне која јој је давана у току прошлог рата у операцијама на Источном фронту, прво, зато што ће се она у већини случајева налазити на таквом земљишту одакле ће се због слабе прегледности моћи осматрати врло мали део фронта, друго, што ће код нас ширина фронта често бити већа од оне коју прописују наша садашња правила и, треће, што код нас веће јединице, као корпус и армија (нарочито у маневарској одбрани и одбрани на широком фронту), често неће ни имати специјално уређену КО, већ ће се командант армије, са својом групом и средствима везе налазити на КО неког корпуса или дивизије, или ће у својој одлуци дати само неколико тачака на које ће за случај потребе изаћи са својом групом. Овако решење већ смо имали на неколико задатака и ратних игара код неких штабова.

Неоспорно је да се покренути проблем мора решити да би се избегло ма какво лутање појединих органа од КМ до КО. Поред тога што се слажем са поставком генерала Урошевића и потпуковника Митровића да је место начелника штаба и осталих начелника родова и служби на командном месту, и да ће њихов одлазак на КО бити изузетан, и то само за кратко време, у ком случају није потребно у систему веза ништа мењати, желим да подвучем и следеће:

1) Командно место је елемент командовања, где штаб треба да делује као целина, да прикупља и обрађује податке добијене од претпостављеног штаба, суседа, потчињених јединица и обавештајно-извиђачких органа да би их обрађене доставио своје команданту (било на самом КМ или КО) ради доношења правилне одлуке. За преносење тих кратких закључака са КМ до КО неће бити потребе ни за каквим допунским везама поред оних које се нормално постављају.

2) Начелник штаба и остали начелници родова моћи ће да раде далеко мирније на КМ него на командантској осматрачници. Они ће са КМ моћи да користе све постављене канале веза. С друге стране средства везе биће размештена на већој дубини, тако да ће бити мање изложена уништењу него на КО, која се такође неће непотребно излагати демаскирању, због мањег броја старешина и средстава веза, чиме ће непрекидност и стабилност везе бити далеко већа.

3) Ко ће се налазити са командантом јединице на КО зависиће од величине штаба и конкретне ситуације. У сваком случају, са командантом треба да буде један оперативни официр и један официр везиста (не начелник веза), са оним средствима везе која ће омогућити сигурну везу са претпостављеним штабом, потчињеним јединицама и са командним местом.

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

JOŠ NEŠTO O POUKAMA IZ RATA U KOREJI

U jednom od vodećih francuskih vojnih časopisa, u martu i aprilu 1953, major Mišle je razmatrao iskustva iz rata u Koreji i tom prilikom istakao da su se operacije na tome ratištu naročito odlikovale:

— neravnim zemljištem, gde jedine komunikacije (upotrebljive za motorna vozila) predstavljaju putevi po dolinama, dok se prolazima i stazama po grebenima mogu koristiti samo pešadijske kolone;

— fanatičnim neprijateljem, sa dobrim starešinskim kadrom, koji ima skoro neograničene mogućnosti da popunjava svoje gubitke u ljudstvu i da mobilise pomoćnu radnu snagu, ali koji je slabiji u artiljeriji, tenkovima i vazduhoplovstvu.

Neprekidni front. — Krajem 1950 godine pisao je neki oficir u jednom velikom večernjem listu da je rat u Koreji potvrdio zastarelost pojma o neprekidnom frontu. Međutim, samo nekoliko nedelja docnije protezao se neprekidni front od Žutog do Japanskog Mora, po jednoj liniji koja nije bila osetno menjana posle toga više od dve godine i koja je čak nedavno služila kao osnova za povlačenje demarkacione linije prilikom pregovora o primirju u Koreji. Major Mišle objašnjava razloge ove pojave.

U početku rata Amerikanci i njihovi saveznici ograničavali su se samo na zaprečavanje puteva po dolinama, posedajući dominantne položaje u njihovoj neposrednoj blizini. Oni su propustili da zapreče i brane prolaze na nešto većoj visini po planinama, kao i staze po grebenima. Protivnik je iskoristio ove prolaze i staze da bi zaobišao i izolirao zapreke na glavnim putevima po dolinama. Kinezi i Severnokorejci su imali, pre svega, mogućnosti da podrobno izvide celokupni raspored snaga Ujedinjene komande, da razapnu zasede i postave »vatrene prepreke« na njihovim pravcima za snabdevanje, da pripreme napad na komandna mesta i slabo čuvane vozne parkove, kao i da se povežu sa gerilcima. Zbog toga su Amerikanci, uprkos nepoželjnosti »položaja na grebenu«, morali, hteli ne hteli, da se priviknu na njih. Ujedno su se odlučili da u cilju smanjenja gubitaka pretrčavaju svaku, pa i najmanju, dolinu koju je neprijatelj svojim budnim osmatranjem i jakom vatrom činio skoro neprolaznom za pešadijske kolone, patrole i pojedince.

Nema nikakvog razloga da i u Evropi isti faktori ne izazovu slične postupke, s tom razlikom što će broj tenkoprolaznih pravaca biti neuporedivo veći nego u Koreji i što će se protivpešadijski zastor osmatranja i vatre morati udvostručiti PT zastorom gde god to teren bude zahtevao. Prilikom mnogih povlačenja u toku Drugog svetskog rata, snage obeju zaraćenih strana mogle su da razrede svoj front i svedu ga samo na jedan zastor osmatranja.

Isto tako, oni koji su učestvovali u operacijama gonjenja sa velikom nadmoćnošću u oklopnim jedinicama i vazduhoplovstvu, mogli su da prihvate privremeni rizik sa nezaštićenim bokovima svojih kolona za gonjenje. Mali su izgledi da bi u početku jednog eventualnog rata u Evropi naišli na slične slučajeve. Neprekidni front pojavio se ponovo ne kao posupak zastarele taktike, stvar »sentimentalne naklonosti« od strane vojnika koji nisu dovoljno razmišljali o događajima iz maja 1940 godine, već kao nužda koju je još od 1914 nametnula snaga i pokretljivost oružja savremenog rata. Pukovnik Šampo podvlači da bi izvesni stratezi, umesto što se upuštaju u razne iluzije, učinili bolje da usmere svoje diskusije na rešenje problema o što ekonomičnijem načinu držanja fronta.

Snaga odbrane. — Kako su Amerikanci rešili u Koreji problem ekonomične odbrane fronta? Rešili su ga na klasičan način koji su sproveli njihovi

komandanti, naročito general Ridžvej, a kojim je povraćen puni značaj *vatrene moći*. Napadač je vršio podilaženje otkriven i izložen svima projektilima, počev od kuršuma, parčadi granata itd. Trebalo je da mu se suprotstavi što dublja i što gušća vatrena zavesa, koju bi stvorili kako pešadija i artiljerija, tako i vazduhoplovstvo i pogodno postavljena oklopna sredstva. Takvi vatreni baraži ne zahtevaju neku naročito brojnu snagu, čak ni mnogo mitraljeza i topova, već samo dosta municije, dobro osmatranje i otvaranje vatre u pravi čas. Razumljivo je da ti baraži zahtevaju takođe i dobro izabrane položaje. Položaji izabrani na zemljištu koje dominira nad kakvom širokom i otkrivenom dolinom, koju usto preseca duboka reka, predstavljaju skoro ideal. Bilo bi skoro izlišno spominjati da bi poljska fortifikacija znatno pojačala njihovu vrednost da jednog trenutka Amerikanci nisu, izgleda, zaboravili na nju. Posle ponovnog davanja značaja vatri, primena *skrivenene poljske fortifikacije* predstavlja najvažnije taktičko iskustvo iz korejskih operacija.

U pogledu Evrope bilo bi zgodno vratiti se na neke od ovih pouka iz Koreje. Ako bi se proučavanju problema odbrane prišlo sa željom da se stvari procenjuju na osnovu zdravog rasuđivanja, da se za diskusiju ne uzimaju elementi koji se skoro redovno pojavljuju u svima standardnim proračunima, već probojnost zrna, praktična brzina gađanja, oštrina čovečijeg vida, oseljivost njegove kože i granice naprezanja njegovog nervnog sistema, tada bi se povratio značaj izvesnih zdravih pojmova koji se ponekad, izgleda, gube iz vida, kao što su:

— poverenje u vatrene baraže, koje treba organizovati ispred položaja koji se brani, a ne pozadi;

— priznanje da dubina odbranbenog rasporeda, posmatrana sama za sebe, nema velikog značaja i da je ona opravdana u granicama koje dozvoljavaju da se napadač što duže vremena zadrži pod najubistvenijom vatrom svih vatrene oruđa;

— poverenje u »dobre položaje«, koje mnogi od vojnih pisaca ne mogu da spomenu bez izvesnog ironičnog prizvuka otkako su 1870 godine generali taj izraz zloupotrebili;

— težnja ka što efikasnijoj primeni objekata poljske fortifikacije, koji su laki za izradu, maskiranje i prenos; taktička upotreba oklopnih sredstava na »vatrene položajima«, koja ostaju skrivena do momenta upotrebe; korišćenje prenosnih turela ili »čeličnih rakova« koje su Nemci tako mnogo koristili pri kraju rata; orijentacija naučno-istraživačkog rada ka usavršavanju telekomandi za automatska oružja i PT bacače plamena, itd.

Vazduhoplovstvo, ključ pobeđe. — Očigledno je da se posle ratova koji se uspešno završe ispituju uzroci neuspeha neprijateljske odbrane. Bilo kakve da su vrednosti odbranbenih frontova, savremena tehnika mora omogućiti da ubrzo nad njima trijumfuju proboj ili okruženja. Iz razloga uglavnom političkih, Amerikanci odustaju zasada od toga da prikažu kakav bi bio otprilike njihov postupak u slučaju eventualnog trećeg rata.

Na kraju članka, pisac, pukovnik Šampo, dolazi do sledećeg zaključka:

Vrlo je verovatno da bi Amerikanci, kao i 1944, pribegli dugotrajnom tučenju neprijatelja teškom artiljerijom, »pokretnim baražima«, bombama velikog kalibra i neprekidnom uznemiravanju pozadine taktičkom avijacijom, dok bi strategijska avijacija bez prestanka bombardovala neprijateljske zone snabdevanja i proizvodnje. Konačno, ogromna nadmoćnost u avijaciji bila bi apsolutan uslov njihovog uspeha. Oni bi rizikovali da ga dobiju posle duela sa neprijateljskom avijacijom, u kome bi se suprotstavile jedna drugoj vazdušne snage skoro dve polovine sveta.

To bi, besumnje, bio ishod poziciskog rata na Evropskom frontu. I pored očiglednih neuspeha američkog taktičkog vazduhoplovstva na Korejskom frontu, — njegove relativne nemoći da zadrži T-34 i da spreči snabdevanje hranom, koje je izvedeno noću i na ljudskim leđima, bezuspešnog dejstva njegovih lakih bombi i raketa protiv bunkera, želje ispoljene kod pešaka da se pre odreknu njegove taktičke podrške nego da se liše za desetak minuta artiljerijske pomoći, — ne treba zaboraviti da u totalnom ratu nadmoćnije vazduhoplovstvo odlučuje pobeđu, i da je glavna uloga kopnenih i pomorskih snaga da dobiju u vremenu i prostoru koji su potrebni za njegov potpuni razvoj.

(*Revue militaire d'information*, 10—25 avgust 1953)

IZ INOSTRANIH ARMIJA

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

ISPORUKA MUNICIJE ZA ZEMLJE ATLANTSKOG PAKTA

Na osnovu američkog programa isporuka po sistemu *off-shore*, Velika Britanija je zaključila ugovor o proizvodnji municije za zemlje NATO-a, u iznosu od 12.200.000 dolara. Po tome programu oružane snage SAD zaključuju ugovore za nabavku oružja i druge opreme u zemljama Atlantskog pakta, koji će biti upotrebljeni za odbranu tih zemalja. Ovo ima za cilj da potpomogne privredu Zapadne Evrope i da poveća njen produkcionni kapacitet.

U toku prošle budžetske godine, sa Velikom Britanijom su zaključeni ugovori raznih kategorija, čiji ukupni iznos dostiže sumu od 387 miliona dolara.

(*Military Review*, novembar 1953)

ORGANIZACIJA SEVEROATLANTSKOG PAKTA I EVROPSKE KOMUNIKACIJE

Od 700.000.000 funti sterlinga za finansiranje zajedničkog infrastrukturnog programa, 90.000.000 funti sterlinga je određeno za poboljšanje komunikacija u državama članicama Severoatlantskog pakta. U okviru ovog programa danas se radi na 225 komunikacionih projekata, od kojih su 75%, predviđenih za Veliku Britaniju i Centralnu Evropu, trebali da budu dovršeni do kraja 1953 godine. Ostali projekti biće dovršeni u toku 1954. U severnim oblastima, do kraja 1953 trebala je da bude dovršena polovina programa, dok će se ostatak privesti kraju u toku 1954 i 1955 godine. U Grčkoj i Turskoj, gde je rad otpočeo tek 1953 godine (pošto su ove zemlje tek 1952 pristupile Organizaciji Severoatlantskog pakta), smatra se da će se projekti realizovati i dovršiti u toku 1954 i 1955 godine. Prema ovom programu Organizacije Severoatlantskog pakta treba da se pojačaju postojeće komunikacije pomoću: 1) više od 6.400 km kopnenih veza, 2) više od 6.000 km radio prenosnih veza i 3) 1.200 km podmorskih kablova. U većini slučajeva ovi su projekti u nepotpunoj vezi sa postojećim civilnim komunikacijama. Pored njihovog bitnog vojnog značaja, oni će pojačati mirnodopske komunikacije. Tako, kada program bude ispunjen, države članice Organizacije Severoatlantskog pakta imajuće solidno popravljene komunikacije, koje će se pružati od Severne Norveške do Turske. Kao što je slučaj sa izgradnjom aerodroma, program za razvoj komunikacija počeo je 1949 na osnovu preporuka Organizacije Zapadne Unije koja je bila uspostavljena Briselskim paktom.

(*Britanska informativna služba*, 14 novembar 1953)

NAFTOVODI KROZ TERITORIJE DRŽAVA — ČLANICA NATO-a

Da bi se savladalo sadašnje neefikasno snabdevanje gorivom mlaznih aviona, treba da se kroz države-članice Severoatlantskog pakta, kroz najkraće vreme polože novi naftovodi u ukupnoj dužini od 1.287 km — za raspodelu goriva za aerodrome NATO-a u Evropi. Ovu vest je nedavno saopštio u Parizu Louel Viker, pomoćnik generalnog sekretara za proizvodnju i strategiju NATO-a.

Po ovom planu treba da se podigne veliki sistem naftovoda koji će vezivati Francusku, Belgiju, Holandiju, Zapadnu Nemačku i, pomoću čitavog niza manjih naftovoda, Norvešku, Dansku, Italiju, Grčku i Tursku. Za ovaj poduhvat poručeno je 100.000 tona čeličnih cevi.

Zemljište na kome će naftovodi biti postavljeni staviće na raspoloženje države kroz koje će oni prolaziti i one će voditi računa o njihovoj bezbednosti. Zasad još nisu objavljeni predračuni o tome koliko će naftovodi koštati, ali će troškovi biti podeljeni među državama-članicama — kao deo *infrastrukturnog* programa.

Kada naftovodi budu dovršeni, imaće kapacitet od 20.000 kubnih metara dnevno i, mada su prvenstveno predviđeni za zadovoljenje potreba goriva mlaznih aviona, oni će u slučaju potrebe biti iskorišćeni i za druge vrste goriva.

(*Britanska informativna služba*, 14 septembar 1953)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

DA LI ĆE SE SAD OPREDELITI ZA NOVO ORUŽJE?

Načelnik Generalštaba Armije SAD, general Ridžvej, izjavio je krajem oktobra 1953, pred slušaocima jedne vojne škole, da Sjedinjene Države ne smeju rizikovati svoju bezbednost ma kakvom preuranjenom orijentacijom na nova i neispitana oružja.

Načelnici američkih generalštabova došli su do zaključka da bar još za iduću godinu ne mogu dati preporuke za definitivni izbor između opšteg opredeljenja za atomska oruđa, atomsku taktiku i strategiju, i sadašnjeg programa forsiranja paralelnog razvoja kako novog, tako i konvencionalnog naoružanja.

Ove bi činjenice trebale da pomognu ispravljanje pogrešnog i preterano uprošćenog uverenja da bi samo ako sile iz Vašingtona, ili možda u OUN, o tome odluče, Amerika mogla da pređe isključivo na atomsko naoružanje, da pošalje najveći deo vojnika svojim kućama i uštedi milijarde dolara.

Razlozi za nemogućnost brze i lake preorijentacije su mnogobrojni. Pre svega, problem se ne sastoji samo u izboru između atomske bombe i interkontinentalnih bombardera s jedne, i kopnene vojske i mornarice, s druge strane. Sposobnost izvršenja atomskog bombardovanja svakako predstavlja jako preventivno sredstvo, ali, s obzirom da njegove moralne posledice nisu poznate, niko ne može biti siguran u to da bi sadašnje bombardovanje bilo dovoljno odlučujuće za postizanje pobeđe u ratu svetskih razmera.

Dalje, izbor bi obuhvatao opredeljenje za taktička atomska oruđa — nasuprot konvencionalnim, ili dirigovane projektele — nasuprot avionima i topovima. Međutim, tačno stanje razvoja ovih novih sredstava, naravno, predstavlja tajnu. U svakom slučaju, nema dokaza da je taj razvoj dostigao tačku bilo projektovanja, bilo proizvodnje, koja bi dozvolila opštu zamenu starog oružja za novo.

Najzad, postoje potencijalne vojne situacije u kojima upotreba poznatog atomskog oružja ne bi bila taktički odlučujuća, dok bi bila isuviše rasipna (kao u Koreji), a mogla bi da bude i katastrofalna. Ko je taj koji bi rizikovao otpočinjanje svetskog atomskog rata, ako bi se agresija mogla sprečiti i lokalizovati pomoću konvencionalnog oružja?

Jasno shvatanje razlike između upotrebe taktičkog atomskog oružja i uništavanja čitavih gradova moglo bi da potisne atomsku i hidrogensku bombu u stranu i da ih svede na one uloge koje sada imaju bojni otrovi i sredstva za biološki rat.

U međuvremenu se postavlja pitanje da li američka privreda može da podnese teret oba naoružanja — i starog i novog? Nacionalno udruženje za planiranje (u SAD) smatra da može.

I pored želje Amerikanaca da na naoružanje i poreze ne utroše nijedan dolar više no što je to potrebno, pomenuti troškovi su neizbežni i ne predstavljaju ničiji kapric. Sa zvanične strane se u SAD tvrdi da naoružanje treba da bazira »na jasnim vojnim i političkim strategiskim potrebama — u svetlosti međunarodne situacije«.

(*The Christian Science Monitor*, 27 oktobar 1953)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

NOVI BRITANSKI LAKI PROTIVPODMORNIČKI AVION

Fabrika aviona *Short brothers and Harland* izdala je saopštenje da je njen novi laki protivpodmornički avion izvršio svoj prvi let sa aerodroma u Belfastu. Avion je dobio naziv *Sea Mew* (morski galeb) i, kako tvrde proizvođači, namenjen je odbrani pomorskih komunikacija i predviđen za nosače aviona oružanih snaga Severoatlantskog pakta. Avion je snabdeven turbomotorom tipa »Mamba«, koji je izrađen u fabrici *Armstrong Siddeley*, a velika mu je prednost u tome što je

izrada prilično jednostavna i jeftina. Britanska mornarica poručila je veliki broj ovih aviona. Avion *Sea Mew* ima posadu od 2 člana. Činjenica da je avion konstruisan sa uglavljenim točkovima smanjuje i uprošćava proizvodnju, a to je omogućeno time što se od njega ne traži velika brzina. Avion može da se podigne u vazduh sa vrlo malog prostora, što znači da može da operiše u tesnoj saradnji sa konvojima u cilju napada na neprijateljske podmornice, čim se one budu primetile. Održavanje ovog protivpodmorničkog aviona vrlo je jeftino. Operacije sa lakih

nosača koji prate konvoje, ili čak i sa većih trgovačkih brodova koji su snabdeveni malom pistom za uzletanje, omogućile bi pomorskom oficiru koji prati konvoj da ga iz vazduha zaštiti čim neprijateljska podmornica bude primećena. Najzad, avion može da operiše i sa kratkih obalskih privremenih aerodroma.

(*Britanska informativna služba*, 5 septembar 1953)

SMANJENJE JAČINE ZVUKA AVIONSKIH MOTORA

Britanski konstruktori avionskih motora, u saradnji sa univerzitetskim i drugim ustanovama, rade na tome da smanje jačinu zvuka avionskih motora. Dosašnji rezultati pokazuju da bi se u budućnosti jačina zvuka mogla umanjiti pomoću prigušivača i zato što su neki od novih mlaznih motora, sami po sebi, manje zvučni. Proučavaju se takođe i drugi raketni i mlazni motori.

Zasada osoblje ustanova na aerodromima primenjuje specijalne zaštitne zidove, a iza motora se stavljaju prigušivači da bi se zvuk prilikom isprobavanja avionskih motora na zemlji što više smanjio.

Na mlazne motore će se takođe staviti prigušivači, da bi se smanjila znatna jačina zvuka usled velike brzine ispuštanja mlaza.

(*Military Review*, decembar 1953)

KRATKE VESTI IZ AUSTRALIJE

Australiski raketni poligon

Zavesa koja je pokrivala obezbeđenje usavršavanja tajnog oružja bila je nešto malo otkrivena, kada je nedavno predstavnicima štampe bilo omogućeno da bace pogled na raketni poligon *Woomera*, koji služi za opite sa oruđima za dejstvo na velikim daljinama.

Tom prilikom prikazan je let *Jindivik Mk-1*, mlaznog aviona bez pilota, dužine oko 6 m, kontrolisanog pomoću radija i namenjenog za gonjenje i uništavanje napadačkih aviona, čak iako oni imaju nadzvučnu brzinu. Izbacivanje aviona bilo je vertikalno.

Jindivik je mali, lak i veoma brz avion, koji se podiže, manevruje i spušta pomoću upravljanja sa daljine.

On se baca duž jedne piste pomoću trole koja se otkacinje, a spušta se na pokretno postolje. Gradi se od jevtinog materijala.

Bacanje aviona u vertikalnom smislu imalo je za cilj ispitivanje praktičnosti podizanja aviona sa kratkih rampi i sa malim ubrzanjem, a obuhvatalo je i opite u skoro vertikalnom penjanju. U sadašnjem stadijumu avion pretstavlja opitni eksperiment, ali on ima za cilj da dovede do aviona kojim će se upravljati pomoću živog pilota.

Odranbena baza

Australiska vlada priprema plan za izgradnju moderne pomorske i vazduhoplovne baze u Darvinu, koja će sa onima kod Manusa biti spojena sa ranijim glavnim odbranbenim uporištem za severni deo zemlje.

Pored svog strategiskog značaja vojne baze u ratno doba, Darvin se nalazi i sasvim blizu oblasti bogatih uranijumom, koje će pretstavljati prvoklasan cilj za neprijateljsko dejstvo.

Atomska pomoć

SAD i Velika Britanija su preko Udružene agencije za razvoj, Komisije za atomsku energiju, dale avans od 2¼ miliona dolara za unapređenje i razvoj oblasti Ram Džangl, bogate *uranijumom*, u Australiji.

Da bi se ta oblast što pre dovela u mogućnost otpočinjanja proizvodnje, Agencija je spremna da odobri isti toliki kredit i za sledeću budžetsku godinu. Očekuje se da će posle ove budžetske godine prodaja uranijuma finansirati dalji razvoj i usavršavanje, te će pomenuti avansi biti pokriveni iz te prodaje. Postoji nada da će prve isporuke uranijumovog oksida iz Ram Džangla uslediti kroz godinu dana.

(*Military Review*, oktobar, novembar i decembar 1953)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

UNUTRAŠNJA ODRANA FRANCUSKE TERITORIJE

Francuski časopis za rezervne oficire doneo je nedavno pod gornjim naslovom članak poznatog vojnog pisca Adolfa Nikola. To se ime ne pojavljuje sada prvi put u našem časopisu. U prošlom broju dali smo prikaz njegovog članka o problemu vojne i civilne odbrane Francuske. Ovoga puta iznosimo u izvodu njegovo gledište po pitanju unutrašnje odbrane francuske teritorije.

Dekret od 29 septembra 1950, koji se odnosi na organizaciju odbrane francuske teritorije, doneo je jedan nov izraz koji je sada, mada je dekret još uvek na snazi, zamenjen svuda u zvaničnim tekstovima izrazom *unutrašnja odbrana teritorije*. Ovim su dekretom bile predviđene potrebne mere u cilju osiguranja komunikacija; zatim mere za borbu protiv spoljnih elemenata — spuštenih padobranima, iskrcanih morskim putem ili infiltriranih; i najзад, mere za suprotstavljanje svakom pokušaju sabotaže i za održavanje reda.

Kao što se iz gornjeg vidi, nije se radilo o nekim novim, dosada nepoznatim problemima, već — s obzirom na razvoj savremenog ratovanja u toku dva svetska rata, kao i na osnovu pouka iz nedavnog rata u Koreji i sadašnjeg u Indokini — o jednom novom pojmu: *totalnog rata bez ikakvih ograničenja*. Znači, rata koji se istovremeno odvija na svim frontovima, na kopnu, moru i u vazduhu, u svim oblicima koje danas omogućuju savremeni razvoj tehnike i dosadanja naučna otkrića, a koji se čak proteže do oblasti psihološkog vođenja rata. Prema tome, u konkretno nacionalnom okviru, radi se o pronalaženju osnova za stva-

ranje odgovarajuće organizacije u cilju odbrane zemlje, kao i o traganju za novim sredstvima i metodima koji odgovaraju novostvorenoj situaciji.

Dekret iz 1950, mada je u početku prilično uzbudio javno mnjenje, imao je zasluga utoliko što je u svom II odeljku predvideo *organizaciju komandovanja odbranom teritorije*. Stvarajući ovim dekretom, na nacionalnom planu, položaj generalnog inspektora odbrane celokupne teritorije metropole, imenujući komandanta odbrane na slučaj rata (oficira iz armije potčinjenog ministru narodne odbrane), i određujući ovom poslednjem jednog pomoćnika (ustvari inspektora vazdušne odbrane teritorije), želelo se da se odgovornom rukovodiocu odbrane teritorije omogući da pristupi detaljnoj analizi celog problema, dosta komplikovanog usled specifičnog položaja Francuske u odnosu na međunarodnu situaciju. Formiranje *odbranbenih zona* i podređenost komandanata vojnih, pomorskih i vazdušnih područja, u pogledu svih zadataka odbrane, oficiru — generalnom inspektoratu zone u vreme mira, odnosno komandantu zone u doba rata, trebalo je da, pored neophodne decentralizacije, olakšaju procenu specijalnih potreba i sredstava čiji se izvori nalaze na licu mesta. Najzad, za teritoriju cele države, za svaku odbranbenu zonu, za svaku oblast i za svaki okrug, stvoren je po jedan mešoviti glavni štab (civilni i vojni), kako bi se i na taj način osigurala stalna veza između civilnih i vojnih vlasti.

To je bila, svakako, samo skica organizacije, ali ipak dovoljna za početak korisnog proučavanja složenih problema koji su se na osnovu nje postavljali. Trebalo je, ustvari, jasno odrediti odgovornost svakoga, koordinirati napore na međusavezničkom i nacionalnom planu, posebno u slučaju Francuske, glavne pozadine Evropskog ratišta, a, možda, i dela samog glavnog ratišta. Prilikom podele zadataka trebalo je osigurati odgovarajuća sredstva, vodeći računa o ograničenim izvorima nacije, kao i o prednostima koje se daju odbranbenim snagama međusavezničke zajednice. Značaj unutrašnje odbrane teritorije Francuske, kao i obim zadataka koji ona treba sa uspehom da izvrši, mogu biti donekle potcenzjeni u nedovoljno obavještenoj francuskoj javnosti, odnosno zemlji još uvek pretrpanoj svakovrsnim teškoćama posle dva uzastopna rata. Diskusije su bile neizbežne, naročito po pitanjima odbranbenih snaga teritorije, po pitanju formiranja teritorijalne garde koja bi se regrutovala na licu mesta, kao i o, uvek spornoj, vojničkoj vrednosti takvih jedinica.

Međutim, iskustva iz prošlosti i pouke iz ratova u Indokini i Koreji trebalo je da odrede specifično vojni karakter snaga koje bi bile sposobne da se suprotstave izvanredno kvalitetnim komandosima, pa čak i čitavim jedinicama prevezenim vazdušnim putem. Potrebno je odmah odrediti, na osnovu dosada poznatih uputstava, ne čekajući na pretstojeće izmene ili dopune dekreta od 1950, ciljeve, sredstva i metode unutrašnje odbrane teritorije. Razne vežbe koje su održane na sektoru unutrašnje odbrane Francuske u toku 1953, već su mnogo povoljnije ocenjene. Sada je svakome jasno da odbrana zemlje na frontu i unutrašnja odbrana teritorije predstavljaju samo nerazdvojive delove celokupne nacionalne odbrane.

Unutrašnju odbranu teritorije treba zamisliti kao pokrivač koji se prostire istovremeno nad celom nacionalnom teritorijom. Pojam pokrivača nameće se, u suštini, i na planu međusavezničkih snaga, kako bi se izbegla mogućnost eventualnog proboja ili otsecanja savezničkog istaknutog položaja od strane neprijatelja. Taj pojam, dalje, uslovljava razumnou upotrebu snaga držanih u rezervi (sve do najviših jedinica). U savremenom ratu ne može ni biti drukčije, pošto je neprijatelj svuda, vidljiv i nevidljiv, u vidu regularnih ili neregularnih trupa. Umesto da se pojavi na dosada, uglavnom, poznat način, on se može iznenada pojaviti sa svih pravaca trodimenzionalnog prostora; umesto da se pojavi u vidu regularnih jedinica, koje se lako raspoznaju, on se može infiltrirati pomoću skoro neprimetnih elemenata na svakoj tački teritorije, izmešan među civilnim stanovništvom, u čijoj sredini može dobiti čak i pomoć, odnosno naći sebi saveznike. Iz tih razloga potrebno je preduzeti sledeće mere:

1) obezbediti zaštitu izvođenja mobilizacije, kao i zaštitu glavnih vojnih postrojenja;

2) osigurati zaštitu državnih organa za upravu i komandovanje, kao i svih vrsta komunikacija i izvršiti zaštitu elemenata neophodnih za proizvodnju i život stanovništva; i

3) najzad, omogućiti snagama koje se bore da mogu produžiti borbu pod svim mogućim okolnostima i po celoj dubini nacionalne teritorije.

Ovi zadaci odgovaraju pojmu odbrane metropole; oni obuhvataju sve forme koje podrazumeva nacionalna odbrana. Međutim, oni ne predstavljaju nešto novo za armiju; nov je samo način njihovog izvršenja. Ovi zadaci daleko prevazilaze sam pojam održavanja reda, mada taj pojam zahteva u pogodnom momentu kombinovano dejstvo vojnih snaga sa snagama državne bezbednosti, sadejstvo koje se sprovodi još u doba mira.

Zadaci unutrašnje odbrane zahtevaju i odgovarajuća sredstva. U doba rata u obzir dolaze samo vojne jedinice koje su stalno pod oružjem i koje su strogo disciplinovane. Dok se izvršenje zadataka bezbednosti, naročito što se tiče prikupljanja obaveštenja, svodi uglavnom na miliciju i specijalizovane civilne službe, dotle samo pružanje otpora na licu mesta, potrebna organizacija na terenu i razne ofanzivne protivradnje od strane pokretnih jedinica zahtevaju pešadijske bataljone slične onima za borbu, kao i pokretne grupacije formirane u specijalne jedinice.

Aktivna vojna služba ograničena je u doba mira na potrebe zajedničke međusavezničke odbrane. Zato mirnodopska unutrašnja odbrana leži uglavnom na jedinicama republikanske garde, pored republikanskih jedinica bezbednosti, stavljenih pod nadležnost ministra unutrašnjih poslova. Organizacija nacionalne armije treba da omoguću da se, u slučaju potrebe, mogu brzo staviti pod oružje dobro opremljene jedinice rezervista, koje bi se u pogledu obučenosti i izvežbanosti imale meriti sa aktivnim jedinicama. Od toga zavisi dobro izvršenje zadataka unutrašnje odbrane, naročito za vreme mobilizacije. Prema tome, ove jedinice unutrašnje odbrane treba da postoje još od ranije i da imaju stvarno polustalni karakter, što opet zahteva njihovo redovno vežbanje u okviru njihovih ratnih formacija.

Da bi se obezbedila efikasna unutrašnja odbrana, ne postavlja se pitanje da li treba čuvati sve; potrebno je ograničiti se samo na jako važne tačke. Preterano rasturanje sredstava bilo bi jedan od uzroka slabosti odbrane. Pokretljivošću i ofanzivnim duhom, čak i statičkih elemenata, treba obezbediti brzinu akcije. To su ciljevi kojima treba da teže sve vojne jedinice. Kod približno istog naoružanja pojedinih jedinica, kako aktivnih tako i rezervnih, razlika sme da postoji samo u pogledu opreme koja je data pojedinim specijalizovanim jedinicama. Tome je doprinelo nedavno uprošćavanje obuke kako kod aktivnih tako i kod rezervnih formacija. A ovo jedinstvo obuke priprema elemente unutrašnje odbrane za njihov eventualni brzi ulazak u sklad ostalih operacija.

Tokom 1953 godine održane su mnogobrojne vežbe iz domena unutrašnje odbrane Francuske. Početkom te godine održane su mnoge od njih čak u toku istog meseca i to skoro u svima krajevima Francuske (ne računajući Severnu Afriku), od Bretanje do Rajne, od severoistoka do jugozapada, od Centralne do Južne Francuske, podrazumevajući tu i oblast Pariza.

One su se odvijale u približno realnoj situaciji koja se, vodeći računa o karakteristikama totalnog rata, nije ograničavala samo na vojničku sredinu, već se, svuda pridavala naročita važnost ne samo stalnoj i prisnoj vezi između civilnih i vojnih vlasti, nego i neposrednom kontaktu sa istaknutim javnim službama. U njima su se proučavali relativno ograničeni problemi, postavljeni sa svom potrebnom preciznošću; pratio se tok vežbi u obimu okruga, oblasti ili zone, već prema tome gde su se iste izvodile, ne gubeći nikada iz vida celinu zadataka unutrašnje odbrane, uz stalnu brigu da se skрати vreme potrebno za intervenciju pojedinih jedinica u različitim situacijama: čas pre proglašenja opsadnog stanja, dok traje još vlast civilnog lica, čas posle proglašenja istog, kada vlast preuzima vojno lice, čas opet u momentu kada nastupa opsadno stanje. Ove vežbe su imale, uglavnom, za cilj:

- formiranje mešovitih glavnih štabova i njihovo funkcionisanje;
- zaštitu osetljivih tačaka od napada padobranaca i pokušaja sabotaze;

- stavljanje pod oružje (mobilizaciju) i upotrebu rezervnih jedinica; intervenciju odreda milicije, gardiskih odreda i zaštitnih bataljona i
- međusobnu vezu između unutrašnje i teritorijalne PA odbrane.

Neke su vežbe imale specijalne zadatke kao: odbranu područja jedne luke, odbranu jedne utvrđene pomorske zone, odbranu pozadine jedne armije, korišćenje (upotrebu) sredstava za vezu. Sve ove vežbe trebale su da pokažu brzinu stavljanja pod oružje jedinica teritorijalne unutrašnje odbrane, da istaknu i ukažu na nedostatke njihove organizacije, njihove mobilizacije i obuke, da omoguće proučavanje potrebnih izmena koje treba sprovesti kod postojećih sredstava, odnosno da pomognu pri pronalaženju novih sredstava. Tako se, posle izvesnog razmišljanja i potrebne analize, uloga teritorijalne unutrašnje odbrane prikazuje ne kao sporedna služba prilikom odbrane zemlje (radi održavanja reda, za iznenadne i slučajne akcije), već kao neophodni vid odbrane zemlje, odnosno dopunski vid u pogledu odbrane međusavezničke zajednice, bez koje ova ne bi mogla pravilno i potpuno funkcionisati. Važno je, dakle, da zemlja, a naročito rezervni kadrovi, budu u ovo čvrsto ubeđeni, kako bi primili na sebe napor koji se zahteva od njih, a bez koga bi sve ostale žrtve koje se prilažu na bojnopolju mogle biti beskorisne.

Na kraju članka pisac podvlači da se, prateći pojedine oblasti, njihove potrebe i njihova sredstva, dolazi do ubeđenja da bi se na službu u jedinice teritorijalne unutrašnje odbrane mogli pozvati rezervisti različitog doba starosti. U svakom slučaju biće potrebno da ljudi i kadrovi sačuvaju svoju fizičku sposobnost, kao i sposobnost za komandovanje, kroz redovno i potpuno vežbanje u njihovim odgovarajućim jedinicama. Ne bi se smelo više dopustiti da se služba u jedinicama unutrašnje odbrane smatra kao privilegija najstarijih godišta rezervnih oficira i da je mlađe generacije, ne interesujući se za nju, olako prepuštaju u nadležnost starijih.

Proučavanje teritorijalne unutrašnje odbrane u Francuskoj pokazuje da se više ne radi o velikoj ili maloj borbi, o aktivnoj ili rezervnoj armiji, već o jednoj jedinstvenoj borbi, jednoj jedinstvenoj armiji čije su jedinice postale, više nego ikada ranije, garancija za postizanje pobeđe.

(*L'officier de réserve*, novembar 1953)

OVIH DANA IZLAZI
IZ ŠTAMPE KNJIGA

PODGORIČKI SREZ U TRINAESTOJULSKOM USTANKU

OD GENERAL-MAJORA
VOJA TODOROVIĆA

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Fridrih Avgust fon Meč: ISTORIJA 22. NEMAČKE PEŠADISKE DIVIZIJE

U brošuri pod gornjim naslovom¹⁾ izneta je istorija 22. nemačke pešadiske divizije. Na prvoj strani ove brošure izdavači ističu da je njen glavni cilj, kao i ranije izdatih sličnih knjiga, pored ostalog, »da kao dokument sačuva vernu i pravu sliku savremenog uništavajućeg rata«.

Pošto se u XIII odeljku ove brošure »Borba sa grčkim partizanima i Bugarskom armijom« ne govori ništa o Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije, koja je u to vreme stvarno i jedino dala otpor 22. nemačkoj pešadiskoj diviziji i ovu borbom prisilila da napusti Vardarsku Makedoniju, to nas pobuđuje da brošuru na ovom mestu prikažemo. Jer, ispuštanjem ove činjenice i istine, istorija se od strane pojedinaca može danas-sutra i nehotice iskriviti. Ne ulazimo u to iz kojih je pobuda autor učinio gornji propust. Ali se teško može pretpostaviti da on, koji je izvesno vreme bio komandant jednog artiljerijskog divizionu u 22. pešadiskoj diviziji, nije znao protiv koga se njegova jedinica borila kod Strumice, Kočana, Štipa, Titovog Velesa i u Skoplju.

Pisac u prvih dvanaest poglavlja iznosi upotrebu 22. pešadiske divizije od mobilizacije, 16 avgusta 1939 godine, pa dalje na raznim evropskim bojištima Drugog svetskog rata. Za vreme rata u Poljskoj, 1939, divizija je bila u sastavu posade »Zapadnog bedema«. Fortifikacioni objekti nisu u celini bili dovršeni, te je mesno stanovništvo bezobzirno preseljavano u unutrašnjost Nemačke. U to vreme su se sve nemačke jedinice vežbale u vazдушnom desantu, jedan pešadiski puk prebačen je vazдушnim putem u Poljsku.

U toku operacija u Holandiji, 1940, divizija je upotrebljena za vazdušni desant

protiv gradova i aerodroma Haga i Rotterdam. Tom prilikom iznenađenje nije bilo zastupljeno, pošto su Holandanci očekivali napad i zbog toga su iskrcani delovi pretrpeli velike gubitke i to: 42% oficira i 28% podoficira i vojnika. Interesantna je činjenica da je divizija, posle kapitulacije Holandije i Francuske, upućena u Anvers i učestvovala u vežbama za invaziju Engleske.

Početkom februara 1941 glavnina divizije prikupljena je u okolini Beča i jedan njen deo prebačen je vazдушnim putem u Rumuniju, u cilju osiguranja naftonosnih polja oko Ploestijsa. Zatim, u planu operacija protiv Jugoslavije, ti delovi su bili predviđeni kao mogući vazdušni desant radi brzog zauzimanja Skoplja.

U prvoj godini rata protiv SSSR-a, divizija je upotrebljena u Južnoj Ukrajini. Pisac iznosi borbe u toku prelaza preko reke Pruta i na »Staljinovoj liniji« — u zahvatu r. Dnjestra. Divizija je učestvovala u uništenju sovjetskih snaga kod Umana i gonjenju do r. Dnjepra. Pisac se žali na kvalitet puteva u Ukrajini, koji su bez donjeg stroja i sa kojih se leti prašina vidi i na 10 km otstojanja, a posle kiše, teški vozovi propadaju u blato do samih osovina. Za sve to vreme Sovjeti su raspolagali vazдушnom nadmoćnošću i efikasno su tukli nemačke kolone. Operacije, u toku proboja 1941 na Krimu, bile su otežane kišom, maglom i teškoćama dotura životnih i borbenih potreba. Radi toga, artiljerijska municija i zimska oprema nisu bile dovoljne, te u vezi s tim dolazi do zastoja operacija kod Kerča i Sevastopolja. Moral Nemaca je opao, bilo je begunaca, a komandant divizije, general Sponek, smenjen je zbog neuspeha i kažnjen zatvorom. Divizija je 1942 učestvovala u zauzimanju Sevastopolja, koji je bio otsudno branjen u svakom pojedinom bunkeru. Bilo je slučajeva da su se sovjetski zarobljenici, sprovedeni od lako ranjenih Nemaca, pobunili, ove razoružali, prikupili rasuto oružje i dalje

¹⁾ Friedrich — August v. Metzsch: Die Geschichte der 22. Infanterie-Division (Serija: Die Deutschen Divisionen 1939—1945), izd. Verlag Hans-Henning Podzun, Kiel, 1952.

se borili u pozadini. U napadu su Nemci upotreбили stotinu baterija na divizijskom napadnom otku, tj. jedan top na 5 m fronta, ne računajući jurišne pešadijske topove. U toku tih borbi bilo je vrlo velikih gubitaka u ljudstvu. Od početka rata protiv SSSR-a, pa do Sevastopolja — 30 juna 1942, 22 nemačka divizija imala je 4.500 mrtvih; njeni pešadiski pukovi bili su desetkovani, što se vidi iz činjenice da je u to vreme stanje njenog 47 pešadiskog puka bilo: 17 oficira, 50 podoficira i 372 vojnika. Zbog toga je 20 jula 1942 divizija prebačena u Grčku na odmor i popunu.

Po dolasku u Grčku, divizija je (bez 47 pešadiskog puka i 2 artiljeriskog divizion) upućena kao posada na ostrvo Krit, gde je smenila 168 pešadiski puk, koji je sa 1. pešadiskim pukom i artiljeriskim divizionom 22 pešadiskog puka vazdušnim putem prebačen u Severnu Afriku. Radi prikrivanja gubitaka na Kritu, docnije je od predravelih vojnika formiran novi 47 pešadiski puk i 2 divizion 22 artiljeriskog puka. U toku dvogodišnjeg boravka na ostrvu bilo je raznih teškoća koje su se ispoljavale uglavnom u tropskim kišama, koje su uništavale radove na poljskom utvrđivanju; dalje, snabdevanje je bilo nesigurno zbog dejstva neprijateljske avijacije i podmornica; najzad, služba i život bili su vrlo monotoni. Na istočnom delu Krita, nalazila se kao posada italijanska pešadiska divizija »Sijena«, koja je po kapitulaciji Italije, 1943, u miru razoružana, dok je njen komandant napustio ostrvo britanskom podmornicom. Istovremeno su razoružane i italijanske posade na ostrvima Kosu, Kalimnosu, Lerosu i Samosu, gde je već bilo i Britanaca — u manjem broju. 1944 godine na Kritu su se pojavili partizani, usled čega su nastale nemačke represalije zbog kojih su generali Miler i Brauner u Grčkoj osuđeni na smrt kao ratni zločinci. Kolika je bila nesigurnost najbolje se vidi iz činjenice da je 17 aprila 1944 komandant divizije, general Krejpe, na putu u svoj stan, zarobljen od strane britanskih komandosa i podmornicom prebačen u Aleksandriju. Sredinom avgusta 1944, divizija je vazdušnim putem vraćena u Grčku i upućena na osiguranje komunikacija na pravcu: Solun — Đevđelija — Titov Veles — Skoplje — Raška.

*

Sa ovim se završava izlaganje pisca o periodu do dolaska 22. divizije u Jugo-

slaviju. U XIII odeljku brošure, koji govori o borbama od Đevđelije do Prištine, iznosi se da su iste bile uglavnom vodene protiv bugarske vojske, a ponekad i protiv mesnih partizana. Pošto to nikako ne odgovara istoriskim činjenicama, to na osnovi podataka iz knjige »Pregled NOR u Makedoniji 1941/44 godine«, izd. Vojnoistoriskog instituta JNA, 1950 g., kao i onih dobijenih od general-potpukovnika Mihaila Apostolskog, koji je u to vreme bio komandant Glavnog štaba Makedonije, to smatramo za potrebno da iznesemo sledeće:

Pisac navodi da je 22 divizija došla na prostoriju Valandovo — Dojran u drugoj polovini septembra 1944 i da je odmah izvesnim delovima bila upotrebljena u borbama oko Strumice, a docnije i na Bregalničkom i Krivorečkom pravcu, gde je zamenila delove 11 vazdušnodesantne divizije. Glavnina je operisala u dolini r. Vardara. U to vreme je u Vardarskoj Makedoniji vojna situacija bila sledeća:

Bugarska 5 armija (14, 15, 17 i 29 pešadiska divizija), koja je do tog vremena vršila okupaciju naše Makedonije, bila je u prvoj polovini septembra 1944 razoružana od strane NOVJ i Nemaca i to po sledećem:

14 pešadiskoj diviziji Nemci su oduzeli teško naoružanje u oblasti Kumanova, a pošto je odbila da se bori protiv naci-fašista, bila je potpuno razoružana od strane jedinica NOVJ, do 12 septembra — u blizini Krive Palanke.

15 pešadiskoj diviziji Nemci su 9 septembra razoružali glavninu pešadije, u oblasti Bitolja, dok je deo pešadije i artiljerije u Prilepu prišao NOVJ i ostao u Vardarskoj Makedoniji do 25 septembra, kada je otišao u Bugarsku.

17 pešadiska divizija (bez 48 pešadiskog puka), pošto je odbila da priđe NOVJ, bila je u borbi protiv 4. makedonske brigade razbijena u oblasti pl. Plačkovice i povukla se u Bugarsku. Njen 48 pešadiski puk, koji je bio u dolini r. Strumice, prividno je prišao NOVJ, ali kada je trebalo da učestvuje u napadu protiv Nemaca u Strumici, povukao se u visinu Novog Sela, na jugoslovensko-bugarskoj granici.

29 pešadiska divizija je 8 septembra napustila Vranje, napala 12 makedonsku brigadu i probila se u oblast Kumanova, gde je 9 septembra bila razbijena i razoružana od strane Nemaca. Razoružane Bugare prihvatili su Kratovski i Krivopala-

nački odred NOVJ i, pošto su odbili da sarađuju, upućeni su u Bugarsku.

Po razoružanju 5 bugarske armije u Vardarskoj Makedoniji, ostale su izvesne nemačke snage pod komandom generala Šajerlena, u cilju osiguranja izvlačenja nemačkih snaga iz Grčke.

Raspored NOVJ u Vardarskoj Makedoniji, 15 septembra 1944, bio je sledeći:

41 i 49 divizija čvrsto su držale mesta: Prilep, Kruševo, Kavadarce, Negotin i Gradsko. Time je veza između Đevđelije i Titovog Velesa, kao i između Bitolja i Titovog Velesa, bila presečena.

48 divizija držala je Brod i Kičevo, s tim što je veza između Struge i Skoplja bila presečena.

50 divizija držala je Kočane, Carevo Selo, Berovo, Pehčevo i dejtvovala u dolini r. Strumice.

42 divizija bila je prikupljena na liniji Titov Veles — Skoplje (oba mesta držali su Nemci). Železnička pruga je bila onespособljena, ali saobraćaj prugom nije bio prekinut.

U vezi opšteg nemačkog plana za izvlačenje jedinica grupe armija »E« iz Grčke, sredinom septembra 1944 došla je u Vardarskoj Makedoniju, tj. Jugoslaviju, 11 nemačka vazdušnodesantna divizija. Ona je dobila zadatak da zatvori i zaštiti Bregalnički i Krivorečki pravac, u visini bugarsko-jugoslovenske granice, od mogućeg napada sa istoka. U izvršenju dobijenog zadatka pukovi ove divizije poseli su položaje u visini Berova, Carevog Sela i Krive Palanke. Prema iznetom rasporedu divizija NOVJ vidi se jasno da su jedinice 11 nemačke vazdušnodesantne divizije pri dolasku na određenu prostoriju, morale i mogle voditi borbu jedino sa NOVJ, a ne sa bugarskim jedinicama koje nisu ni postojale na toj prostoriji.

Septembra 1944 je u Bugarskoj formirana otečestveno-frontovska vojska i posle održanog sastanka između maršala Tita i delegata bugarske vlade, 5 oktobra, postignuta je saglasnost o vojničkoj saradnji u Vardarskoj Makedoniji — protiv nemačkog osvajača i okupatora. Rešeno je da Bugari sadejstvuju sa NOVJ, i to: sa 1. armijom (1, 2 i 11 pešadiska divizija) pravcem Čustendil — Kriva Palanka — Kumanovo i 4 armijom (5, 7 pešadiska divizija i 2 konjička brigada), dolinama reka Bregalnice i Strumice. Na osnovu toga je Glavni štab Makedonije odredio svojim jedinicama sledeće zadatke:

15 korpus (42 i Kumanovska divizija): da oslobodi gradove Prilep, Bitolj, Resan, Ohrid i Strugu;

16 korpus (41, 48 i 49 divizija): glavnim snagama da oslobodi Titov Veles i Skoplje, a delom snaga da dejtvuje zajedno sa 1. bugarskom armijom; i

Bregalničko-strumički korpus (50 i 51 divizija): da dejtvuje zajedno sa 4 bugarskom armijom.

Dejstvo bugarskih jedinica bilo je po sledećem:

— na Strumičkom pravcu, 7 bugarska pešadiska divizija počela je dejtvo 29 oktobra, a u to vreme je u oblasti Strumice dejtvovala samo 51 makedonska divizija. U sedmodnevnim borbama Bugari su bili zadržani na graničnom frontu, u visini Novog Sela, od strane jednog nemačkog bataljona. Za to vreme je 51. makedonska divizija stezala obruč oko Strumice i ovu oslobodila 5 novembra. To je dovelo do otpustanja nemačkog bataljona ispred 7 bugarske divizije do Radovišta, gde je 20 makedonska brigada razbila nemačka pojačanja upućena iz Štipa. Bugarska 7 divizija ušla je u oslobođenu Strumicu 6 novembra i dan docnije uputila je 14 i 15 pešadiski puk u Udovo i Valandovo, a 5 pešadiski puk u Radovište i Štip — u sastav 5 bugarske divizije. Time je dejtvo bugarskih snaga na Strumičkom pravcu bilo završeno.

Na Bregalničkom pravcu, 5 bugarska pešadiska divizija (bez 5 pešadiskog puka), prikupljena na granici, imala je zadatak da 8 oktobra pređe u napad i da do 12 oktobra, preko Kočana, izbije u visinu Štipa. Istovremeno, njen 5 pešadiski puk imao je da nastupa preko Berova i da sadejstvuje 7 bugarskoj diviziji na Strumičkom pravcu. U to vreme je 50 divizija NOVJ dejtvovala u pozadini. Nemaca. Bugari su prešli u napad tek 17 oktobra i sa 13 makedonskom brigadom. NOVJ oslobodili su Carevo Selo. Nemce, koji su se povlačili po Kalimanskom Polju, gonila je 19 makedonska brigada, dok je 14 makedonska brigada istovremeno napadala nemačka uporišta u okolini Kočana. Noću 21/22 oktobra 14 makedonska brigada je sama oslobodila Kočane, a 5 bugarska divizija zaustavila se u visini sela Sokolarci. Zbog toga su Nemci bili u mogućnosti da se zapadno od Kočana održe do 29 oktobra. Iz tih razloga je 50 divizija NOVJ (13, 14 i 19 brigada) 8 novembra sama oslobodila Štip.

Na Krivorečkom pravcu je 2 bugarska pešadiska divizija prešla 7 oktobra u napad i dan docnije sa 17 makedonskom brigadom oslobodila Krivu Palanku. 1. bugarska armija, uz pomoć Kumanovske divizije NOVJ, izbila je na Stracin tek 25 oktobra. Zbog bugarske neaktivnosti Nemci su uspjeli da obrazuju front na desnoj obali r. Pečinje i da se kasnije povuku u pravcu Skoplja. Kumanovo je oslobođeno tek 11 novembra — zajedničkim dejstvom 17 i 18 makedonske brigade i izvesnih bugarskih jedinica. Titov Veles je oslobođen 9 novembra 1944, od strane 42 divizije NOVJ.

Skoplje i komunikacije do Kačaničke Klisure branila je u to vreme 22 nemačka pešadiska divizija, u cilju opšteg izvlačenja na Kosmet.

Glavni štab Makedonije, radi oslobodeanja Skoplja, odredio je 42 i 50 diviziju, kao i 16 brigadu Kumanovske divizije. Napad na Skoplje otpočeo je 11 novembra i posle žestokih uličnih borbi, 12 i 13 novembra, otpor Nemaca je slomljen i mostovi na Vardaru su bili zauzeti. Nemci su istog dana vršili bezuspešan protivnapad da bi omogućili izvlačenje svojih delova koji su još davali otpor u gradu. Bugarska patrola od Kumanova stigla je 14 novembra, ali joj nije dato odobrenje da uđe u grad.

Iz svega napred iznetog proizlazi zaključak da su se jedinice 22. nemačke pešadiske divizije, prilikom povlačenja u graničnom pojasu Novo Selo — Pehčevo — Carevo Selo — Kriva Palanka, borile protiv NOVJ i delova bugarskih jedinica, a od te linije pa do Kačaničke Klisure, samo i jedino protiv jedinica NOVJ.

*

U XIV i XV odeljku brošure govori se o borbi Nemaca sa Titovim partizanima i navodi se da su napuštanjem položaja severno od Prištine prestale borbe sa bugarskom vojskom. Ustvari, na pravcu Niš — Podujevo — Priština u to vreme su dejstvovala izvesne tenkovske jedinice 1. bugarske armije — u tesnoj vezi sa snagama NOVJ. Dalje otpuštanje Nemaca izvođeno je planinskim drumom Raška — Sjenica — Prijepolje — Višegrad. U visini Prijepolja, 22 divizija je dobila zadatak da prodorom u pravcu Bijelog Polja omogućiti izvlačenja XXXI nemačkog brdskog armiskog korpusa iz Crne Gore. Pisac iznosi da je moral kod jedinica toga korpusa bio na niskom stepenu i da su njegovim moto-

rizovani delovi napuštali glavninu sa ciljem da što pre stignu u domovinu. Za četnike, koji su se povlačili sa tim korpusom, pisac doslovno kaže da su to bile »kralju verne bande Draže Mihailovića, koje su se na nemačkoj strani borile protiv Tita«.

Po prelasku Višegrada, januara 1945 divizija je dobila zadatak da se prikup na prostoriji Sokolac — Vlasenica, s tim da se po kraćem odmoru uputi u Zvornik gde će preduzeti odbranu oteka na r. Drini, od Drinjače pa do Save, a u tesnoj saradnji sa četnicima na pl. Majevici. Pisac naglašava da je to bio najteži zadatak koji je divizija ikada dobila od svog postanka. Prikupljanje na toj prostoriji izvršeno je pod neprestanom borbom sa partizanima — po snegu i temperaturi minus 30°. Zvornik je bio okružen od protivnika i pukovi 22. nemačke divizije morali su se probiti do njega i dalje danonoćno voditi borbu, bez veze sa pozadinom. Nestalo je najpre artiljeriske, a zatim i pešadiske municije i zbog takve situacije divizija se probila do Bjeljine, gde se popunila potrebama za život i borbu. Krajem marta 1945, u tesnoj vezi sa četnicima, ustašama, domobranima i XV kovačkim korpusom, pod borbom kod Brčkog, divizija je prešla r. Savu i ušla u sastav Sremskog fronta. Prilikom opisa borbi oko Đakova (12 i 13 aprila) pisac za jugoslovenske borce kaže: »Brzo obučeni i izvežbani, jurišali su kao fanatici protiv naših mitraljeza da bi oslobodili svoju domovinu«. Dalje se naglašava da je nemačka pešadija trpela teške gubitke od jugoslovenske artiljerije. Pomenuta nemačka divizija učestvovala je u borbama kod Pleternice Nove Kapele, Kutine i Križevaca, u čijim se opisima pominje Prva proleterska brigada koja je Nemcima još od ranije ostala u teškoj uspomeni. Divizija je kapitulirala 10 maja 1945, na prostoru Zabok — Celje, a većina njenih vojnika puštena je iz jugoslovenskog zarobljeništva u toku zime 1948/49 godine, s tim što su poslednji zarobljenici pušteni februara 1952. Pojedinci iz te divizije, zbog svojih ratnih zločina, bili su suđeni i osuđeni od strane jugoslovenskih sudova, na odgovarajuće kazne.

*

O samoj brošuri, u celini, moglo bi se reći da u njoj uglavnom prevladuje crta

starog nemačkog vojničkog duha: sve se svodi na dužnost i nastojanja da se što bolje izvrši dobijena zapovest i zadatak. U vezi toga iznose se žrtve i napori nemačkog vojnika, svakako sa izvesnom — određenom svrhom. Pritom ne treba zaboraviti da je knjiga namenjena i omladini. Međutim, nigde se nijednom rečju ne pominju materijalna razaranja i žrtve u životima u porobljenim zemljama, nastale naci-fašističkom agresijom. Ne pominje se ni opravdanost borbe porobljenih naroda, u čijim su zemljama u toku Drugog svetskog rata besnile naci-fašističke horde, a

u koje se svakako ubraja i 22 nemačka pešadijska divizija.

Za nas ova brošura ima samo toliko vrednosti što ona pretstavlja izvesno priznanje jednog od bivših protivnika da nije lako, nekažnjeno i bez žrtava prolazio našom zemljom. Što se tiče propusta u vezi neistinitih činjenica o kojima je napred bilo dosta reči, možda je pisac hteo Bugarskoj armiji da zahvali što nije dejstvovala odlučnije, jer da je to bio slučaj, 22 divizija verovatno ne bi imala prilike da vodi dalje borbe i daje žrtve u povlačenju od Skoplja do Slovenije.

S. K.

General Karpantje: PEŠADIJA I NJENA BORBA

»Pešadija i njena borba« — glasio je naslov teme predavanja koje je istaknuti francuski general i vojni teoretičar Karpantje održao na međurodovskom kursu za više pešadijske oficire u junu 1953 godine.

U ovom predavanju, koje je objavljeno kao članak u niže navedenom časopisu¹⁾, predavač, odnosno pisac je, kroz analizu razvoja francuske pešadije od 1914 do 1945 i u posleratnom periodu od 1945 do 1953 godine, obradio tehničke probleme sastava i naoružanja pešadiskih jedinica, kao i taktičke probleme upotrebe i dejstva pešadije u savremenim uslovima borbe.

U vezi sa ranije prikazanim člankom nemačkog pisca Midldorfa »Savremena pešadija«²⁾, u kome su analizirana iskustva nemačke i sovjetske pešadije u Drugom svetskom ratu, ovaj članak pretstavlja novi doprinos za proučavanje uloge pešadije u savremenoj borbi i svih problema koji su u neposrednoj vezi sa njom.

U uvodnom delu pisac *a priori* odbacuje kao deplasirane diskusije o tome da li treba imati vazдушnu ili kopnenu armiju, ili da li u okviru kopnene armije prvenstvo treba dati pešadiji ili oklopnim snagama. Pisac ovo obrazlaže činjenicom da je savremeni rat totalan rat u kome svi vidovi oružane sile i svi rodovi vojske, prema svojim mogućnostima i za-

visno od osobenosti bojišta, dejstvuju u jednoj harmoničnoj celini.

Osim toga, pisac smatra da je anahronizam danas govoriti o nekakvoj borbi same pešadije, jer se može govoriti samo o borbi pešadije u sadejstvu sa drugim rodovima vojske. Stoga, kada se govori o »pešadiji«, treba podrazumevati grupe sastavljene od svih rodova vojske koje dejstvuju u zajednici, prema svojim mogućnostima i karakteru zemljišta i neprijatelja.

Što se tiče uloge pešadije u savremenom boju, pisac navodi da se više ne može reći da je ona »kraljica bitke«. Međutim, prisustvo pešaka u neprijateljskom položaju uvek će pretstavljati krajnju osvojenu tačku.

Pri izlaganju i analiziranju evolucije pešadije, pisac ističe da je u pogledu sastava i podele jedinica, ljudskih efektivna i naoružanja, ona bila logičan rezultat progresivnog prilagođavanja formama manevarskog — pokretnog i poziciskog ratovanja. Pojava i razvoj novih rodova vojske i kolektivnog pešadiskog oružja uticali su na smanjenje streljačkih delova. Godine 1914 pešadiski puk imao je 3 bataljona, a svaki bataljon 4 streljačke čete i 1 mitraljeski vod od 2 mitraljeza. 1918 godine puk je takođe imao 3 bataljona, ali je bataljon imao 3 streljačke i 1 mitraljesku čet. Pošto su u to doba tenkovima raspolagali jedino francuski saveznici, nije bilo potrebe za protivtenkovskim oruđima. Međutim, Nemci su već imali protivtenkovsku pušku. Tako isto, s obzirom na stanje ondašnje avijacije, čije se dej-

¹⁾ L'Infanterie et son combat, par le général Carpentier, *Revue militaire d'information*, septembar 1953.

²⁾ Vidi *Vojno delo*, br. 9—10/53, str. 136.

stvo na frontu uglavnom ograničavalo na izviđačku delatnost, nije se osećala potreba za specijalnim PA naoružanjem pešadije, sem što su kod automatskih oruđa za gađanje ciljeva u vazduhu uvedene posebne nišanske sprave.

Pešadiski puk iz 1939 bio je uglavnom kopija onog iz 1918, većim delom sa stočnom vučom (svega 30 motornih vozila), bez sopstvene PA odbrane, sa dodatkom PT topova kalibra 25 ili 37 mm. On je u svom naoružanju imao 9 bacača 60 mm, 8 bacača 81 mm i 12 PT topova 25 ili 37 mm.

Međutim, sastav ili bolje rečeno naoružanje pešadiskog puka 1945 sasvim je drugačije. Individualno oružje je smanjeno, ali je zato znatno povećano ono kolektivno, tako da je puk raspolagao sa preko 1.500 automatskih oruđa, 27 bacača 60 mm, 18 bacača 81 mm, 21 PT topom 57 mm, 81 bacačem PT raketa i jednom baterijom haubica 105 mm. Stočna vuča je potpuno iščezla i puk je raspolagao sa 265 motornih vozila.

Upoređujući naoružanje i taktičke mogućnosti puka iz 1939 i onog iz 1945, pisac ističe da je vatrena moć puka znatno povećana, da je znatno povećan broj i kvalitet PT oruđa, a tako isto i oruđa PA odbrane (33 PA mitraljeza). Bolje naoružanje povećalo je i ofanzivne mogućnosti puka i njegovu samostalnost u borbi, i učinilo ga sposobnijim da se u odbranenoj borbi uspešno suprotstavi neprijatelju koji raspolaže tenkovima i koji je potpomognut avijacijom. A njegova motorizacija povećala mu je strategisku i taktičku pokretljivost. Što se tiče motorizacije pešadije, pisac naglašava da je ona izvršena kod francuskih pukova normalnog tipa, dok su pukovi brdskog tipa (marokanski) zadržali svoje mazge. No, prema iskustvima sa Italijanskog ratišta, i pukovi normalnog tipa mogu dejstvovati na planinskom zemljištu koje ne prelazi visinu od 1.500 — 1.600 m ako im se dodele čete mazgi iz opšte rezerve.

Sadašnja organizacija, po mišljenju pisca, i pored izvesnih važnijih poboljšanja u toku posleratnog perioda, ne odgovara uslovima ni zahtevima savremene borbe. Problem je u sastavu puka i u njegovoj dotaciji (organskoj ili ne) u pogledu artiljeriskog PT i PA materijala. Što se tiče sastava puka, pisac se ne slaže sa usvajanjem američke organizacije bataljona od po 3 streljačke čete i smatra da bataljon treba da ima više »borbenih« (streljačkih)

jedinica. Stoga predlaže da sastav bataljona bude od po 4 »borbene« (streljačke) i 1 prateće čete. Tako isto, pisac se ne slaže ni sa smanjivanjem broja strelaca u osnovnoj borbenoj čeliji — »borbenoj grupi« (streljačkom odeljenju) i smatra da njen sastav ne treba da bude manji od 12 ljudi. (Ovaj sastav borbene grupe usvojen je u najnovijoj formaciji francuske pešadije). Svoje protivljenje tendenciji smanjivanja broja strelaca u pešadiskim jedinicama pisac obrazlaže činjenicom da se suština borbe pešadije sastoji u manevru koji predstavlja kombinaciju vatre i pokreta. A pokret, odnosno udar, ne može se obezbediti bez dovoljnog broja strelaca.

U pogledu materijala i vatrenih sredstava, pisac ističe da iskustvo iz prošlog rata potvrđuje dve osnovne činjenice: 1) da pešadija uvek ima potrebu za što jačom vatrom da bi mogla manevrovati, a da ta vatra može da bude ostvarena iz njenih pešadiskih ili artiljerijskih oruđa i 2) da je pešadija često izvodila svoje akcije u tesnom sadejstvu sa tenkovima.

Problem pojačanja vatrene dejstva sastoji se iz povećanja dometa i moćnosti dejstva oruđa koja bi stajala na raspoloženju komandantu puka da bi mogao ojačati i produžiti dejstvo bataljonskih vatrene sredstava. Van svake je sumnje da u budućoj borbi koja očekuje pešadiju, artiljeriska grupa za neposrednu podršku pešadiskog puka neće moći odgovoriti svima zahtevima. Zbog toga je potrebno da komandant puka raspolaže oruđima moćnijim od kalibra 81 mm, bilo da ona dejstvuju samostalno ili da budu uključena u vatreni sistem artiljerije za neposrednu podršku. Za ovo bi mogli doći u obzir topovi ili haubice 105 mm i bacači 120 mm.

Pri razmatranju koja bi od navedenih artiljerijskih oruđa bila najpogodnija za pešadiju, pisac uzima u obzir i mogućnost njihovog reperisanja pomoću radara i predlaže potrebne protivmere, tj. brzu promenu vatrene položaja — posle nekoliko ispaljenih plotuna.

Drugi problem — problem što tešnjeg sadejstva pešadije i tenkova, po mišljenju nekih, mogao bi se uspešno rešiti ako bi se u organski sastav pešadiskog puka uključila četa tenkova. Pobornici ovog gledišta smatraju da bi se na ovaj način jednovremeno rešio i problem PT odbrane puka, pošto bi se ova tenkovska četa mogla upotrebiti i za borbu protiv neprijateljskih tenkova.

Pisac smatra da naponi u pogledu naoružanja pešadije u sadašnjoj situaciji treba da budu, nesumnjivo, usmereni na PT i PA sredstva. Za borbu protiv tenkova pešadija raspolaže efikasnim PT sredstvima samo za dejstvo na manjim daljinama (bacači PT mina — 80 m; bacači PT raketa — 250 m) i bestrzajnim topovima 75 mm, čiji domet ne prelazi 600 m. Sa ovim sredstvima moguće je napasti neprijateljske tenkove sa bliskih odstojanja samo na ispresecanom zemljištu, uzanim putevima i u porušenim naseljima, koja pružaju izvesnu sigurnost braniocu. Za borbu sa neprijateljskim tenkovima na većim odstojanjima, kao i na otkrivenom i ravničastom zemljištu, pešadija treba da raspolaže oruđima većeg dometa (1.000 — 1.200 m). Osim toga, ova oruđa treba da budu jako pokretljiva (na gusenicama ili džipu) kako bi mogla brzo menjati i zauzimati bočne vatrene položaje u odnosu na neprijateljske tenkove. Kao najpogodnije oruđe za pojačanje PT odbrane puka pisac predlaže bestrzajni top 105 mm na džipu ili gusenicama, i povećanje pokretljivosti bestrzajnog topa 75 mm, što se može postići njegovim stavljanjem na džip.

Što se tiče PA odbrane pešadije, problem je u pogledu kalibra PA sredstava i njihove podele u okviru puka ili u okviru bataljana. Po mišljenju stručnjaka, sadašnji PA top kalibra 20 mm ne garantuje efikasno dejstvo protiv oklopljenih *Štormovika* i bilo bi logično zameniti ga topom 30 mm koji još nije izišao iz produkcije. Međutim, ovaj top, kao i višecevna oruđa težine više tona, po mišljenju pisca, preteška su za pešadiju koja treba da bude lako pokretna i sposobna za manevrovanje. Stoga smatra da su za pešadiju najpogodniji jednocevni PA topovi 20 mm koje ona sada ima u naoružanju. Oni treba da budu grupisani u puku, a komandant će ih upotrebljavati i deliti prema uslovima zemljišta i ulozi pojedinih bataljona.

Pored iznetih razmatranja i predloga u pogledu poboljšanja vatrene snage pešadije, pisac ističe potrebu i za poboljšanjem sredstava za vezu i snabdevanje municijom. Za sredstva veze predlaže povećanje dometa (za radio-sredstva), a za snabdevanje municijom u toku borbe — dodeljivanje pešadiji niskih i brzih guseničara.

Iz napred iznetih razmatranja može se izvesti sledeći zaključak: da bi pešadiski puk mogao uspešno izvršavati svoje zadatke, potrebno mu je obezbediti vatre-

nu podršku artiljerijskih grupa, kao i podršku tenkova i zaštitu PA artiljerije. Ali, pošto bi to išlo na štetu pokretljivosti i sposobnosti puka za izvođenje brzih manevara, teža oruđa ne bi trebalo uključivati u organski sastav puka.

Svoja operativno-taktička razmatranja o zadacima i načinima borbe pešadije u budućem eventualnom oružanom sukobu pisac zasniva na uslovima pod kojima će ona dejstvovati, a na prvom mestu na osobinama i kvalitetima verovatnog neprijatelja i na njegovoj brojnoj nadmoćnosti.

Eventualan neprijateljski napad pisac upoređuje sa pravom ljudskom »poplavom«, predvođenom snažnom vatrom mnogobrojne artiljerije i minobacača i potpomognutom taktičkom avijacijom. Na važnim pravcima nastupanja nadirale bi oklopne, a u međuprostorima i pozadi njih pešadiske divizije. Da bi se suprotstavili ovoj »poplavi«, branioci treba da obrazuju barijeru od Severnog Mora do Švajcarske sa tolikim brojem divizija da obranbeni front svake od njih ne bude veći od 10 km. Pozadi ovog obranbenog fronta treba da se nalaze strategiske rezerve, sastavljene od oklopnih i pešadiskih divizija i podeležene u dve ili tri grupe, pomoću kojih će komandovanje, uz sadejstvo vazdušnih snaga, moći intervenisati u slučaju prolaza fronta.

Strategiska defanziva, koju treba primeniti u cilju izvođenja aktivne i uspešne odbrane, po mišljenju pisca, počivaće na čvrstom posedanju i fortifikacionom uređenju teško prohodnih oblasti, pretvarajući ih u *utvrđene zone* i držeći ih po svaku cenu, kao i na kanalisanju neprijateljskog nastupanja na ograničene pravce i prolaze. Ovako kanalisano neprijateljstvo treba staviti pod neprekidno vatreno dejstvo sa zemlje i iz vazduha i snažno ga napadati u bokove. Ova borba obilovaće raznovrsnim formama dejstva: zasedama, prepadima, iznenadnim i žestokim protivnapadima i naglim odvajanjem od neprijatelja.

Iz ovakve koncepcije strategiske defanzive proističu i koncepcije taktičke odbrane i napada. Analogno strategijskoj odbrani, i taktička borbena dejstva, kako napadna, tako i ona odbranbena, moraju se odlikovati umešnošću, gipkošću i dinamičnom, kao i izvesnom lukavošću. Prema tome i odbrana, kako manevarska, tako i pozicijska, ne sme biti statička, već dinamična, gipka i kombinovana sa raznovrsnim aktivnim dejstvima. Stalno usavrša-

vanje i proveravanje maskiranja položaja, izrada dopunskih položaja i češća promena vatrenih položaja artiljerije i minobacača, mogu navesti neprijatelja na pogrešnu procenu rasporeda i organizacije odbrane, a blagovremeno izvlačenje trupa sa položaja — pre početka neprijateljskog napada — dovešće do izvršenja artpripreme »u vetar«. Izvlačenje trupa sa izvesnog položaja pre početka neprijateljskog napada dolazi u obzir kada se predviđa da će ovaj napad biti potpomognut veoma moćnom artiljeriskom vatrom koja bi smrtila taj položaj. Odluku o napuštanju položaja, po mišljenju pisca, može doneti samo komandant armije.

Pisac naročito podvlači potrebu osećanja mere, mogućnosti i objektivnosti u svima dejstvima, a posebno u pogledu odbranbenih mogućnosti pešadije, i skreće pažnju da se predratne zablude u pogledu širokih frontova ne smeju ponoviti. Pomisao da pešadiska divizija može braniti reku na frontu širokom 60 km, ili da odbranbeni front bataljona u manevarskoj odbrani može iznositi 20 km, pretstavlja prazan idealizam. Tako isto, pogrešno je misliti da je pešadija, koja je vodila manevarsku odbranu, sposobna da odmah po završenoj manevarskoj odbrani primi na sebe zadatak pozicijske odbrane na jednom položaju. Bez obzira na to da li se ima ili ne dovoljno snaga za izvođenje odbrane na normalnim frontovima, ne smeju se potčinjenima postavljati zadaci za koje se sigurno zna da nisu u mogućnosti da ih izvrše. Mogućnosti posjedanja i odbrane položaja od strane jedne pešadiske divizije ne mogu se meriti zbirom dometa automatskih oruđa otpornih tačaka čija se vatra ukrštava, već pri ovome treba uzeti u obzir i druge faktore — psihološki faktor i mogućnost komandovanja. Psihološki faktor iziskuje da se borbene grupe naslanjaju jedna na drugu, odnosno da se ne osećaju usamljene. Zbog toga pisac smatra da uz normalnu artiljerisku podršku bataljon može izvoditi odbranu na frontu od oko 1 km.

Posebnu pažnju pisac poklanja isticanju značaja ofanzivne volje i duha. Ne potcejujući moć vatre, bez koje nije mogući nijedan manevar, on ističe potrebu održavanja ofanzivnog duha i agresivnog manevra kod pešadije. Svoja ofanzivna dejstva pešadija može da izvodi u vidu *napada* ili *infiltracije*, koji se po svojoj suštini znatno razlikuju. Pravi napad, po mišljenju pisca, može se izvoditi samo u jednoj ogra-

ničnoj zoni širine oko 1.500 m — za puk i 700 m — za bataljon. Pri dejstvu na širokom frontu od gore iznetog ne može se govoriti o pravom napadu, već o manevaru na bazi infiltracije. Zbog toga je pri izvođenju napada u široj zoni potrebno odrediti užu zonu težišta napada i na njoj angažovati sva svoja vatrena sredstva, ostavljajući jedinice van težišta napada čak i bez ikakve vatrene podrške. Sva se komandantska veština i sastoji u pravilnom izboru težišta dejstva i grupisanju najvećeg dela svojih snaga i sredstava na njemu.

U daljim svojim izlaganjima pisac razmatra pitanja borbenih dejstava u šumi i noću, marševanja, manevra na automobilima, utvrđivanja i dejstva taktičkog atomskog oružja. Pošumljeno zemljište i noć pogoduju prikrivenom pregrupisanju, posjedanju položaja i izvlačenja iz borbe, a noć pretstavlja još i zaštitu od neprijateljske nadmoćnosti u avijaciji i naoružanju, kao i od brojne nadmoćnosti. Zbog toga je potrebno da se pešadija kroz mirnodopsku obuku srodi sa dejstvima noću i u šumi. Automobilski transport kojim pešadija raspolaže omogućava joj da se brzo prikupi prema izabranom objektu napada i da na taj način postigne potrebnu nadmoćnost, kao i da prema potrebi brzo odstupa. I pored toga što raspolaže automobilskim transportom za prebacivanje, pešadija mora biti izvežbana i u marševanju, pošto kretanje peške i dalje ostaje normalan način njenog prebacivanja u borbenoj zoni. Ističući značaj sistematskog utvrđivanja i pri najmanjem zastoju u borbi, pisac podvlači potrebu da se ovom pitanju pokloni veća pažnja u mirnodopskoj obuci i da se svakom pešaku, a naročito nižim starešinama, usadi u glavu da pešak ima dva oružja: pušku i alat za utvrđivanje.

U pogledu taktičkog atomskog oružja, pisac ističe da ono nije samo defanzivno, već da je isto tako i ofanzivno oružje koje trenutno može uništiti ili neutralisati objekte, odnosno ciljeve, za koje bi inače bila potrebna koncentracija vatre velike mase artiljerije u toku više časova. Taktička atomska bomba upotrebljena u pripremi napada ne sprečava nastupanje trupa u zoni dejstva ove bombe, pošto se smatra da trupe u napadu mogu ući u ovu zonu nekoliko minuta posle eksplozije bombe. Polazeći od činjenice da koncentracije trupa predstavljaju najosetljiviji cilj za atomsko dejstvo i da ukopavanje

trupa pretstavlja dobru zaštitu od njega, pisac izvodi zaključke o postupcima u odbrani i napadu u cilju izbegavanja i smanjenja pomenutog dejstva. U odbrani će biti potrebno veće ešeloniranje po frontu i dubini, u granicama koje omogućavaju najbolju odbranu položaja, kao i bolje maskiranje, fortifikacisko uređenje i uređenje lažnih položaja. U napadu pak, grupisanje i raspored snaga i sredstava treba izvršiti u što kraćem roku pred početak napada.

U zaključku pisac ističe da će pešadija biti onakva kakve joj budu starešine. Savremene pešadiske starešine moraju biti sposobne da se brzo snalaze u svima situacijama, da brzo i samostalno donose odluke, da se često bore usamljene — jednom rečju da budu pravi gospodari bojišta.

Gerhard Ros: PROBLEMATIKA STALNIH UTVRĐENJA U SVETLOSTI DRUGOG SVETSKOG RATA¹⁾

Članak koji ovde prikazujemo iznosi interesantne podatke o vrednosti pojedinih utvrđenih linija i pojedinih objekata u toku Drugog svetskog rata, kao i neka načela kojih se, po mišljenju pisca, treba držati pri projektovanju i izgradnji stalnih utvrđenja. Smatramo da je članak interesantan i da ga vredi prikazati.

*

Pisac u početku navodi jedan citat iz dela *Utvrdjavanja u Napoleonovim ratovima i danas*, izdanje nemačkog Generalštaba, Berlin, 1905, koji glasi:

»Pažnja koja je u poslednjem stoleću poklanjana utvrđenjima, pokazuje česta kolebanja. Sasvim prirodno, stepen otpornosti koji su utvrđenja trebala da suprotstave napadnim sredstvima, morao je biti od presudnog uticaja na odluke o vođenju vojske. Razvoj tehnike, koji nikad ne miruje, nije dopuštao ni u prošlosti, a neće dopustiti ni u budućnosti da na ovom polju dođe do zastoja; on daje povremenu prevagu čas odbrani, čas napadu. Iz ovih uzroka proizašla kolebanja o značaju utvrđenja mogu se smatrati kao pojave koje se periodično ponavljaju.

¹⁾ Die Problematik ständiger Befestigungen im Licht der Erfahrungen des II Weltkrieges, von Gerhard Roos, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, oktobar 1953.

*

Kao što se iz prednjeg vidi, članak sadrži niz interesantnih organizacijskih i operativno-taktičkih razmatranja. Smatramo kao pravilno piščevo gledište da je pešadiskom vuku potrebno savremeno i raznovrsno paterno oružje i podrška artiljerije i tenkova, ali da ga ne treba opterećivati uvođenjem u njegov organski sastav težih artiljerijskih oruđa i tenkova. Iskustva iz Koreje su pokazala da teža tehnika vezuje pešadiju za komunikacije i ograničava je u izvođenju manevra. Iz taktičkih razmatranja naročito je interesantno i, po našem mišljenju pravilno, ukazivanje na potrebu osećanja mere u pogledu mogućnosti jedinica pri izvršavanju pojedinih zadataka, a naročito u pogledu prekomernog proširavanja odbrambenih frontova.

S. H.

Pisac navodi da je gornji sud još i danas tačan; on bi trebao da bude povod da se sakupe i analiziraju iskustva poslednjeg svetskog rata, iz kojih prividno proizilazi da se *stalna utvrđenja* ne mogu više odupreti modernim napadnim sredstvima. Ova izučavanja nisu samo značajna za istoriju ratova, nego i za svako buduće planiranje odbrane pojedine zemlje. Pisac je sebi stavio u zadatak da na osnovu raspoloživih podataka objasni kako to da jaha, pa i najjača stalna utvrđenja, nisu ispunila svoj zadatak, već su često, i u najkraćem roku, podlegala napadu. Ispitivanja bi bila nepotpuna ako se pritom ne bi uzeli u obzir i oni primeri koji potvrđuju suprotno, tj. da su čak i slaba utvrđenja, sa žilavom i borbenom posadom, duže vremena pružala uspešan otpor.

Zadaci stalnih utvrđenja. — Pisac iznosi kako treba posmatrati utvrđenja, pa navodi da svako utvrđenje treba da se posmatra kao izvesno borbeno sredstvo sa tačno određenim zadatakom. Postavljanje zadataka je stvar višeg komandovanja, pri čemu operativni i taktički zahtevi treba da se usklade sa datim tehničkim mogućnostima. Pošto se raščiste ova prethodna pitanja, planiranim utvrđenjima se određuju zadaci, koji mogu biti: a) odbrana za dobitak u vremenu, ili b) odbrana za duže ili neograničeno vreme.

Iz toga kakav se zadatak bude postavio, proizilazi način i jačina izgradnje, kao i potrebno angažovanje trupa za dotično utvrđenje.

Pisac navodi da će jačina utvrđenja zavisiti od postojećeg zadatka i od napadnih sredstava koja se mogu očekivati, pri čemu je neophodno predvideti buduci tehnički razvoj. U protivnom, utvrđenja će brzo zastareti.

Pri odbrani stalnih utvrđenja važe ista načela kao i za odbranu uopšte; ona treba da bude pokretna i ne sme da bude pasivna. Pri ovom, naročitu pažnju treba pokloniti aktivnoj i pasivnoj PT odbrani, kao i sposobnosti utvrđenja za kružnu odbranu protiv prodornih neprijateljskih snaga ili vazdušnog desanta.

Pisac podvlači da analiza onih borbi za stalna utvrđenja u toku Drugog svetskog rata, koje su bile uspešne za napadača, pokazuje da gore navedeni zahtevi nisu bili ispunjeni. Međutim, on ne navodi slučajeve u kojima stalna utvrđenja nisu ni bila branjena, no što nisu bila posednuta. Nasurot tome, pisac ističe da su slaba utvrđenja sa odličnim branicima i u poslednjem ratu ispunila postavljene zadatke. (Manerhajmova linija, Tobruk, Sevastopolj itd.).

Uzroci brzog osvajanja stalnih utvrđenja. — Pisac dalje uglavnom iznosi načine izgradnje pojedinih utvrđenih linija i uzroke njihovog brzog zauzimanja u toku Drugog svetskog rata, ne upuštajući se u detalje kako same izgradnje, tako ni načina vođenja borbi i grupiše te utvrđene linije po frontovima i državama

Utvrđenja na Zapadu 1940

a) *Holandija*. — Utvrđenja za zaštitu granice bila su izgrađena u vidu jedne tanke i slabe linije, bez veće dubine. Glavni odbranbeni položaj, t.zv. *Grebbe linie*, bio je slično izrađen i samo delimično dovršen. Neočekivano angažovanje vazdušno-desantnih trupa na mostovima kod Moerdika i Roterdama stvorilo je povoljne uslove za prodor tenkovskih snaga u tvrđavu Holandije.

b) *Belgija*. — Bezbrojna utvrđenja na položajima za zaštitu granice bila su delimično nedovoljna, a delimično neposednuta. Mnogo puta se nailazilo na još za-

tvorene bunkere. Međuprostori nisu bili dopunjeni objektima poljskog tipa i preprekama.

Zauzimanje na juriš jakih forova Eben — *Ennaei dno* je omošuceno novim borbenim sredstvima, teskim jaurlicama i kumulativnim punjenjima za rusenje oklopnih kupola i topova, koja su porazavajuće delovala na posadu. Protivmere za odbijanje ili umatavanje neprijatelja u neposrednoj blizini forova bile su zanemarene ili slabo izvedene.

c) *Mazinovljeva linija*. — Njeni jako izgrađeni otseci nisu bili ozbiljno napadnuti, izuzev bocne otporne tacke kod Monmedaja (for 500). Napad je bio upravljen, izuzimajući for 500, samo protiv slabije izgrađenih položaja. Usled načina izgradnje, francuska utvrđenja nisu pokazala svoju pravu vrednost.

Nedostatak nije bio samo u mrtvoj masi utvrđenja, već, naročito, u živoj odbranbenoj snazi. Nije samo nadmoćnost u vazduhoplovstvu i tenkovima bila razlog zbog koga je oslabila napadna i odbranbena snaga francuske vojske, već su to bili u prvom redu obuka i duh te vojske. Pisac zatim navodi jos neke elemente koji su uticali na brzo osvajanje utvrđenja Mazinovljeve linije:

— prvi proboj kod Sedana izvršen je na početku 9 i 2 armije, na mestu gde se nije očekivao strategiski proboj, gde su bili najslabiji položaji i bez dubine;

— for 505 branio se umorno skoro 3 dana, dok gotovo cela posada nije izginula. Trupama koje su se borile van forova nedostajao je napadni duh da bi mogle da odbiju Nemce koji su se penjali na same površine forova;

— pod zaštitom najteže artiljerije i razornih bombi odbijen je napad — izveden od strane jedne nemačke divizije — na grupu forova jugoistočno od Vajsenburga, te su, pošto posle vatrene pripreme nije postignut nikakav uspeh, dalji pokušaji proboja na ovom mestu obustavljeni;

— proboj zapadno od Lembaha, na brdovitom zemljištu severnih Vogeza, uspeo je;

— pri napadu na gornju Rajnu posadi je već unapred, uoči napada, bilo izdato naređenje za povlačenje, tako da nije više ni pružala neki ozbiljniji otpor i, naj-

— pri proboru i opkoljavanju, više puta i sa leđa, narimer kod Mobeža i Rorbaha, nije se nailazilo ni na kakvu aktivnu odbranu.

Grčka granična utvrđenja — Metaksasova linija. — Po prirodi povoljna i dobro izgrađena, ali delimično još nedovršena, Metaksasova linija je u celoj svojoj dužini, a naročito u dolini reke Strume, bila uporno branjena. Uprkos angažovanja jačih odreda *Štuka* aviona, teške artiljerije i tenkova, čvrsto se odupirala više dana svim nemačkim napadima. Tek po njenom opkoljavanju sa zapadne strane Dojranskog Jezera, njena sudbina bila je zapečaćena.

Ruska utvrđenja. — Granična utvrđenja na liniji Bug-Narev, većim delom još i nedovršena, bila su probijena u prvom naletu iako su se posade u pojedinim utvrđenjima borile do poslednjeg čoveka.

Staljinova linija bila je samo na pojedinim osecima ijače izgrađena i bila je u najkraćem roku probijena.

Napad na Sevastopol naišao je na tvrdoglavog protivnika, koji je umeo da ovo staro utvrđenje dopuni velikim brojem objekata poliskog tipa, ešeloniranih po dubini, i da iskoristi prednost brdovitog zemljišta. Sevastopolj je zauzet posle teške borbe i 7 meseci opsade i posle upotrebe natežih napadnih sredstava. Sevastopolj može da posluži kao primer vrednosti stalnih utvrđenja kada je protivnik rešen na borbu i ume da ih iskoristi.

Singapur. — Singapur je trebao da bude najjača pomorska tvrđava sa svoje severne strane. Ali, on je bio izgrađen samo prema južnoj strani, a to je baš i bila njegova osnovna slabost. Tvrđavska artiljerija nije mogla da deluje prema severu — odakle je došao napad. Pomorske i vazdušne baze bile su nezaštićene od napada sa zemlje.

Napad je počeo sa severa, kroz tobože nepróhodnu džunglu, i 9 februara 1942 uspešno je izvršeno iskrcavanje na ostrvo. Porušeni nasip između kopna i ostrva bio je ponovo uspostavljen, tako da su se mogle angažovati tenkovske snage. Sa zauzimanjem rezervoara za vodu, posle 5 dana, sudbina utvrđenja bila je rešena.

Pantelarija. — Ova jaka ostrvska tvrđava, sagrađena između Tunisa i Sicilije, sa bezbrojnim podzemnim utvrđenjima, bila je predata bez borbe. Prethodni vazdušni napadi nisu imali nikakvog dejstva. Još nije objašnjeno da li je predaja usledila po zapovesti ili je to komandant

učinio na svoju ruku. Objašnjenje o tobožnjem uništenju rezervoara za vodu nije bilo prihvatljivo.

Nemačka utvrđenja na zapadu i istoku

Atlantski bedem. — Obalska utvrđenja od Holandije do italijanske granice imala su dužinu od 3.000 km. Za njihovu odbranu stajalo je na raspoloženju: 30 obalskih divizija, tj. posadnih divizija; 20 pešadijskih divizija (nemotorizovanih) i 10 tenkovskih divizija.

Poznati bivši nemački general Špajdel o tome kaže:

»Atlantski bedem bio je po svome prostanstvu i jačini izgradnje samo jedno kordonsko utvrđenje — bez dubine i znatnijih rezervi. Njegova jačina se sastojala samo u propagandi koja je u vezi njega stvarana«.

Na mestima za iskrcavanje, između Orne i Vira, na frontu od 50 km, bila je razmeštena jedna i po divizija. Na 18 do 20 km dolazila je samo jedna baterija.

General Ajzenhauer, navodi dalje pisac, o tome kaže:

»Uprkos žestokoj vatrenoj pripremi naših vazdušnih snaga i ratnih brodova, neprijateljska obalska utvrđenja nisu još bila savladana u momentu kada su se naše trupe iskrcavale. Vatra naše brodske artiljerije učitala je doduše obalske baterije, ali ih nije uništila, jer su betonska utvrđenja pružala dobru zaštitu. Čak i da su se mogle jako utvrđene obalske baterije odupreti uraganskoj vatri teških granata i bombi, poljska utvrđenja pozadi obale bila bi u velikom opsegu uništena, žičane prepreke teško oštećene, a pojedina minska polja dignuta u vazduh«.

Na drugom mestu general Ajzenhauer iznosi da su se pojedina utvrđenja, pozadi linije, još danima čvrsto držala, delom sve do 17 jula.

Prema tome, borba za Atlantski bedem ne može da odredi pravu vrednost stalnih utvrđenja. Kod njegove izgradnje i planiranja prekršeno je staro poznato pravilo: *Onaj koji hoće sve da štiti, ne zaštići ništa.* Pojedina stalna utvrđenja dokazala su svoju otpornu snagu, izuzimajući one slučajeve kada su bila pogrešno sagrađena (velike toparnice, nedovoljna odbrana ulaza i slaba spoljna odbrana protiv bliskog neprijatelja).

Zapadni bedem. — Ispunio je svoj operativni zadatak na taj način što je nemačkom voćstvu 1939 godine obezbedio slobodu akcije prema Istoku. Posle toga je bio potpuno demontiran i njegovo naoružanje je preneto na Atlantski bedem. Početkom 1944 predviđalo se, ali samo na papiru, njegovo ponovno naoružanje. Naređenje o tome je isuviše dockan izdato, pošto se neprijatelj već nalazio pred njegovim zidovima.

Zapadni bedem imao je neke bitne nedostatke. Aktivna PT odbrana i utvrđenja za PA artiljeriju bili su nedovoljni. PT prepreke bile su pregažene od teških tenkova. Usled nepostojanja jedne aktivne PT odbrane mogli su napadajući tenkovi da stave pod vatru toparnice i ulaze i da na taj način onemoguće izlazak posade iz skloništa.

Najjači izgrađeni deo Zapadnog bedema, između Merciga i Rajne kod Karlsrua, bio je zauzet opkoljavanjem iz pozadine — posle proboja na prostoru Trijera i severnije od njega.

Istočna utvrđenja. — Utvrđenja za zaštitu granice u Istočnoj Pruskoj i Poljskoj bila su poljskog tipa — sa malim brojem slabih stalnih utvrđenja. Utvrđenja Lecen, sa šumskim utvrđenjima Ortelberger, kao i utvrđenja u Hajlsbergu bila su u suštini izgrađena do 1936 godine. U pogledu načina izgradnje i jačine nisu više odgovarala ni ondašnjim zahtevima (frontalne toparnice i slabe PT prepreke). Odbrana ovih utvrđenja nije uspeła.

Linija Odra — luk r. Varte, čiji je zadatak bio zaštita Berlina sa istoka, nije bila skroz utvrđena ni dovršena kako je bilo planirano. Utvrđenja na Odri i u Pomeraniji nisu odgovarala postavljenom zadatku — odbrani za dobitak u vremenu. Ona su izgrađena u jednoj liniji, sa slabijim toparnicama i skloništima, bez linije prirodnih PT prepreka. Umesto toga imala su prepreke od drveta.

U utvrđenjima na Odri, završava pisac. Rusi su posle prodora na Visli, 23 januara 1945 — kod Štajnaua, uspeali da obrazuju mostobran čije uništenje više nije bilo moguće.

Linija Odra — luk r. Varte nije bila branjena. Trupe 9 armije, koje su se povlačile, navodno nisu imale naređenja da zaposednu utvrđenja i prešle su preko njih. SS-odredi pod komandom generala Krigera došli su prekasno; u noći 30 januara ruski tenkovi uspeali su da na juriš

zauzmu zapreke na putu Mezeric — Pješke, dok su veći forovi ostali nezauzeti. Iste noći probili su se tenkovi u dubinu. Time je bio postignut proboj u ova jaka utvrđenja.

Zaključak. — U zaključku pisac rezimira uzroke koji su omogućili tako brzo savlađivanje stalnih utvrđenja u toku Drugog svetskog rata, pa navodi:

1. — Liñiski raspored omogućavao je obilaženje i okruženje (Metaksasova i Mažinovljeva linija, Singapur).

2. — Sama izgradnja imala je tehničkih nedostataka i nije bila dorasla novim napadnim sredstvima, kao naprimer:

— nikakva odbrana gornjih površina (Eben Emael);

— nedovoljna aktivna i pasivna PT odbrana (Zapadni bedem);

— nedovoljna odbrana pojedinih utvrđenja, naročito bočnih (Mažinovljeva linija, Zapadni bedem);

— frontalne toparnice (holandska granična utvrđenja i Zapadni bedem).

3. — Slaba dubina glavnog odbranbenog pojasa (Litih, Mažinovljeva linija i Atlantski bedem).

4. — Slabost objekata, nedostatak rezervi (Mažinovljeva linija i Atlantski bedem), neposlednuta utvrđenja (Odra — luk r. Varte, Pomeranija), i

5. — Borbeni moral branioca bio je slab, ili pre vremena uzdrman (Litih, Mažinovljeva linija i Pantelarija).

Pisac dalje navodi da se pri izgradnji stalnih utvrđenja, odnosno pri utvrđivanju zemlje, mora predvideti budući razvoj naoružanja da ne bi utvrđenja ubrzo zastarela. Protiv modernih napadnih sredstava, kao što su atomska bomba i atomska zrna napalm-bombe, hemiska napadna sredstva itd., stalna utvrđenja mogu da pruže bolju zaštitu braniocu i osiguraju upotrebu njegovog odbranbenog oružja nego što je to moguće kod utvrđenja poljskog tipa.

Pisac na kraju kaže da bi bio nepravilan preran zaključak da su stalna utvrđenja preživela, s obzirom na stanje ratne tehnike i metode rata koje na njoj baziraju.

*

Pisac je u članku obuhvatio interesantan materijal, ali nije pri razmatranju uzroka brzog pada pojedinih stalnih utvrđenja uzimao detaljno u obzir sve činjenice koje su uticale na to, već je većinom svoje

zaključke donosio na osnovu najuticajnijih elemenata koji su prouzrokovali pad dotične linije ili pojedinog utvrđenja. Tačno je da ratna tehnika ne miruje i da se ona razvija u oba pravca — napadnom i odbranenom; dalje, da bi bilo prerano donositi zaključke da su utvrđenja stalnog tipa preživela, jer se iz izloženog vidi da stalna utvrđenja u većini slučajeva nisu bila savladana nadmoćnošću napadnih sredstava, već greškom branioca; najzad,

da je manje grešaka zbog tehnike izgradnje, a više taktičko-operativne prirode. Možda je najviše na to uticala i vrednost samog borca — čoveka koji je posedao ta utvrđenja, i u njima i oko njih trebao da vodi teške borbe protiv najmodernijih napadnih sredstava. Postoji staro pravilo po kome svako utvrđenje вреди toliko koliko vrede branioci u njemu.

S. J.

E. Raus: »PUŽEVLJA OFANZIVA«¹⁾

U ovom članku pisac prikazuje interesantnu taktiku odbrane i napada na širokom frontu, koju je sa improvizovanim jedinicama primenjivala Komanda 6 nemačke oklopne divizije u završnoj fazi zimske bitke kod Moskve.

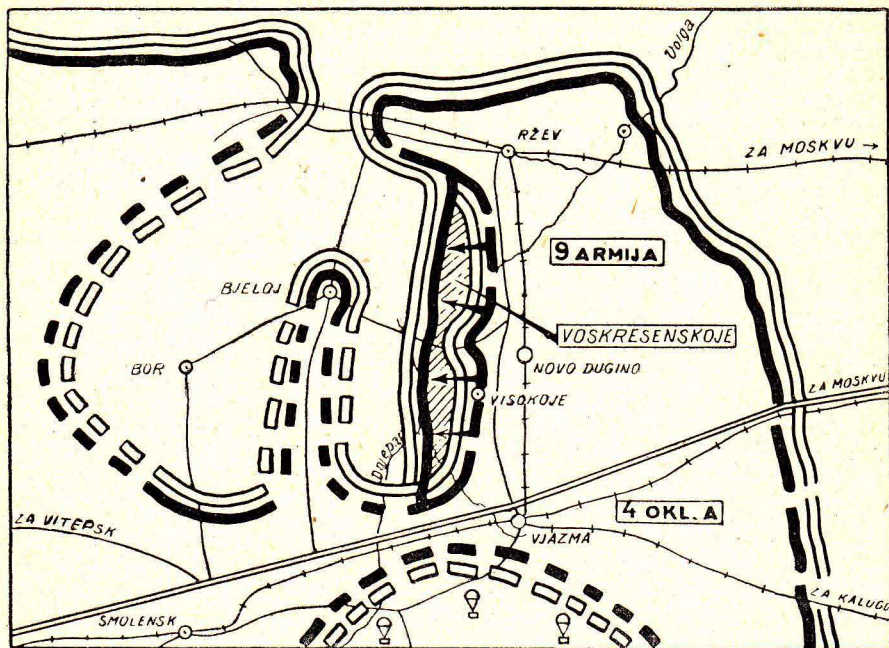
U toku bitke krajem 1941 i početkom 1942, počinje pisac, divizija je pod pritiskom ruskih snaga i hladnoće pogubila sve tenkove i na zimski položaj izišla samo sa 57 grenadira, 40 pionira i 3 oruđa. Preostali štabovi i snabdevački delovi prikupljali su se pozadi fronta, a preživeli tenkisti, artiljerici, protivtenkovci i protivavionci, svi bez svojih oruđa, morali su od napada ruske konjice, padobranaca i partizana, štitići ugrožen autoput i prugu Smolensk — Vjazma, kojima su se snabdevala 4 oklopna i 9 nemačka armija. U skoro je neprijatelj ugrozio i sa zapada komunikacije 9 armije, autoput i prugu Vjazma — Ržev.

Za zaštitu pozadine pomenute armije određena je Komanda 6 oklopne divizije sa svojim štabovima, no bez sopstvenih jedinica, jer su ove bile angažovane drugim zadacima. Divizija je od 9 armije dobila na raspoloženje komore, snabdevačke jedinice, pionire, batalione za izgradnju puteva, radionice, manje ostatke raznih jedinica i avijacijske jedinice sa aerodroma Dugino. Štabovi divizije prihvatili su odmah na određenim osecima dodeljene jedinice i ustanove i od raspoloživog ljudstva pod komandom formacijskih starešina formirali grupe, vodove ili čete — zavisno od broja vojnika — vodeći pritom računa da oni iz pojedinih jedinica i ustanova o-

stanu zajedno i u okviru novih jedinica. Od tako formiranih jedinica obrazovani su bataljonski otseci približno jednake jačine, a od dva ili više bataljonska, pukovski otseci kojima su komandovali pomenuti štabovi 6 divizije. Svi vojnici zadržali su svoje naoružanje, mahom puške, a jedinice svoje snabdevačke delove. Pri određivanju zadataka vodilo se računa o jačini i kvalitetu samih jedinica. Svaka četa imala je po 1—2 mitraljeza, a bataljoni i po neki bacač ili laki PT top uzet sa opravke. U početku se raspolagalo samo sa jednim artiljeriskim oruđem. U pogledu popune i snabdevanja, jedinice su i dalje ostale pod svojim ranijim komandama. Prezdraveli ranjenici i povratnici sa otustva upućivani su na novi »zapadni front«, a i u radionicama opravljeno naoružanje postepeno je pristizalo.

Prvoobrazovane jedinice angažovane su odmah na najugroženijim tačkama. Svaka je morala štitići svoje snabdevačke delove u kojima je ostao najnužniji broj vojnika. Krajem prve nedelje, na 60 km širokom frontu bilo je već 35.000 ljudi i otseci su raspolagali malim rezervama — od kojih je jedna imala čak i 5 tenkova ograničene pokretljivosti. Zbog velike hladnoće i snega jedinice su posedale gotovo samo naseljena mesta. Desetog dana divizija je od prezdravelih vojnika stvorila elitnu pokretnu rezervu, motorizovanu četvu sa nekoliko izviđačkih kola, koja su se mogla brzo prebacivati drumom duž fronta i koja su bila naročito pogodna za napad. Raspolagala je i skijama. Radioveze obezbedio je VIII aviokorpus raspoređen u Duginu. Pre stvaranja »zapadnog fronta« Sovjeti su se na srednjem delu diviziskog oteka približili autoputu Vjazma — Ržev na 500 — 2.000 m i često prekidalı saobraćaj mi-

¹⁾ Die Schneckenoffensive, von Erhard Raus, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, septembar 1953.

nobacačkom vatrom i skijaškim jedinicama koje bi se noću provlačile kroz front i na mnogim mestima rušile železničku prugu. Komanda 6 divizije ubrzo je stabilizovala front, ali suviše blizu komunikacija. Bilo je neophodno da se od njih udalji da bi se otklonila ometanja saobraćaja i opasnost od presecanja komunikacija. To se moglo učiniti samo napadom, i to zimi, po velikoj hladnoći i snegu, i sa trupama koje nisu bile izvežbane za takva dejstva. Normalan napad se nije mogao preduzeti, pogotovu ne u stilu »munjevitog rata«, već se morala tražiti taktika u skladu sa raspoloživim sredstvima.

Početkom februara 1942, osmog dana po obrazovanju fronta, pozvani su komandanti oteka radi potrebnih instrukcija. Pomisao na napad dočekali su svi sa odbijanjem, ali su je prihvatili posle objašnjenja da se radi o »puževljevoj ofanzivi«. Pri takvoj ofanzivi vreme nije igralo nikakvu ulogu. »Puževlji tempo« bio je dovoljan. Izbor mesta napada vršio se takođe prema sklonostima puža koji se kreće onamo kuda ga mami dobar zalogaj, ali gde ne pretili nikakva opasnost. I način napredovanja je trebalo prilagoditi pu-

ževljevom — polako opipavati, a čim se pojavila opasnost, povući se i birati nov pravac. Da bi se izbeglo slabljenje morala, nije se mogao dozvoliti nikakav neuspeh. Nije zaboravljena ni kućica u koju se puž povlači u slučaju opasnosti. Trebalo je svako selo utvrditi zaklonima u snegu i, na slučaj neprijateljskog protivnapada, povući se u njega. Pored sve opreznosti trebalo je ipak stalno imati u vidu željeni cilj, tj. da se Rusi odbace od komunikacije 9 armije i da se ovlada pogodnom linijom koja se pružala na 20—30 km prema zapadu, na ivici prostranih močvarnih šuma. Time bi Sovjeti bili lišeni pogodnih naselja za smeštaj trupa i snabdevanje, što je u oštroj zimi bilo veoma značajno. Bilo je važno da prvi potezi budu uspešni. Prvo je *srednji otek* trebalo da ispravi jedan oštro izbočeni deo ruskog fronta, posednuto samo osiguravajućim delovima. Nemački položaji nadvišavali su izbočinu i omogućavali osmatranje i nadmoćno vatreno dejstvo sa dve strane. Najistaknutije od tri sela u izbočini bilo je u isto vreme i najveće i najjače posednuto. Ostala dva bila su povučena i sa slabijim posadama. Jedne noći, i to sa po jednim vo-

dom dobrovoljaca, izvršen je na manja naselja uspešan prepad iz pozadine. Pokušaj Sovjeta da se iz onog većeg sela izvuku bio je danju sprečen vatrom, a noću pojačanom posadom, pa se i tim selom ovladalo. Za vreme izvođenja ove akcije na polaznim položajima se nalazila jaka posada sa težim naoružanjem radi prihvata na slučaj neuspeha. Položaj je pomećen unapred tek kada su na novom položaju u snegu izgrađeni zakloni i saobraćajnice. Dokle god su na tom oteku bili u izgledu neprijateljski protivnapadi, pozadi njega se nalazila jača rezerva. Sledeći kratak udar na tom pravcu bio je izvođen tek pošto bi neprijatelj sa njega preneo težište. Na sličan način preduzimane su akcije i na drugim mestima i u toku prve nedelje Sovjeti su izgubili 14 sela i mnogo zarobljenika, dok su nemački gubici bili neznatni. Primenjena taktika pokazala se opravdanom i stekla priznanje.

Povremeno su vršeni i teži zadaci, ali se uvek težilo postizanju uspeha bez teške borbe. Sovjeti su raspolagali bolje izvežbanom i naoružanom trupom, no ipak nisu bili dovoljno jaki za uspostavljanje čvrste, neprekidne linije odbrane i oskuđevali su u municiji. Na važnim uporištima imali su jake posade obezbeđene osiguranjima sa svih strana. U takvim slučajevima su prvo korak po korak likvidirana osiguranja sve dok se glavnom uporištu ne bi zapretilo okruženjem. Tada bi ga Sovjeti obično sami napustili. S. Visokoje bilo je jedno od takvih uporišta. Iz njega su vršeni ispadi radi prekida saobraćaja. Likvidaciju ovog uporišta trebao je da izvrši jedan streljački bataljon iz susedne jedinice, ojačan teškim naoružanjem.

Izvođeci normalan napad, bataljon je pretrpeo neuspeh, a jedna njegova četa bila je čak i okružena. Posle toga pristupilo se izolaciji ovog uporišta taktikom »puževlje ofanzive« i ona je u roku od nekoliko dana uspešno izvedena. Jaka posada morala se probijati iz okruženja. Docniji pokušaji Sovjeta da ponovo ovladaju s. Visokoje ostali su bezuspešni. Krajem prvog meseca »ofanzive« izgubili su 80 sela, a front se na čitavoj širini pomerio za 8—12 km prema zapadu.

Sumsku oblast pozadi fronta nemačka avijacija nije mogla uspešno osmatrati. U cilju njenog izvidanja ubačen je

noću preko fronta jedan vod jačine 15 dobrovoljaca — pod komandom iskusnog podoficira. Vod se kretao na skijama, od oslonca do oslonca, po izabranim azimutima i pomoću busole. Lavež pasa okrivao je naseljena mesta i domove, a napuštene domovi korišćeni su za odmore. Tragovi skija nisu bili opasni, jer su ih ostavljali i ruski skijaši. U većim naseljima izviđači su pod zaštitom voda izviđali jačinu njihovih posada. Vatra se smela otvoriti samo radi obezbeđenja prihvata izviđačima, ili na slučaj upada u zasedu. Stigavši do Dnjepra, vod se posle 5 dana u velikom luku i bez gubitaka vratio na polaznu tačku, zarobivši usput jednog oficira iz štaba konjičkog korpusa.

U međuvremenu je 6 divizija imala već 8 tenkova i 12 oruđa. Jedinice su stekle samopouzdanje, jer zbog temeljnih priprema nisu doživeli nijedan neuspeh. Za proveru efikasnosti »puževljeve taktike« trebalo je dosta vremena, a njega je i bilo dovoljno pri takvom načinu ratovanja. Postepeno je komandama oteška davana sve veća sloboda odlučivanja. Divizija im je svake nedelje određivala liniju koju bi u najpovoljnijem slučaju trebalo dostići i ona nije smela da se pređe bez odobrenja. Sigurnost je bila važnija od brzine. Na osobito jakim mestima učestvovala je i divizijska rezerva, ponekad podržana avijacijom koja bi došla posle prethodno izvršenih zadataka na istočnom i severnom delu fronta.

Svi pokušaji neprijatelja da zaustavi napredovanje ostali su bez rezultata. Privremeno je došlo do zastoja samo tamo gde bi se nalazile jake neprijateljske rezerve, a krenulo bi se opet čim bi se rezerve pomerile na drugo mesto. Pošto nije imao dovoljno snaga i sredstava za celu širinu fronta, neprijatelj je gubio zemljište — polako ali stalno. Posle dva meseca izgubio je više od 200 naseljenih mesta i bio odbačen u močvarne šume.

Dalje se nije moglo napredovati, jer se front 6 nemačke divizije, zbog izostajanja suseda, suviše istakao. Kada su delovi susednih jedinica stavljeni pod njenu komandu, otpočela je i kod njih »puževlja ofanziva« i do pred kraj aprila dostignut je gornji tok Dnjepra, a na jugu obezbeđen autoput Vjazma — Smolensk.

Prvog maja 1942 ruski konjički korpus izvršio je iznenađen udar jakim snagama na 20 km južno od Voskresenskog i prodro u dubinu na širini od 6 km fronta.

U to vreme, 6 divizija je povučena sa fronta radi odmora. Ostali su samo još komandant i štab 6 motorizovanog bataljona i oni su na oteku proboja organizovali i izveli protivnapad po metodu »puževljeve protivofanzive«. Bataljoni na bokovima oteka proboja čvrsto su se držali i stvarali uslove za protivnapad. Avijacija je otkrivala neprijateljske pokrete i tukla njegova prikupljanja. Jedinice, odbačene neprijateljskim udarom, počele su se prikupljati i stvorile su grupu za protivnapad u jačini od 8 tenkova, dve pionirske čete i bataljona za gradnju. Ova borbena grupa otpočela je »puževljevom taktikom« protivnapad sa severnog boka oteka proboja, i korak po korak, probijala se kroz grlo neprijateljskog upada sve do njegovog južnog boka. Protivnapadi koje je neprijatelj preduzima odbačeni su uz pomoć avijacije, a oštećeni delovi uskoro zarobljeni i time je »puževljeva ofanziva« završena.

Severno od diviziskog oteka situacija je bila znatno teža i tamo, mada se raspolagalo većim sredstvima, taktika »puževljeve ofanzive« nije mogla dati željene rezultate, već su se morale preduzeti druge mere — završava pisac.

*

Podaci u članku su suviše oskudni i jednostrani da bi se mogla u potpunoj me-

ri sagledati prava vrednost primenjenih taktičkih postupaka. To se naročito odnosi na podatke o situaciji kod Sovjeta.

U opisanom načinu dejstva 6 nemačke oklopne divizije nema nekih novih taktičkih postupaka koji se ne bi već ranije primenjivali, ali je članak ipak interesantan i poučan, jer slikovito prikazuje kako je u celini rešavan krupan problem zaštite ozbiljno ugrožene pozadine 9 armije, i to malim, skrpljenim sredstvima, ali majstorskim smislom za organizaciju, improvizaciju, pedantnost, preduzimljivost i naizmenično iskorišćavanje pozitivnih strana napada i odbrane.

Bilo bi opasno kada bi se taktika »puževljeve ofanzive« primenjivala na odsudnim tačkama ratišta i bojišta, kada se rešavaju pitanja pobede, jer je upravo tempo jedna od onih osnova na kojima će morati prvenstveno da se gradi uspeh u budućim operacijama. Međutim, ova taktika bi mogla inspirisati u potpunosti, ili delimično, mnoge korisne odluke kod borbi na širokim frontovima, na pomoćnim pravcima, kod zadržavajućih dejstava, u periodima zatišja, kod akcija sa ograničenim ciljevima, pa i u drugim prilikama, kada improvizacije mogu biti nužne ili korisne, a oprezna aktivnost opravdana.

S. P.

Data je u štampu knjiga

ULOGA I RAZVOJ VEZA

OD PUKOVNIKA

S. RIBARA

Конкурс

за обраду примера подвига из ослободилачких ратова, буна и устанака наших народа

у којима су најизразитије испољене врлине нашег човека — борца, првенствено у Народноослободилачком рату. То треба да буду примери подвига појединаца и колектива; примери са нарочито истакнутим особинама: патриотизма, оданости, политичке свести, свести о дужностима, храбрости (личне и колективне, старешинске — у доношењу и спровођењу смелих одлука и сл.), достојанства, чувања војне и државне тајне, смелости, истрајности, иницијативе, другарства, довитљивости и сл.

Поред примера општег значаја, треба обрадити и оне који имају и посебан значај за поједине видове, родове и службе наше Армије.

Одабрани примери биће штампани у једној или две књиге и хонорисани, а 25 најбољих и награђени сумом од по 20.000 до 5.000 динара.

Услови конкурса

1. Догађаје и личности треба живо и убедљиво приказати, а у погледу места, времена и других услова под којима су се одиграли, дати их верно. Уколико се не располаже тачним подацима о месту и времену, они се могу дати у ширим границама.

2. Догађај мора бити такав да су у њему маркантно изражене неке од изнетих или сличних особина.

3. Обим текста за један пример не треба да пређе 4 странице са предом, писане на писахој машини. Сваки учесник конкурса може да обради неограничен број разних примера.

4. Примери који су публиковани неће бити награђени. Овакви примери, уколико буду одговарали осталим условима, биће хонорисани по уредби.

5. У напомени на крају текста назначити да ли је догађај лично доживљен или је изнет по казивању учесника, или, пак, обрађен на основу неких других докумената и којих.

6. Радове, потписане шифром, доставити Војноиздавачком заводу „Војно дело“, пошт. фах. 692, до 1 маја 1954, с напоменом на коверту „за конкурс“.

За оцену радова одредиће се жири.

Резултат конкурса биће објављен у „Народној армији“ половином јуна 1954 године. Тада ће аутори бити позвани да доставе копије својих радова, потписане пуним именом и са тачном адресом.

Примљени рукописи неће се враћати.

ПОСЛЕДНЕЕ

ИЗДАНИЕ ПЕРВОЕ В ДВАХ ТОМАХ С ИЛЛУСТРАЦИЯМИ
И ТАБЛИЦАМИ

ВВЕДЕНИЕ
ГЛАВА I
ГЛАВА II
ГЛАВА III
ГЛАВА IV
ГЛАВА V
ГЛАВА VI
ГЛАВА VII
ГЛАВА VIII
ГЛАВА IX
ГЛАВА X
ГЛАВА XI
ГЛАВА XII
ГЛАВА XIII
ГЛАВА XIV
ГЛАВА XV
ГЛАВА XVI
ГЛАВА XVII
ГЛАВА XVIII
ГЛАВА XIX
ГЛАВА XX
ГЛАВА XXI
ГЛАВА XXII
ГЛАВА XXIII
ГЛАВА XXIV
ГЛАВА XXV
ГЛАВА XXVI
ГЛАВА XXVII
ГЛАВА XXVIII
ГЛАВА XXIX
ГЛАВА XXX